

De voorgeschiedenis van de Balkanoorlog

<https://hdl.handle.net/1874/320742>

192, 1935

DE VOORGESCHIEDENIS VAN
DE BALKAN OORLOG

J. BRANDT—VAN DER VEEN

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

DE VOORGESCHIEDENIS VAN DE BALKANOOORLOG

Diss. Utrecht 1935

DE VOORGESCHIEDENIS VAN DE BALKANOOORLOG

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN
DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE
AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,
OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS
Dr. H. BOLKESTEIN, HOOGLERAAR IN DE FA-
CULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,
VOLGENS BESLUIT VAN DE SENAAT DER
UNIVERSITEIT, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN
DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBE-
GEERTE TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 12 JULI
1935, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

JOHANNA BRANDT—VAN DER VEEN
GEBOREN TE DORDRECHT

KEMINK EN ZOON N.V. — OVER DEN DOM — UTRECHT
1935

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

1764 0982

AAN MIJN MAN

De voltooiing van mijn proefschrift verschaft mij de welkome gelegenheid om op deze plaats uiting te geven aan mijn dankbaarheid aan allen, die meegewerkt hebben aan mijn wetenschappelijke vorming.

Gij, Hooggeleerde Oppermann, hebt mij door de hoge eisen, die Gij aan Uw studenten stelt, geprikkeld, mij speciaal te verdiepen in de Middeleeuwen. Ik zie met grote voldoening terug op wat deze studie mij aan waardevols geschonken heeft. Uw leiding hierbij was voor mij van zeer veel belang.

Hooggeleerde Kernkamp, U danken voor alles, wat ik van U ontvangen heb, is mij niet mogelijk, niet, omdat ik niet dankbaar ben, maar omdat dat, wat U voor mij geweest is, niet valt onder de categorie, waarvan men kan zeggen: ik dank U. Uw behandeling van de stof, Uw beeldend vermogen, de persoonlijke eigenschappen, die ik van U heb mogen leren kennen, zijn mij niet alleen een bron van genot geweest, maar ook een steun bij het schrijven van mijn proefschrift. Dat U hierbij mijn promotor hebt willen zijn, acht ik een onschatbaar voorrecht.

Hooggeleerde Bolkestein, Gij hebt voor mij de Oudheid laten leven in haar sociale problemen en mij daarmee een nieuwe wereld geopend. Dat ik U dankbaar ben voor dit nieuw verworven inzicht, behoeft geen betoog.

Ook U, Hooggeleerde De Vooy, wil ik hartelijk bedanken voor Uw waardevolle colleges.

Het is mij verder een aangename plicht, op deze plaats mijn erkentelijkheid te betuigen voor de grote welwillendheid, die de Bibliothecaris van het Vredespaleis mij in het beschikbaarstellen van literatuur heeft betoond.

Speciaal betreft mijn dank ook de ambtenaren van de Rijksuniversiteitsbibliotheek te Utrecht, op wier hulp ik nimmer tevergeefs een beroep deed. Hun grote behulpzaamheid herdenk ik met grote waardering.

INHOUD

	Pag.
De Balkan en de grote mogendheden vóór 1908	1
Bulgarije	1
Servië	3
Montenegro	8
Albanië	11
Griekenland	15
Roemenië	18
Macedonië	19
Turkije en de grote mogendheden vóór 1908	34
De Jong-Turkse revolutie in 1908	37
De gevolgen van de Jong-Turkse revolutie buiten Turkije . .	41
De annexatie van Bosnië-Herzegowina	41
Bulgarije's onafhankelijkheids-verklaring	51
Creta en de moeilijkheden tussen Griekenland en Turkije	53
De Italiaans-Turkse oorlog	58
De ontwikkeling van de revolutie in Turkije	62
Albanië en Macedonië	66
Het voorspel van de Balkanbond	71
Het Bulgaars-Servisich verbond	82
De andere Balkanverdragen	93
Europa krijgt kennis van de verdragen	101
De politiek van de Balkanstaten	106
De Balkan en de grote mogendheden in 1912	119
Geraadpleegde literatuur	140
Documenten	140
Boeken en Tijdschriftartikelen	141

DE BALKAN EN DE GROTE MOGENDHEDEN VÓÓR 1908.

BULGARIJE.¹⁾

In het begin van deze eeuw bestond Bulgarije formeel nog uit twee verschillende delen, nl. uit het sinds 1879 bestaande vorstendom Bulgarije²⁾ en het Turkse Roemelië, dat zich hiermee in 1885 had verenigd. In werkelijkheid vormden ze één geheel, daar de vorst van Bulgarije in 1886 door den sultan tot gouverneur van Oost-Roemelië was benoemd.³⁾ Beide landen werden door Bulgaren bewoond en waren dus ook wat de bevolking betreft een eenheid. Op economisch gebied verkeerde het land in een overgangstijdperk: de landbouw nam toe, de veeteelt werd minder, rozencultuur en tabaksbouw waren van belang, de industrie verkeerde in het beginstadium.

De bevolking bestond voornamelijk uit boeren. Zij waren de bezitters van de grond. Enige ontwikkeling was hun deel, want bij de constitutie van 1879 was het lager onderwijs verplicht gesteld. Zij

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

„Balkanicus”, the Aspirations of Bulgaria;

Boghitschewitsch, M. Die auswärtige Politik Serbiens III;

Broch, Ph. Österreich-Ungarn und die wirtschaftliche Entwicklung Bulgariens;

Denis, E. La Grande Serbie;

Dickinson, G. Lowes. The international anarchy 1904—1914;

Helmreich, E. C. Die tieferen Ursachen der Politik Berchtolds in Oktober 1912;

Larmeroux, J. La Politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875—1914 I;

Seton-Watson, R. W. The Balkans, Italy and the Adriatic;

Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II.

²⁾ Dit was autonoom, maar stond onder de suzeriniteit van den sultan, aan wien het ook schatplichtig was. Het had een Christelijke regering en een nationale milite . . . (Larmeroux I, p. 117).

³⁾ In hetzelfde jaar werd de volksvertegenwoordiging van beide landen gecombineerd (Larmeroux I, p. 315).

waren zuinig en spaarzaam. Broch¹⁾ noemt hen het nuchterste, vlijtigste en spaarzaamste volk van Europa. Het land was financieel dan ook volkomen gezond, maar het politieke leven op het platteland betekende niets. In Sofia bestonden verschillende partijen, die elkaar de macht betwistten. De vorst benoemde naar eigen goeddunken zijn ministers, die zich in de volksvertegenwoordiging altijd een meerderheid wisten te verschaffen met behulp van de gendarmes, die van hun wapens een „overtuigend” gebruik maakten.²⁾

Bulgarije werd door Ferdinand van Koburg geregeerd — zoon van een Duitsen vorst en een Bourbonse prinses — die zijn carrière als Oostenrijks officier was begonnen en door de erfenis van de uitgebreide Kohary-bezittingen van zijn grootmoeder een Hongaars magnaat was geworden. Rusland, dat in hem dan ook den Oostenrijker zag, had zich heftig tegen zijn verkiezing tot vorst van Bulgarije verzet. Oostenrijk, dat hem kende als weinig opvallend officier, van wien niemand, behalve zijn moeder, ooit iets verwachtte, had zeer sceptisch toegezien. Toch was Ferdinand een man van grote kundigheid, een geboren diplomaat en psycholoog, niet geliefd, maar wel geacht bij zijn volk. Hij kende geen scrupules als het gold zijn eerezucht te bevredigen of zijn doel te bereiken. Zijn macht was groot: door allerlei middelen wist hij zich te omringen met een militaire en diplomatieke camarilla, welker leden van hem afhankelijk bleven. Wekten zij zijn misnoegen, dan stond de gevangenis voor hen open. De meeste Bulgaarse politici kenden rechtbank en gevangenis uit ondervinding. De oppositie werd gevormd door hen, die zich voor 't ogenblik niet in de vorstelijke gunst mochten verheugen.

Na de dood van czaar Alexander III was het Ferdinand gelukt met Rusland op goede voet te komen. Om daartoe te geraken had hij zijn zoon en erfgenaam Boris in de orthodoxe kerk laten opnemen, waarbij czaar Nicolaas II als peet optrad. Hiermee brak hij de gelofte, bij zijn huwelijk afgelegd, dat hij zijn kinderen in het Rooms-Katholieke geloof zou laten opvoeden. Zijn vrouw was door deze daad diep gegriefd; hij zelf werd geëxcommuniceerd, maar . . . de vriendschap van Rusland was verworven. In 1902 kwam het tus-

¹⁾ p. 83.

²⁾ Ancel, p. 243.

sen beide landen zelfs tot een militaire conventie — als reactie op het juist hernieuwde Oostenrijks-Hongaars-Romeens verbond —, gericht tegen de Dreibund en wel in de eerste plaats tegen Oostenrijk en Roemenië. Deze overeenkomst werd zo streng geheim gehouden, dat de Franse regering, de eerste n.b., die erover werd ingelicht, er eerst in het begin van 1913 kennis van kreeg, dat zij bestond of liever bestaan had, want Rusland verklaarde gelijktijdig de geldigheid ervan niet meer te erkennen, juist nu Bulgarije er de vruchten van wilde plukken.¹⁾

De verhouding tot Servië, die jarenlang slecht was geweest, werd, nadat daar in 1903 het Huis Karageorgewitsch aan het bewind was gekomen, zo goed, dat beide landen in 1904 en 1905 enige verdragen sloten.²⁾ Deze vermochten echter niet de vriendschap voor lange tijd te verzekeren.³⁾ Het belangrijkste punt van geschil was nl. blijven bestaan: Macedonië, dat ook de oorzaak was van de moeilijkheden met Griekenland.⁴⁾

Zolang Oostenrijk goede vrienden was met Servië stond het aan de Servische kant tegenover Bulgarije, doch toen, kort na de Servische dynastie-wisseling, heftige vijandschap optrad, zocht het toenadering tot den vroegeren tegenstander. Actueel was dit probleem in de jaren vóór 1908 echter niet. In deze tijd toch was de Oostenrijks-Russische tegenstelling op de Balkan niet acuut, daar Rusland al zijn kracht en energie wijdde aan de oorlog met Japan. Pas toen Rusland in Oost-Azië was verslagen, ging het zich weer met zijn politiek in het nabije Oosten bezighouden en werd zijn verhouding tot Bulgarije weer een probleem.

SERVIË.⁵⁾

Het jaar 1903 was voor Servië het begin van een nieuwe periode. Toen toch werd de laatste vorst uit het Huis Obrenowitsch met

¹⁾ D.F. II, II, 273, p. 334, noot 1; D.F. III, V, 287, 420; K.S.F. III, p. 158.

²⁾ Bogh. III, p. 29; Helmreich, p. 772—780.

³⁾ Zie voor de uitvoerige geschiedenis van deze verdragen onder Servië, p. 5, 6.

⁴⁾ Zie hiervoor onder Macedonië, p. 29, 30.

⁵⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Anrich, E. Die Jugoslawische Frage und die Julikrise 1914;

Bărbulescu, I. Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs

zijn vrouw vermoord en kwam het Huis Karageorgewitsch na vijf en veertig jaar weer aan het bewind. De 15de Juni werd Peter door de Nationale Vergadering eenstemmig tot koning geproclameerd. Hij had sinds 1868 in ballingschap geleefd, aanvankelijk in Frankrijk, waar hij de militaire school te Saint-Cyr afliep en in 1870 meestreed tegen Duitsland. Daarna verbleef hij in Hongarije, Zwitserland en bij zijn schoonvader Nikita in Montenegro. Volgens neiging, temperament en gewoonte was Peter soldaat; toch interesseerde hij zich ook voor geschiedenis en filosofie: hij vertaalde Stuart Mill en was een groot bewonderaar van Engeland.

Hij vond Servië in een deplorabele toestand: het had een schuld, waarvan de rente meer dan een kwart van het budget bedroeg, terwijl de waarde van het geld met een vierde was verminderd. De economische toestand was zeer primitief: de industrie verkeerde nog in het beginstadium en was bovendien in handen van vreemdelingen. Er was geen grootgrondbezit; men vond er alleen kleine boeren, die nog dezelfde methode van grondbewerking toepasten als hun voorvaderen eeuwen geleden. Zij maakten het hoofddeel van de bevolking uit. De Turken hadden de aristocratie vernietigd en de middelklasse was zo beperkt, dat ze nauwelijks toereikend was voor een behoorlijke administratie. Daarbij kwam nog, dat het land ernstig was gecompromitteerd door de koningsmoord, die grote verontwaardiging in Europa had gewekt.

De eerste verdienstelijke daad van den nieuwen koning was het herstel van de Grondwet, die hij verder ook respecteerde. Er werden verkiezingen gehouden, waarbij de radicalen ver in de meerderheid bleken te zijn. Hun programma was Servië te bevrijden van het Oostenrijkse overwicht, dat vóór 1903 zeer groot was geweest, en om dit te volvoeren: versterking van het openbaar crediet, herstel

-
- et la Croatie en liaison avec la Question Macédo-Roumaine;
 Boghitschewitsch, M. Die auswärtige Politik Serbiens III;
 Carnegie Endowment for International Peace, Publication No. 4;
 Doelter, C. Der Mineralreichtum der Balkanhalbinsel;
 Helmreich, E. C. Die serbisch-bulgarischen Verträge von 1904;
 Marco, Nicolaus Hartwig: Serbiens Aussenpolitik vor dem Weltkrieg;
 Seton-Watson, R. W. The Balkans, Italy and the Adriatic;
 Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II.

van de financiële orde en het evenwicht in het budget, reorganisatie van het leger en volledige militaire uitrusting. Enige jaren bleken hiervoor voldoende. De bodem was immers voor het grootste gedeelte rijk en de Servische boer was sober en had weinig behoeften; bovendien profiteerde hij van de toen bestaande hausse in koren, pluimvee en vlees. De geldkoers steeg met het crediet. Er werden enige industriële ondernemingen gesticht; men begon zich voor de zeer rijke bodemschatten te interesseren, waarvoor vreemd kapitaal beschikbaar werd gesteld.

Door het langdurig verblijf buiten zijn vaderland was koning Peters invloed zo gering, dat hij genoodzaakt was de moordenaars van zijn voorganger in hun ambten te laten. De aanhangers van het Huis Obrenowitsch waren voorshands nog te invloedrijk en te machtig, zodat hij het niet kon wagen zijn eigen aanhang te verzwakken. Eerst in 1906 was zijn positie dermate verstevigd, dat hij zijn wil kon doorzetten en de koningsmoordenaars dwong hun ontslag te nemen.

Het Servische nationale bewustzijn begon te groeien. De verhouding met Rusland was goed en werd steeds beter na 1905 (het einde van de oorlog met Japan), hoewel de Russische sympathie voorlopig nog platonisch bleef.¹⁾ Duitsland en Frankrijk erkenden het nieuwe régime spoedig, niet het minst om de belangrijke wapenbestellingen. Italië, welks koning nauw met Peter verwant was, was Servië zo vriendschappelijk gezind, dat het in 1906 Engeland zelfs bewoog de sinds 1903 afgebroken betrekkingen te herstellen. Eén van de Engelse voorwaarden hiertoe was het ontslag van de koningsmoordenaars uit de staatsambten geweest.

Servië zocht, toen Rusland in het verre Oosten opereerde, toenadering tot Bulgarije, dat daar wel oren naar had. In 1904 sloten beide landen twee verdragen²⁾, nl. een vriendschapsverdrag over culturele en economische kwesties en een geheim verbond, dat op Macedonië betrekking had, op wederzijdse hulp bij aanvallen door derden, op een nog te sluiten militaire conventie en op een eventuele oplossing van het Albanese probleem met het doel zo de weg te

¹⁾ Marco, p. 750, 751.

²⁾ Helmreich, p. 772—780.

effenen voor een verbond tussen Servië en Montenegro. Wanneer er geschillen mochten ontstaan, dan zouden deze aan de scheidsrechterlijke uitspraak van den czaar van Rusland worden onderworpen en als deze zou weigeren aan het Haagse Hof van Arbitrage. Daags na de totstandkoming dezer verdragen werd er nog een slotprotocol aan toegevoegd, waarvan het belangrijkste punt was, dat de Sandsjak Novibasar beschouwd werd als een deel van het vilajet Kossovo, wat betekende, dat de Bulgaren plechtig beloofden zich te verzetten tegen annexatie door Oostenrijk van dit gebied, dat toentertijd door Oostenrijkse troepen was bezet. In 1905 kwam een tolverdrag tot stand, dat in Maart 1906 in werking zou treden. Deze overeenkomst zou voorlopig geheim worden gehouden, omdat beide landen, vóór de publicatie ervan, met Oostenrijk tot afzonderlijke tolverdragen hoopten te komen. In deze tijd liep nl. het Oostenrijks-Servisch handelsverdrag af. De particuliere secretaris van koning Peter verried echter het plan aan Oostenrijk¹⁾ en Wenen vroeg ogenblikkelijk een afschrift aan de Servische regering. Na kennisneming ervan wilde Oostenrijk, dat Servië van de ratificatie zou afzien zolang het met Oostenrijk onderhandelde en dat het verdrag in de zin van de Oostenrijks-Servische overeenkomst zou worden gewijzigd. Tot het eerste verklaarde Servië zich aanstonds bereid, tot het laatste eerst enige tijd later.

Het effect van de twee verdragen van 1904 bleek gering. In 1906 sloten Bulgarije en Servië nog een economisch verdrag — geratificeerd in 1907 — waarbij beide partijen de positie van meestbegunstigde verkregen.

Behalve dat Servië zijn onderhandelingen met Bulgarije zou staken, had Oostenrijk bij de besprekingen over de vernieuwing van het handelsverdrag geëist, dat het zijn militaire bestellingen, die het bij Creusot wilde doen, in Oostenrijk zou plaatsen, waarvoor een bank daar te lande dan wel het geld zou leveren. Servië zou dus met handen en voeten gebonden aan Oostenrijk zijn overgeleverd. Hiertegen verzette zich vooral de opkomende bourgeoisie, die als vertegenwoordiger van het Servische handelskapitaal er naar streefde,

¹⁾ In Carnegie wordt als de verrader aangegeven een Servisch ambtenaar, die correspondent was van de „Neue Freie Presse” (p. 42).

steeds meer zelf de binnenlandse handel te beheersen en zich juist wilde bevrijden van de Oostenrijkse voogdij.

Oostenrijk, dat Servië zo lang had beheerst, was zeer verbaasd, toen het Servische ministerie weigerde aan zijn eis te voldoen. Het sloot zijn grenzen voor de Servische producten en zo begon in 1906 de „varkenoorlog”, die eerst in 1908 eindigde. De voornaamste export was nl. vee (runderen en varkens). In 1903 had deze een waarde van 60 millioen dinaren, waarvan 52 millioen voor rekening van Oostenrijk-Hongarije. Servië vond echter andere wegen en markten ¹⁾ voor zijn producten en bestelde zijn oorlogsmateriaal bij Creusot.

De eigenlijke tegenstanders van de Serven in de Donaumonarchie waren niet de Oostenrijkers, maar de Hongaren, die de Oostenrijk-Hongaarse politiek feitelijk beheersten. ²⁾ Het waren dan ook de Hongaarse agrariërs, die de strijd met Servië doordreven. ³⁾ De eigenlijke Hongaren, de Magyaren, die de macht in handen hadden, moesten, omdat zij slechts een kleine minderheid vormden, de andere nationaliteiten onderdrukken om zich in hun positie te handhaven. De toestand der verdrukten was onhoudbaar. De Kroaten waren er het ergst aan toe, daar hun nog wel een zekere autonomie was beloofd. Herhaaldelijk deden zij een beroep op de Oostenrijkse regering, maar Wenen reageerde in het geheel niet op hun klachten. Hoewel zij oorspronkelijk de meest loyale aanhangers van de Habsburgers waren geweest, verbonden zij zich in 1905 in hun wanhoop met hun vijanden sinds eeuwen her, de Serven ⁴⁾, om de Hongaarse onafhankelijkheidspartij te steunen. Deze had hun van allerlei beloofd, o.a. een nieuwe kieswet. Bij de verkiezingen behaalde ze met hun hulp een schitterende overwinning. Het nieuwe Kabinet moest nu de beloften inlossen. Maar als de nieuwe kieswet tot stand kwam,

¹⁾ Zo sloot het in 1909 een overeenkomst met een Italiaanse transportfirma, die het vee vervoerde van Saloniki naar Italië en Alexandrië, en bovendien meer betaalde dan de Oostenrijkers.

²⁾ Vgl. voor het volgende Anrich, p. 52 vlg.

³⁾ Tegenover de Oostenrijkse eisen had Servië de zijne gesteld: jaarlijkse invoer in de Donau-monarchie van 30.000 stuks hoornvee en 80.000 varkens (Sosnosky II, p. 191).

⁴⁾ D.w.z. de Servische onderdanen van de Donau-monarchie.

zouden de Magyaren hun macht geheel verliezen, omdat zij, zoals gezegd, slechts een minderheid vormden. Er kwam dus niets van; integendeel, er werden verschillende besluiten genomen om de magyarisatie van het land zo snel mogelijk te voltooien. Toen wendden de Serven en Kroaten zich tot het in macht toenemende Servië. Zij werden vurige aanhangers van de Groot-Servische beweging, die haar middelpunt in Belgrado had.

MONTENEGRO. ¹⁾

Van alle Balkanstaten was Montenegro de enige, die nooit onder Turkse heerschappij had gestaan. Tot het midden van de vorige eeuw werd het geregeerd door een geestelijk, sindsdien door een wereldlijk vorst. Doordat het steeds geïsoleerd was geweest, ook al door zijn bergachtige bodemgesteldheid, leefde de bevolking in zeer primitieve omstandigheden en patriarchale verhoudingen. Dit veranderde in het laatste kwart van de 19de eeuw: door de grote armoede werden velen tot emigratie gedwongen. Tegelijkertijd kwam het land meer in contact met de buitenwereld, er kwamen vreemdelingen en buitenlands kapitaal; in het productie-proces vond een langzame verandering plaats.

Vorst Nikita dwong zijn krijgshaftige onderdanen, die voordien de arbeid aan de vrouwen hadden overgelaten en zich slechts bezig-hielden met wapenspel en vechtpartijen, tot het aanleggen van wegen en het bebouwen van de daarvoor geschikte grond. Hij zcrgde in 1888 voor een Burgerlijk Wetboek, dat zijn land ten zegen werd. Het onderwijs werd georganiseerd en het bezoeken der lagere school verplicht gesteld. Om zijn land geheel te moderniseren gaf hij, die onbeperkt had geheerst, in 1905 aan zijn volk een Grond-wet. Het land kreeg een Kamer van Afgevaardigden en een Mini-sterie, dat aan die Kamer verantwoording schuldig was. In wezen was de macht van den vorst echter niet merkbaar verminderd, omdat hij besliste hoever de constitutie strekte. Zo zag Giesl, de Oos-

¹⁾ Literatuur:

— Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

— Fischel, A. Der Panslawismus bis zum Weltkrieg;

— Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;

— Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie.

tenrijkse gezant in Cetinje, het ook. Volgens hem beschouwde Nikita de grondwet als een middel om de verantwoordelijkheid, als deze onaangenaam werd, van zich af te schuiven op de regering. Overigens wilde hij aan het absolutistisch systeem vasthouden, zij het dan ook in enigszins mildere vorm.¹⁾

Alles verliep echter niet zo vlot als Nikita zich had voorgesteld. Er bleek een partij te zijn, die weinig gevoelde voor de verandering in de h.i. goede oude gewoonten; en ook een zich noemende „nationale” partij, die de aansluiting bij Servië propageerde. Nikita had zich niet gerealiseerd, dat de jonge generatie andere denkbeelden en aspiraties bezat dan die, waartoe hijzelf behoorde, zodat hij bij een opening van de Kamer zelfs kon zeggen, dat hij wel een parlement wilde, maar geen oppositie.²⁾ Hij voelde zich nl. onaangenaam getroffen door het enthousiasme, vooral bij de jongeren, voor de aansluiting bij Servië. Toen de Kamer in 1907 bovendien nog het recht van controle op de financiën voor zich opeiste, werd zij ontbonden en regeerde Nikita verder met een reactionnair ministerie, dat een meerderheid in de nieuwe Kamer had en een terroristisch régime voerde.

Ondanks de verbeteringen op allerlei gebied leidde Montenegro een treurig bestaan. De staatsinkomsten waren vrijwel nihil, de handel was van geen betekenis, voor landbouw was de bodem maar weinig geschikt en de bevolking nam, niettegenstaande het hoge geboortecijfer, tengevolge van de emigratie af. Overal, tot in het koninklijk paleis toe, heerste armoede. Montenegro werd op de been gehouden met het geld van vreemde mogendheden, die er belang bij hadden, dat het bleef voortbestaan. Nikita had zich nl. een positie van betekenis weten te verwerven. Twee van zijn dochters had hij uitgehuwelijkt aan nauwe verwanten van den Russischen czaar, een derde dochter was getrouwd met den koning van Italië en een vierde met Peter Karageorgewitsch, doch gestorven, vóór deze koning van Servië werd. Nikita's aard was zeer gecompliceerd. Trekken van zijn karakter waren sluwheid, bonhomie, fatsoen, ja zelfs ridder-

¹⁾ Giesl, p. 210.

²⁾ Pinon, p. 383.

lijkheid.¹⁾ Hij was de dichter van „l'Impératrice des Balkans” en daarnaast was hij een modern „Realpolitiker”, die de kunst van herverzekeringen en dubbele garanties terdege verstond. Zijn politiek was een meesterwerk van handigheid en souplesse. Zo wist hij subsidie te krijgen van den ouden vijand Turkije, waarmee zijn land formeel op vriendschappelijke voet verkeerde. In feite was de toestand enigszins anders: geen dag ging er schier voorbij of er werd aan de Montenegrijns-Albanese grens gevochten.

De politiek van Nikita steunde op het verbond met Rusland. Tus- sen beide Slavische volken bestond een levendige sympathie. Als klinkend bewijs daarvan betaalde Rusland het Montenegrijns leger. De Italiaanse schoonzoon completeerde meermalen de geschutvoor- raad. Want Rusland zowel als Italië beschouwden Montenegro als een voorpost tegen de Oostenrijkse expansie op de Balkan. Maar zelfs de handelsbelangen, die Italië in Montenegro had, vermochten geen sympathie tussen beide landen te scheppen. De minachting, die zij voor elkaar gevoelden, stond daaraan in de weg.

De vriendschap met Rusland en Italië betekende in genen dele vijandschap jegens Oostenrijk. Integendeel, Nikita koesterde ten opzichte van de Donau-monarchie en zijn grijzen vorst zeer vriend- schappelijke gevoelens, waarvan hij de voordelen, die ze hem ople- verden, gaarne incasseerde. Zijn zoon, de kroonprins, propageerde zelfs losmaking van Rusland en aansluiting bij Oostenrijk, doch zijn betrouwbaarheid in deze was aan twijfel onderhevig.²⁾ De rege- ring dacht er in ieder geval geen ogenblik aan. Immers de Oosten- rijkse vriendschap was altijd ietwat beschermend, wat de eigenliefde der Montenegrijnen kwetste. Nikita laveerde behendig tussen de tegengestelde meningen door.

Hij betrok zelfs Duitsland in zijn politiek. In 1907 bracht hij een bezoek aan Berlijn en was over de resultaten zeer voldaan.

In hetzelfde jaar ontving hij den Oostenrijksen admiraal Monte- cucculi. Kwam er een geheime entente met Oostenrijk tot stand? De mogelijkheid is volstrekt niet uitgesloten, daar er in dezelfde tijd een merkbare verkoeling tussen Montenegro en Servië intrad. Ofschoon

¹⁾ Giesl, p. 214.

²⁾ Giesl, p. 213, 215.

Serven en Montenegrijnen nauw verwant waren — ze hadden dezelfde taal, dezelfde godsdienst, poëzie, muziek en tradities — wanstrouwden ze elkaar. In Cetinje was zelfs geen Servische gezant. De tweede zoon van Nikita, Mirko, was getrouwd met de laatste telg uit het Huis Obrenowitsch, wat altijd voor Peter Karageorgewitsch van Servië gevaar kon opleveren. Nikita werd verontrust door de Groot-Servische propaganda onder zijn eigen onderdanen, waar de wens naar aansluiting bij Servië toch al levendig was. Rekenende op de Oostenrijks-Servische vijandschap, zocht Nikita dus toenadering tot Wenen.

't Was de annexatie van Bosnië-Herzegowina door Oostenrijk in 1908, die Montenegro en Servië weer tot elkaar bracht.

ALBANIË. ¹⁾

De Albanezen zijn de vertegenwoordigers van een der oudste rassen in Europa. Zij stammen in rechte lijn af van de Illyriërs en hebben ondanks velerlei overheersing hun raskenmerken en -eigenaardigheden bewaard. ²⁾

Toen de Turken Albanië veroverden, ging de bevolking voor een groot gedeelte tot het Mohammedanisme over. De hoofden der clans, die de bezitters van de grond waren, bleven dit en de Albanezen mochten als symbool van hun vrijheid de wapens behouden. In hun hart bleven ze echter trouw aan het oude geloof en de voorvaderlijke tradities. Al heetten ze Muzelmannen, ze kenden de Koran niet, daar ze niet lezen konden. Ze vierden de Christelijke heiligendagen en gingen naar de mis. Hun godsdienst was een mengelmoes van Christendom en Mohammedanisme. Bij de huwelijken was de ene noch de andere gezindte enig beletsel. ³⁾ De Mohammedanen, waarbij twee richtingen te onderscheiden waren, maakten 60 % der bevolking uit. In het Zuiden vond men aanhan-

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Chlumecky, L. Freih. v. Österreich-Ungarn und Italien;

Denis, E. La Grande Serbie;

Gravier, G. L'Albanie et ses Limites I;

Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie.

²⁾ Denis, p. 219.

³⁾ Gravier, p. 207.

gers van het orthodoxe, in het Noorden van het Rooms-Katholieke geloof. De laatsten vormden de belangrijke stammen van de Mirditen en Malissoren.

Behalve deze tegenstelling tussen Noord en Zuid bestond er ook nog een groot verschil in taal — ze konden elkaar nauwelijks verstaan — in zeden, gewoonten, op cultureel en economisch gebied.¹⁾ Het krijgshaftig herdersvolk in het Noorden was vrij onafhankelijk. Kerkelijk stond het onder een abt, die door den Paus werd aangesteld en alle geestelijke zaken regelde. Op wereldlijk gebied had het een erfelijk hoofd, in de tijd, waarover gehandeld wordt, Prink Pasha Bib-Doda, die een patriarchale macht bezat. Hij leefde echter in gevangenschap te Constantinopel (1880—1908)²⁾, in welke jaren hij een levendige sympathie voor Frankrijk en de Franse beschaving opvatte. De Mirditen van hun kant mochten zich in de bescherming van Frankrijk verheugen. Bedenken wij daarbij, dat ze reeds eeuwenlang onder Oostenrijks protectoraat stonden, dan is het duidelijk, dat zij niet over gebrek aan belangstelling van grote mogendheden hadden te klagen. Jegens het Turkse gezag gedroegen zij zich loyaal, maar aan de regering in Constantinopel namen zij geen deel.

Het Zuiden daarentegen leverde tal van staatsambtenaren, zelfs grote staatslieden en generaals aan de Turkse regering. Trad een Albanees in dienst van een vreemden meester, zo diende hij hem trouw, maar in hem bleef het sterke verlangen naar zijn geboortegrond. De Albanezen waren de betrouwbaarste soldaten van den sultan³⁾, wiens lijfwacht ze vormden. Ze keerden zich echter tegen Turkije, zodra zij in hun land terug waren en dit hun diensten tegen den overheerser vroeg.

De basis van de sociale organisatie was de familie, waarvan de clan de uitbreiding was. Het land behoorde aan beys, feodale heren, en werd bewerkt door families van coloni, waarvan het hoofd de werkzaamheden onder de leden verdeelde. De hoofden van de clans waren de leiders van het volk, dat hun blindelings gehoorzaamde.

¹⁾ Chlumecky, p. 104—110.

²⁾ Ancel, p. 225.

³⁾ Zij waren de enige soldaten van het Turkse leger, die altijd scherpe patronen in hun bezit mochten hebben (Chlumecky, p. 112).

Er bestonden nog allerlei oude gebruiken, o.a. op het gebied van de rechtspraak. De bloedwraak was nog in volle kracht. Het land was door veten verscheurd — men schatte, dat 70 % van de mannen op een gewelddadige wijze om het leven kwam — overal heerste het particularisme.

De Albaneezen genoten vóór 1908 allerlei voorrechten. Zij waren vrijgesteld van belasting en van militaire dienst. Tot de laatste was wel iedere Muzelman in het Turkse rijk verplicht, maar de regering gaf openlijk toe, dat ze machteloos stond tegenover Albanië.¹⁾ De Turkse ambtenaren voelden er zich verre van veilig. Zij waagden zich niet buiten hun woonplaats, soms zelfs niet buiten hun woning.

De Balkanstaten waren bevreesd voor de Albanese expansie in Macedonië. Alleen al de stijging van het geboortecijfer in Albanië was hun een reden tot bezorgdheid. Terwijl de verschillende nationaliteiten elkaar in Macedonië benadeelden, drongen de Albaneezen kalm voorwaarts en eigenden er zich uitgestrekte gebieden toe. In streken, die in 1906 voor driekwart door Bulgaren werden bewoond en voor de rest door Albaneezen, was de verhouding der bevolkingsgroepen in 1910 juist omgekeerd. 't Is begrijpelijk, dat zij, die zich bedreigd voelden, een krachtige tegenpropaganda in Albanië voerden.

Zoals we reeds zagen²⁾, was de verhouding tot Montenegro slecht, voortdurend hadden er grensgevechten plaats. Het geschil liep over een strook grond, die in 1878 bij het Congres van Berlijn aan Montenegro was toegewezen, maar waarvan de bevolking hoofdzakelijk uit Albaneezen bestond.

Met de Macedo-Roemenen daarentegen stonden ze op de beste voet. Door de propaganda van dezen kwamen de Albaneezen tot het besef van hun nationaliteit. Zij verbroederden zich in hun gemeenschappelijke haat tegen de Grieken en de Slaven, wier toenemende macht zij vreesden. In Boekarest werd een Albanees comité opgericht, dat, gesubsidiëerd door de Roemeense regering, in Albanië scholen stichtte, waar het onderwijs in de landstaal werd

¹⁾ Chlumecky, p. 107.

²⁾ p. 10.

gegeven. Voor dit doel kwam bovendien veel geld uit Amerika van daarheen uitgeweken Albanezen. Dezen financierden ook de Albanese kranten, die toen werden uitgegeven. Behalve in Boekarest werden er ook clubs gevormd en kranten uitgegeven in de Albanese kolonies te Constantinopel, Monastir, Saloniki en Boston. Er werd een „Ligue de l'enseignement” gesticht, die in 1910 reeds 80.000 leden zou tellen. Dit alles deed de idee van de Albanese eenheid groeien.¹⁾ Deze in kracht en betekenis toenemende beweging was niet tegen de heerschappij van de Turken gericht; zij beoogde alleen erkenning van de Albanese nationaliteit te verkrijgen.

Tot dusver was het onderwijs hoofdzakelijk in handen geweest van Oostenrijk, dat steeds Franciskaner monniken naar Albanië had gezonden, die merkwaardigerwijs als voertaal bij hun onderricht de Italiaanse taal hadden gebezigd. Dat hierdoor ongewild de latere Italiaanse propaganda uitstekend werd voorbereid, behoeft geen betoog. Italië schonk bijzondere aandacht aan de gang van zaken bij zijn overbuur in verband met zijn streven om van de Adriatische zee een mare clausum te maken. In 1906 werden Guicciardini en San Giuliano lid van de Consulta. Zij waren de dragers van de nieuwe politieke gedachte, dat de Westelijke Balkan in de Italiaanse belangenfeer viel. San Giuliano was een der beste kenners van de Balkan, een autoriteit op het gebied van de Italiaanse Balkanpolitiek, bovendien een der vele vice-presidenten van een Londens Balkancomité, dat ten doel had de autonomie van Macedonië en Albanië onder het bestuur van een Europees gouverneur te verkrijgen door samenwerking van Engeland, Frankrijk en Italië, met voorbijgaan van Oostenrijk.²⁾

Wat zijn enige uitvoermogelijkheid over zee betrof, gevoelde Oostenrijk zich dus bedreigd door de plannen van de Italianen om van de Adriatische Zee een Italiaanse binnensee te maken en zo werd Albanië een punt van ernstig geschil tussen beide landen, die nu om strijd bij de bevolking in het gevlj trachtten te komen. Italiaanse scholen werden er gesticht, niettegenstaande in Italië zelf geen geld beschikbaar was voor verbetering van de meer dan schandelijke

1) Ancel, p. 225; Gravier, p. 213—215.

2) Chlumecky, p. 53.

onderwijstoestanden. Wel bestond er met betrekking tot Albanië een door Oostenrijk en Italië in 1900 aangegane overeenkomst, waarbij was bepaald, dat zij de status quo zo lang mogelijk zouden handhaven, en als dit niet meer kon, de autonomie van het land zouden bevorderen, respecterend de wederzijdse belangen ¹⁾, maar de propaganda der rivalen werd lustig voortgezet, vooral door Italië. Dit land werd aangemoedigd door Frankrijk, dat de Italiaanse aandacht van Noord-Afrika wilde afleiden. ²⁾ Albanië werd begeerd, bewerkt en verontrust door velen en met zeer uiteenlopende oogmerken. We noemen: Italië, Oostenrijk, de katholieke geestelijken van Skutari, de Griekse, Servische en Bulgaarse orthodoxe geestelijkheid, missies van Amerikaanse bijbelverenigingen, pretendentes naar de Albanese troon, Roemenië, Bulgarije, benden van allerlei nationaliteit aan de grens van Macedonië. Zo was de toestand, toen in 1908 de Jong-Turkse revolutie uitbrak.

GRIEKENLAND. ³⁾

De Grieken zijn zuiderlingen, die onder zeer gunstige omstandigheden leven. Griekenland is hoofdzakelijk agrarisch, maar het verbouwt niet genoeg graan om in eigen behoeften te voorzien. De kosten van de graanimport kunnen uit de opbrengst van de export van andere producten als ijzererts, krenten, wijn en olijfolie worden bestreden. De veestapel, schapen en geiten, is groot. Het land verkeert echter op veel plaatsen in een verwaarloosde toestand, tengevolge van ontvolking en achteruitgang in het verleden. De productie van de rijke ijzerertsmijnen ⁴⁾ wordt voor het grootste deel uitgevoerd.

¹⁾ Pribram, Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns, p. 83 vlg.

²⁾ Chlumecky, p. 22.

³⁾ Literatuur:

Doelter, C. Der Mineralreichtum der Balkanhalbinsel;

Driault, E. et Lhéritier, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours IV;

Frankfurter. Schiffahrtsverhältnisse Österreich-Ungarns in der Levante und in den Balkanstaaten bis zum Ausbruche des Weltkrieges;

Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;

Wilhelm, A. Das moderne Griechenland.

⁴⁾ Doelter, p. 171, 189.

De kustbewoners, de hoogst ontwikkelde Grieken, zijn zeevaarders en kooplieden. Het klimaat doet de mensen veel buitenshuis zijn, waardoor het maatschappelijk leven zeer opgewekt is; iedereen doet dan ook aan politiek. De pers is zeer actief. Daar bij elke regeringswisseling ook alle ambtenaren door andere worden vervangen is hun moreel niet bijster hoog, terwijl intriges aan de orde van de dag zijn. Griekenland vormt als staat een eenheid en is ook één in de godsdienst.¹⁾

Sinds 1863 werd het geregeerd door koning George, voordien een Deense prins. Hij was met een Russische prinses getrouwd en had zijn kinderen uitgehuwelijkt aan vorsten van verschillende nationaliteit in overeenstemming met zijn politiek van het ogenblik. De Griekse buitenlandse politiek was nl. sterk afhankelijk van en hing nauw samen met de Europese. Twee belangrijke kwesties drongen zich aan Griekenland op: Creta en Macedonië. Creta werd sinds 1898, hoewel nog onder Turkse suzeriniteit, bestuurd door een Hogen Commissaris, benoemd door Engeland, Frankrijk, Rusland en Italië. De eerste functionaris was prins George van Griekenland. Op Creta was het verlangen naar aansluiting bij Griekenland zeer sterk, ook bij prins George zelf, maar deze was aangesteld om het autonome Creta te regeren. Enige consuls, vooral de Franse en Russische, ijverden voor de autonomie, waarbij ze op de liberale partij steunden, die door Venizelos werd geleid. Na enige woelingen werd in 1903 het mandaat van George toch verlengd. In 1905 brak een ernstige opstand uit, geleid door Venizelos. Opstandelingen en de officiële Kamer stemden voor aansluiting bij Griekenland. Als Hoge Commissaris kon George hiermee niet instemmen en daarom vroeg hij zijn ontslag. De mogendheden, de Griekse regering en prins George waren door de opstand volkomen verrast. De eersten zonden na lange beraadslagingen onder elkaar enige troepen, doch overeenstemming met de opstandelingen werd pas enige tijd later door de consuls bereikt.

Griekenland koos de wijste partij, hield zich afzijdig en bereikte zo, dat koning George in 1906 het recht verkreeg om na overleg met de grote mogendheden den Hogen Commissaris voor Creta te be-

¹⁾ Wilhelm, p. 95—111.

noemen. Dit was een stap dichterbij de aansluiting. Nog in hetzelfde jaar benoemde hij tot grote tevredenheid van de voormalige opstandelingen Zaïmis¹⁾, waarna prins George naar Griekenland terugkeerde.

De verhouding tot Turkije was na enige moeilijkheden tot beider tevredenheid geregeld: in 1901 sloten ze een consulaire conventie, in 1903 een handelsverdrag. Er werd zelfs over een entente gedacht, maar hiervan kwam niets. De benoeming van Zaïmis was Turkije n.l. niet naar de zin, zodat er voor enige tijd een verkoeling tussen beide landen intrad.

De Macedonische kwestie was voor Griekenland er een, die niet alleen zijn verhouding tot de andere Balkanstaten beïnvloedde, maar ook die tot de grote mogendheden.

Ongerekend enige voorstanders van een russophile politiek, zoals koningin Olga, werd Rusland algemeen als voorvechter van de Slaven beschouwd en als de grote vijand van de Grieken, die vooral naar een goede verstandhouding met Duitsland streefden. Ook Engeland nam een geprivilegieerde positie in. Het bezwaar tegen Oostenrijk was, dat het zich met Rusland had verbonden om de hervormingen in Macedonië door te voeren. Toch stond Griekenland aan de kant van Oostenrijk wat de Italiaanse aspiraties in Albanië betraf.²⁾

Toen de Grieken in 1906 door de mogendheden werden gedwongen uit Macedonië terug te trekken³⁾, voelden ze zich geheel geïsoleerd. Zij zochten steun bij Duitsland en Oostenrijk. Aehrenthal was echter van mening, dat Oostenrijk beter deed zich met Bulgarije en Roemenië dan met Griekenland te verbinden. Een tijdlang trachtte het nu aansluiting met de mogendheden der Entente te verkrijgen, maar toen de bepalingen van Reval bekend werden⁴⁾, zag het weer zijn enig heil in een nauw contact met Oostenrijk.

Tenslotte bleef het Slavisch gevaar Griekenlands grootste schrikbeeld.

¹⁾ Gewezen minister in Griekenland.

²⁾ Giesl, p. 168.

³⁾ Zie hierna p. 30.

⁴⁾ Zie hierna p. 33.

ROEMENIË.¹⁾

Roemenië behoort eigenlijk niet tot de Balkanstaten, wilde ook niet als zodanig beschouwd en behandeld worden.²⁾ De bewoners voelen zich Latijnen en verwant aan de Italianen.³⁾ Toch kunnen wij het niet geheel buiten beschouwing laten, omdat het als naaste buur invloed op de gang van zaken heeft geoefend.

Toen Karl von Hohenzollern (1866—1914) regerend vorst werd van het land, dat later Roemenië zou heten, vond hij er een zeer achterlijke toestand. Vooral de kleine boeren leefden in ellendige omstandigheden. Al werd Roemenië een der graanschuren van Europa, de boerenbevolking bleef het kind van de rekening. Mede tengevolge van hongersnood, kwam zij herhaaldelijk in opstand, 't laatst in 1907, maar telkens werd het verzet in bloed gesmoord.

Overigens viel er op vrijwel elk gebied vooruitgang te constateren. De krachtigste stoot daartoe gaf de ontdekking van de petroleum, die tot de vestiging van allerlei industrieën leidde. Constantza ontwikkelde zich tot een belangrijke haven. Daar Roemenië geen eigen kapitaal bezat, werd alles door vreemden gefinancierd, die er schatten aan verdienden. Maar het land zelf voer er ook wel bij.

Roemenië stond op geestelijk gebied sterk onder invloed van Frankrijk. De taal was geheel verfranst. In de hogere standen spraken men Frans.⁴⁾ Ook waren het de Fransen, die de Roemenen hun verwantschap met de Italianen bewust hebben gemaakt.⁵⁾ Onmiddellijk zij hier aan toegevoegd, dat ook Duitslands invloed zeer groot was: het leger was op Duitse wijze ingericht en bewapend⁶⁾,

¹⁾ Literatuur:

- Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1782—1923);
 Chlumecky, L. Freih. v. Österreich-Ungarn und Italien;
 Gottschalk, E. Rumänien und der Dreibund bis zur Krise 1914;
 Grünberg, K. Wirtschaftszustände Rumäniens vor dem Kriege;
 Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie;
 Rosen, F. Aus einem diplomatischen Wanderleben II;
 Seton-Watson, R. W. The Balkans, Italy and the Adriatic.

²⁾ Bogh, I, 153.³⁾ Chlumecky, p. 138.⁴⁾ Rosen, p. 45.⁵⁾ Seton-Watson, p. 13.⁶⁾ Pinon, p. 414.

de staatsfinanciën werden door Duitsland beheerst en ook in de handel was zijn macht aanzienlijk. ¹⁾

Politiek was Roemenië sinds 1883 met Duitsland en Oostenrijk-Hongarije verbonden, van 1888 af ook met Italië. Het zwakke punt in dit verbond was het irredentistisch streven, dat op Zevenburgen gericht was. Maar voorlopig was de angst voor Rusland nog groter dan de haat tegen Hongarije. In 1902 werd het verbond vernieuwd, wat, zoals wij zagen ²⁾, het sluiten van een Russisch-Bulgaarse militaire conventie ten gevolge had.

De buitenlandse politiek werd door koning Carol geleid, die daarvoor alle kwaliteiten bezat. In het binnenlands bestuur bevorderde hij een partijpolitiek, die het best bij de Engelse kan worden vergeleken. ³⁾ Vóór 1907 regeerde hij voornamelijk met de conservatieve partij. Na de boerenopstand in dat jaar kwam de liberale partij aan het bewind, waarvan de voornaamste minister Bratianu was. Deze nam allerlei maatregelen tot verbetering van de toestand, waarbij hij op de bourgeoisie steunde.

Hoe Roemenië in de Macedonische kwestie werd betrokken, zal uit het volgende blijken. ⁴⁾

MACEDONIË. ⁵⁾

Bij de vrede van San Stefano was er sprake van de vorming van

¹⁾ Rosen, p. 40.

²⁾ p. 2, 3.

³⁾ Seton-Watson, p. 17.

⁴⁾ p. 29, 30.

⁵⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Baernreither, J. M. Fragmente eines politischen Tagebuches;

Bărbulescu, I. Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liaison avec la Question Macédo-Roumaine;

Carnegie Endowment for International Peace, Publication No. 4;

Chlumecky, L. Freih. v. Österreich-Ungarn und Italien;

Denis, E. La Grande Serbie;

Fischel, A. Der Panslawismus bis zum Weltkrieg;

Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;

Grey, Sir E. Speeches on Foreign Affairs (1904—1914);

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Lamouche, Colonel. Quinze ans d'histoire balkanique (1904—1918);

een Groot-Bulgarije. Dit kwam echter niet tot stand door de bepalingen, gemaakt op het Congres van Berlijn (1878), waardoor slechts een klein deel, nl. Bulgarije, zelfstandig werd, terwijl Oost-Roemelië en Macedonië weer onder Turks gezag kwamen. Oost-Roemelië voegde zich, zoals wij zagen¹⁾, in 1885 bij Bulgarije, wat in 1897 door Turkije werd erkend. Macedonië bleef Turks. Het bestond uit drie vilajets: Monastir, Saloniki en in enigszins lossere verband Kossovo.

Het land is bergachtig en bestaat behalve uit het dal van de Vardarrivier, dat het voornaamste is, uit een hele reeks afgesloten dalen, waartussen het verkeer moeilijk was. Elk dal leidde zijn eigen besloten leven. De grond kon, behalve in Oud-Servië (Kossovo), waar de vruchtbaarheid veel geringer is, overvloedige oogsten leveren: katoen, tabak en moerbeziën in de dalen; op de berghellingen vond men uitgestrekte weiden en bossen.²⁾

De bevolking bestond uit Bulgaren, Grieken, Serven, Albanen, Turken, Macedo-Roemenen en Spaanse Joden. Dezen beleden het Mohammedanisme, de leer van de orthodoxie, verdeeld in Patriarchaat en Exarchaat, het Katholicisme of de Joodse leer.³⁾

Vóór het midden der 19de eeuw was de toestand er nog niet zo ingewikkeld. Er leefden wel dezelfde volken, maar zij voelden zich tot op zekere hoogte verbonden in hun vijandschap tegen de Turken. De Christenen onder hen beleden de Grieks Katholieke godsdienst en erkenden den Grieksen Patriarch in Constantinopel als

-
- Larmeroux, J. La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie I; Louis. Les Carnets de Georges — II;
 Luckwaldt, F. Freiherr von Marschall als Botschafter in Konstantinopel;
 Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, depuis le Traité de Berlin jusqu'à la Guerre Mondiale;
 Question, La — bulgare et les états balkaniques;
 Rappaport, A. Mazedonien und die Komitadschis;
 Rizoff, D. Bulgarien und Russland;
 Seymour, Ch. The Diplomatic Background of the War, 1870—1914;
 Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II;
 Steed, H. W. Through Thirty Years.

¹⁾ p. 1.

²⁾ Denis, p. 211, 212.

³⁾ Sosnosky II, p. 119.

hun kerkelijk hoofd. Deze was ook hun bemiddelaar bij de Porte in politieke kwesties. De Griekse geestelijken hadden een zeer grote macht, die zij echter ten eigen voordele en niet ten gunste van de aan hun hoede toevertrouwd en aanwendden.¹⁾

Deze staat van zaken veranderde, toen omstreeks 1850 een herleving van het nationaal bewustzijn onder de Bulgaren viel waar te nemen en dezen zich in de eerste plaats in godsdienstig opzicht trachtten vrij te maken. Dit gelukte in 1870, toen de sultan in de door hem uitgevaardigde ferman²⁾ de nationale Bulgaarse kerk, het Exarchaat, herstelde. Dit had eeuwen geleden bestaan, maar was door de Turken opgeheven. Deze kerk kreeg de geestelijke jurisdictie en werd belast met het bestuur van alle geestelijke zaken³⁾, haar aanhangers betreffende.⁴⁾ De grenzen van haar gebied werden wel aangegeven, maar waren volstrekt niet vast. Immers in de ferman was de bepaling opgenomen, dat wanneer tenminste twee derden van de bewoners van andere dan de genoemde plaatsen, waar de orthodoxe ritus werd gevolgd, zich voor hun geestelijke belangen aan het Bulgaarse Exarchaat wilden onderwerpen, zij daarin konden worden opgenomen. Vanzelfsprekend was deze bepaling de aanleiding tot een intensieve propaganda onder de Bulgaren in Macedonië, die tenminste op kerkelijk gebied één met hun volksgenoten wilden zijn.

Het doel, dat de sultan met het herstel van het Exarchaat beoogde, was een tegenwicht te scheppen ten opzichte van de grote macht der Grieken. Dezen kwamen dan ook onmiddellijk in verzet. De Exarch werd door den Patriarch in de ban gedaan, maar deze stoorde zich daaraan niet.

De Turken bereikten hun doel: de wederinstelling van het Exarchaat deed de Griekse macht tanen, was het einde van het panhellenistische droombeeld. Maar wat ongetwijfeld niet was bedoeld, ge-

¹⁾ Fischel, p. 218.

²⁾ Question bulg., No. 23.

³⁾ De kerk had een zeer grote macht, daar onder deze geestelijke zaken ook die vielen, die er in de verte bij betrokken waren, zoals b.v. de regeling van de bruidschat, het testament e.d. (Larmeroux I, p. 392).

⁴⁾ Het Exarchaat verschilde van het Patriarchaat alleen in het gebruik van de Bulgaarse taal (Lamouche, p. 20).

beurde nu. De Bulgaren, die inzake de godsdienst hun zelfstandigheid hadden verkregen, werden ook voor een deel (Bulgarije) staatkundig onafhankelijk (1878).

Door de bepalingen van de ferman van 1870 zagen de nationale aspiraties zich de weg geëffend door de kerk. Allesbehalve zachtzinnig was de strijd, die tegen de Grieken werd gevoerd. Het Turks bestuur was steeds minder in staat zich te doen gelden. De sultan, Abdul Hamid, was slechts bedacht op behoud van leven en troon.¹⁾ Daarom nam hij zijn toevlucht tot spionage en geweld. Het gevolg was een grote invloed van zijn gunstelingen en uitputting der schatkist om dezen tevreden te stellen. Ambtenaren en officieren kregen geen salaris, de soldaten kleding noch soldij.²⁾ Dan bestond er nog het systeem, dat de Turkse beambte zijn baantje moest kopen en bovendien verplicht was jaarlijks nog een som aan zijn „weldoener” te betalen.³⁾ Dat knevelarij aan de orde van de dag was, behoeft geen betoog. De toestand b.v., waarin de gendarmerie in Macedonië verkeerde, was allertreurigst. De gendarmes waren straatarm en leefden voor het grootste deel in ellendige krotten. Dienst en discipline waren onbekende begrippen voor hen, die soms in jaren niet werden gecontroleerd. Vele der officieren waren analphabeet. Het voorbeeld, dat zij hun manschappen gaven in dienstijver, moraliteit en rechtsbegrip was allerbedenkelijkst.⁴⁾ In 1905 bleek 80 % voor de dienst onbruikbaar.⁵⁾ Het was dus geen wonder, dat de Turken niet ingrepen in de strijd tussen Bulgaren en Grieken, onmachtig als zij feitelijk daartoe waren. Toezien was trouwens voldoende, waar de afbreuk, die de strijdende partijen elkaar deden, toch aan hun macht ten goede kwam.

Het propagandamiddel bij uitnemendheid der verschillende natio-

1) Misschien is zijn angst te verklaren uit het feit, dat hij geen echte zoon van den sultan was. Hij was een kind van een Armeens koetsier en een vrouw van den sultan, tenminste volgens het verhaal van Lord Fisher (*Memories*, p. 92).

2) Izzet, p. 89.

3) Chlumecky, p. 141, 142.

4) Hubka, gecit. bij Sosnosky II, p. 135; de Albaneezen vormden tijdens de latere Europese reorganisatie onder hen nog het enig goede element, zij waren intelligent en toegewijd aan de dienst, kenden bovendien meestal verscheiden talen (Lamouche, p. 51).

5) Sosnosky II, p. 138.

naliteiten in deze strijd werd het onderwijs. De Grieken waren de eersten, die scholen stichtten om hun invloed te vergroten. De Bulgaren volgden spoedig.¹⁾ Ook bestonden er enige Servische scholen, door de Servische regering gesubsidieerd. Servië toch, aangevoerd door Oostenrijk, had mede het oog op Macedonië gericht, waar het een compensatie hoopte te vinden voor de uitbreiding met Oost-Roemelië, die aan Bulgarije ten deel was gevallen.

Toen nu de Bulgaarse invloed zich zo uitbreidde op grond van de ferman van 1870, veranderden de Turken van front. Zij gingen nu de Serven en Grieken tegen de te machtig wordende Bulgaren steunen. De sultan erkende de Servische nationaliteit en gaf Servië het recht, Servische scholen te stichten.²⁾

Behalve naar eigen scholen ging het verlangen der diverse nationaliteiten ook uit naar eigen kerken. De Serven behoorden met de Macedo-Roemenen en de Grieken nog tot het Patriarchaat, maar zelfs zij, die dezelfde schoolpolitiek als de Grieken en de Bulgaren volgden, streefden naar een zelfstandige nationale kerk. De Bulgaarse kerk maakte langzamerhand aanspraak op heel Macedonië, Oud-Servië, Bosnië en Herzegowina. Servië protesteerde: de kerkpolitiek was immers nationale politiek en Oud-Servië was toch zeker Servisch! Servië verbond zich met de Grieken tegen het Exarchaat³⁾ en verkreeg zo de aanstelling van bisschoppen van Servische nationaliteit, b.v. van Prizrend en Ipek (1902)⁴⁾.

De Macedo-Roemenen werden door Roemeense propaganda tot het besef van hun nationaliteit gebracht, die in 1905 door den sultan werd erkend. Ook zij stichtten scholen. Roemenië betaalde hiervoor jaarlijks twee millioen.⁵⁾ Zij verkregen toestemming de Roemeense taal bij de liturgie te gebruiken en wilden nu geheel los van de

¹⁾ Chlumecky, p. 127, 128.

²⁾ Dit was een beloning voor de neutraliteit tijdens de Grieks-Turkse oorlog (1897) door Servië in acht genomen. Ook Bulgarije genoot enige voordelen om dezelfde reden (Larmeroux I, p. 395, 396).

³⁾ Carnegie, p. 25.

⁴⁾ Chlumecky, p. 96, 97.

⁵⁾ Hier oefende Oostenrijk een sterke aandrang uit, daar het er belang bij had, dat Roemenië zich bezig hield met zijn volksgenoten in Macedonië, waardoor het zou worden afgeleid van die in Transsylvanië (Larmeroux I, p. 398, 399).

Griekse kerk.¹⁾ Toen stuitten zij op verzet. Voordien hadden zij zich altijd nauw aan de Grieken verwant gevoeld²⁾, nu sloten zij zich aan bij de Bulgaren.

De toestand was nu zo geworden, dat de Bulgaren en de Macedo-Roemenen tegenover de Grieken, de Serven en de Turken stonden.³⁾ Dit was de tegenstelling der partijen, doch de leden ervan waren niet steeds dezelfde. Als de mensen van kerk veranderden — en dit gebeurde dikwijls als gevolg van de terreur, door de respectieve partijen uitgeoefend — veranderden ze tevens van nationaliteit. De statistieken geven daarvan frappante staaltjes.

Volgens de Bulgaarse (1900) waren er in Macedonië:

1.181.336 Bulgaren; 228.702 Grieken; 128.711 Albanezen; 80.767 Macedo-Roemenen en 700 Serven.

Volgens de Servische (1889):

57.600 Bulgaren; 201.140 Grieken; 165.620 Albanezen; 69.665 Macedo-Roemenen en 2.048.320 Serven.

Volgens de Griekse (1904), waarbij het vilajet Kossovo niet is gerekend, dat voornamelijk door Albanezen en Serven werd bewoond:

332.162 Bulgaren; 652.795 Grieken; geen Albanezen; 25.101 Macedo-Roemenen; geen Serven.⁴⁾

De nationaliteit van de statistici zal ongetwijfeld de getalgroepering wel hebben beïnvloed. Immers de aanspraken van het eigen volk worden krachtig onderstreept door het grote aantal. Behalve op historische gronden — er hadden eeuwen geleden Bulgaarse en Servische vorsten over Macedonië geregeerd — zochten vooral de Serven hun aanspraken kracht bij te zetten door bewijzen aan te voeren, dat het Macedonisch dialect Servisch was.⁵⁾ Bij de huidige staat van de philologische wetenschap is het echter nog onmogelijk vast te stellen, wat een Servische en wat een Bulgaarse taal is.⁶⁾

1) Chlumecky, p. 132, 136.

2) Chlumecky, p. 133.

3) Bărbulescu, p. 163, 168.

4) Carnegie, p. 28—30.

5) Carnegie, p. 27. Ze gingen zelfs zover, dat ze beweerden, dat Sofia, de Bulgaarse hoofdstad, in het Servische taalgebied lag.

6) Bărbulescu, p. 49.

Summa summarum: er heerste in Macedonië een chaotische toestand.

Op het congres van Berlijn was aan Macedonië een organiek decreet beloofd. Bulgarije stelde pogingen in het werk dit te verkrijgen, voor het eerst in 1880, vervolgens in 1890, doch zonder succes. In 1880 was wel een plan door de mogendheden ontworpen, dat inderdaad in de behoeften der bevolking voorzag, doch dit werd nooit uitgevoerd.¹⁾ Het land zocht nu zichzelf te helpen: in 1893 werd in Macedonië het eerste revolutionnaire comité gesticht, de Interne Organisatie, die onmiddellijk instemming vond in Bulgarije, waar te dien tijde een honderdduizend Macedonische émigrés een toevluchtsoord hadden gevonden. Dezen stichtten in 1895 het Hoge Macedonische Comité. Een gemeenschappelijke actie van beide comités, aan welker hoofd zich de onderwijzers hadden gesteld, leidde in hetzelfde jaar (1895) tot een opstand. De représaille-maatregelen van de Turken waren zo gruwelijk, dat de grote mogendheden tussenbeide kwamen.

Een derde poging van de Bulgaren (1894) om het organieke decreet te verkrijgen leed wederom schipbreuk. In 1896 voerde een gedachtenwisseling van de grote mogendheden tot een ontwerp van hervormingen in Macedonië, waarvan echter nooit iets kwam. Wel nam de Porte enige maatregelen, doch deze waren geheel onvoldoende om het Bulgaars-Macedonisch comité te bevredigen.²⁾ Bulgarije zocht toen toenadering tot Servië, maar dit eiste een verdeling van Macedonië, waarop de Bulgaren natuurlijk niet wilden ingaan.

De toestand werd steeds slechter. Het was niet mogelijk Turkije openlijk te bestrijden. Daarom was het gebruik van benden (komitadji's) onvermijdelijk. Deze moesten de strijd gaande houden. Het doel hiervan was pressie op de openbare mening in Europa te oefenen en zo de mogendheden te dwingen om in te grijpen, wat dan ook in 1903 werkelijk gebeurde. De komitadji's werden ook gebruikt om de propaganda van Grieken en Serven tegen te gaan. Maar dezen stelden zich ook door bendevorming te weer.

¹⁾ Lamouche, p. 23.

²⁾ Carnegie, p. 125.

In afwachting van de Europese interventie trachtte de Interne Organisatie het nationale gevoel levendig te houden en de bevolking te beschermen tegen de willekeur van de ambtenaren en de onwettige dwingelandij van de beys, de grootgrondbezitters. De laatsten waren veelal Turken, die hun land door Christenen lieten bewerken. Dezen leefden als in slavernij onder toezicht van Griekse en Albanese bewakers.

Hoewel de Interne Organisatie zich tot de gehele bevolking richtte, was de beweging toch Bulgaars getint. Zij streefde naar autonomie, persoonlijke vrijheid van de bewoners en een vrije ontwikkeling.¹⁾

Begin 1902 dreigde een nieuwe opstand.²⁾ De Serven hielden zich afzijdig, de Grieken kozen de Turkse zijde. De opstand brak in de zomer uit. Hoewel hij beperkt van omvang was, intervieneerden Oostenrijk en Rusland. Zij legden in Februari 1903 aan de Porte een hervormingsontwerp voor. Aangezien de bepalingen ervan niet veel meer betekenden dan wat Turkije reeds eerder beloofd, maar nooit uitgevoerd had, stemde het toe. Er werd een inspecteur-generaal benoemd. Dit was Hilmi Hussein Pasha, wien het echter niet te doen was om het land langs ordelijke weg te pacificeren, maar om de elementen, die hij het gevaarlijkst achtte, te vernietigen en dit waren de Bulgaarse Macedoniërs. Een van zijn eerste maatregelen was de ontwapening van de bevolking, wat met de ergste mishandelingen gepaard ging.³⁾ De Bulgaren onder hen kwamen hiertegen in verzet. Zij wilden nogmaals de aandacht van Europa op zich

¹⁾ Lamouche, p. 25—27. Ferdinand van Bulgarije, die oorspronkelijk zijn steun aan deze beweging had verleend, voelde er, nu zijn eigen macht geconsolideerd was, weinig voor om onnodige risico's te lopen. Hij liet daarom, toen het congres van de beweging in 1901 in Sofia werd gehouden, de leiders ervan gevangen nemen en andere, meer gematigde en Bulgaarsgezinden in hun plaats aanwijzen. Het gevolg hiervan was een scheuring van de Macedonische partij in voorstanders van autonomie en van hen, die aansluiting bij Bulgarije wensten (Larmeroux I, p. 409—411).

²⁾ Bulgarije stelde zich veilig voor de ontevredenheid van Europa door de opstand niet te steunen en verder door een militaire conventie met Rusland te sluiten tegen elke mogelijke aanval (Larmeroux I, p. 422, 423).

³⁾ Lamouche, p. 30—36.

vestigen door het in zijn eigen belangen aan te tasten en het zodoende te dwingen meer afdoende maatregelen te nemen. Zij lieten daarom het gebouw van de Banque Impériale Ottomane te Saloniki in de lucht vliegen en bedreven nog andere terreurdaden. Het revolutionnaire comité richtte een proclamatie tot de mogendheden, waarin het eiste, dat er in Macedonië een Christelijke gouverneur-generaal zou worden benoemd, terzijde gestaan door een internationaal lichaam, dat contrôle zou oefenen.

Een algemeen congres van de Bulgaarse Macedoniërs besloot tot de opstand, die dan ook op de gestelde datum, 20 Juli 1903 (O.S.) uitbrak en drie maanden duurde. De strijd was verschrikkelijk. De Macedoniërs vluchtten in groten getale naar Bulgarije¹⁾ en elders.

Het doel werd bereikt. Oostenrijk en Rusland stelden in Mürzsteg een hervormings-programma op: contrôle op de Turkse regeeringsambtenaren; toezicht op en hulp bij de doorvoering van de hervormingen door een Russischen en Oostenrijksen civielen agent, die een mandaat voor twee jaar kregen; organisatie van de gendarmerie onder bevel van vreemde officieren.²⁾ Als er enige orde en rust was ingetreden, zou een administratieve indeling naar de nationaliteiten ter hand worden genomen, alsmede de reorganisatie van bestuur en rechtspraak, waarbij ook Christenen ambten zouden mogen bekleden. Verder bevatte het program: bevordering der locale autonomie en enkele bepalingen betreffende schadevergoeding en amnestie.³⁾ Dadelijk rezen er moeilijkheden met Servië en Griekenland over de vraag, voor welk gebied de hervormingen zouden gelden. Turkije begon weer met te protesteren. Abdul Hamid dreigde met Christenmassacres.⁴⁾ Hij verklaarde zelf de hervormingen in alle provincies van Europees Turkije te willen doorvoeren. De mogendheden, die reeds zo vaak door Turkije met een kluitje in het riet waren ge-

¹⁾ Ancel, p. 220.

²⁾ Het hele hervormingsapparaat werkte zeer moeizaam. Dat er enig resultaat werd bereikt, was te danken in de eerste plaats aan de civiele agenten, in de tweede plaats aan de boven verwachting harmonische samenwerking van de verschillende hervormingsorganen (Rappaport, p. 739).

³⁾ Sosnosky II, p. 133, 134.

⁴⁾ Giesl, p. 139.

stuurd, hielden voet bij stuk; zij besloten de hervormingen daar, waar het Bulgaars element overheerste, tot stand te brengen.¹⁾

In 1905 weigerde de Porte verbeteringen in het financieel beheer toe te staan, vroeg zelfs toestemming om de invoerrechten met 3 % te verhogen, ten einde met die opbrengst de Macedonische hervormingen te bekostigen. De grote mogendheden wilden dit wel toestaan, mits Turkije op het punt der financiën toegaf. De Porte weigerde eerst, doch boog het hoofd na een vlootdemonstratie van alle mogendheden, behalve Duitsland. Ook inzake de gendarmerie werkte de Turkse regering tegen. En toch was een goede organisatie daarvan allesbehalve overbodig; volgens het Engelse Blauwboek werden er per maand honderd politieke moorden in Macedonië bedreven.²⁾ Overal ontmoetten de hervormers tegenstand, lijdelijk verzet, dat door Hilmi Hussein, de Turkse inspecteur-generaal, geïnspireerd was. Deze bracht volkomen volgens de wens van zijn meester het „divide et impera” in toepassing.

De hervormingen moesten geleidelijk de weg naar de autonomie banen. Deze was ook het doel van de Bulgaarse comité's, die via de autonomie tot aansluiting van Macedonië bij Bulgarije wilden geraken. De Bulgaren waren het sterkst, vergroeid als zij waren met de bevolking, doch daarmee hielden Grieken noch Serven rekening. In de periode 1903—1906 waren het dan ook de Bulgaren, op wier rekening de agitatie tegen de Grieken moest worden gesteld. Zij bewerkten, dat de Macedo-Roemenen zich losmaakten van het Patriarchaat en één lijn met hen trokken, waardoor hun invloed steeg in dezelfde mate als die der Grieken afnam.³⁾ Deze zwenking der Macedo-Roemenen beïnvloedde natuurlijk ook de Grieks-Roemeense verhouding ongunstig. Tot een uitbarsting kwam het voorlopig nog niet, want bij beiden was de vrees voor Bulgarije overheersend.

Door de toestand, waarin zijn leger verkeerde, kon Griekenland

1) Ondertussen kwam Bulgarije afzonderlijk tot een vergelijk met Turkije, doch het voordeel, dat het er bij had, was gering (Larmeroux I, p. 448, 449).

2) De Macedoniërs, die het konden, emigreerden, vooral naar de Verenigde Staten. Tussen 1903 en 1908 waren het er alleen al 75.000, waarvan drie kwart Slaven waren (Ancel, p. 221).

3) Bărbulescu, p. 92.

niet aan een oorlog denken. Het ging daarom in de herfst van 1903 over tot het vormen van benden onder de Grieken in en buiten Macedonië om zijn aanspraken kracht bij te zetten en zijn belangen te verdedigen. Griekenland voelde zich sterker toen Rusland verzwakte door zijn nederlaag in het verre Oosten. De macht der Slaven, vooral van Bulgarije, verminderde daardoor eveneens. Bovendien wist Griekenland zich zeker van de sympathie der andere grote mogendheden en gedroeg zich onafhankelijker van Turkije. Het protesteerde tegen de Bulgaarse en Roemeense propaganda in Macedonië, hoewel het zich, en dat in niet geringe mate, aan hetzelfde schuldig maakte.¹⁾ Daar dit protest weinig hielp, traden de Griekse benden nog driester op. Bulgaarse en pas gevormde Servische benden gaven geen kamp. De onderlinge strijd was hevig en de internationale gendarmerie onvoldoende. Door de mogendheden gedwongen, protesteerde Turkije in Athene. De Griekse regering hield zich echter van den domme. Niettegenstaande het een feit was, dat de Griekse benden onder de leiding stonden van haar consul-generaal in Saloniki en hun aanvoerders Griekse officieren waren, ontkende ze, dat ze er iets mee had uit te staan.

Toen in 1905 de sultan de Macedo-Roemeense gemeenten als tot de Roemeense nationaliteit behorend erkende, protesteerde Griekenland. De Roemeense gezant verliet Athene,²⁾ Oostenrijk trad bemiddelend op, Rusland daarentegen zette de Grieken aan en behartigde de Griekse belangen in Roemenië. Griekenland was kwetsbaarder dan Roemenië, want er woonden vele duizenden Grieken in Roemeens gebied en een groot deel van de Roemeense handel was in Griekse handen. Roemenië verhoogde onmiddellijk zijn invoerrechten.

De Roemenen kregen in 1906 hulp van de Bulgaren. In het begin van dat jaar leek de rol van Bulgarije in Macedonië uitgespeeld: zijn propaganda-comité's waren ontbonden, zijn benden verstrooid door de Griekse en Servische en de Turken. Nu vermanden zij zich echter en schaarden zich aan de Roemeense zijde om samen de gemeenschappelijke vijand te bestrijden. Een ogenblik dreigde er een

¹⁾ Lamouche, p. 56, 57.

²⁾ De diplomatieke betrekkingen werden pas in 1910 hervat.

Bulgaars-Turkse oorlog. Toen echter de Cretenzische kwestie de goede verstandhouding van Turkije en Griekenland verstoorde¹⁾, gevoelde Turkije niet de minste lust om in Macedonië voor Griekenland de kastanjes uit het vuur te halen.

Bulgarije zocht steun bij Oostenrijk. Aehrenthal verklaarde zich bereid die te verlenen en wist ook Rusland, Engeland en Turkije over te halen. Gezamenlijk stelden zij vast, hoe punt 3 van het programma van Müurzsteg zou ten uitvoer worden gelegd. De nieuwe indeling van Macedonië mocht niet door het optreden van de verschillende benden worden beïnvloed, doch zou volgens de status quo ante geschieden.

Griekenland moest terugtrekken en Bulgarije hernam zijn oude positie in Macedonië.

Er was vrijwel geen deel van Macedonië of het werd door minstens twee volken begeerd: Bulgaren, Serven, Grieken of Albanen.²⁾

Voor Bulgarije en Servië was de verovering van Macedonië een politiek ideaal, een organische noodzakelijkheid voor hun bestaan en de toekomst van hun nationale individualiteit.³⁾ Bulgarije streefde naar een Groot-Bulgarije, voor Servië betekende Macedonië bevrijding uit zijn economische afhankelijkheid van Oostenrijk-Hongarije, daar het in Saloniki een eigen haven zou hebben.

Wij zagen reeds, dat beide landen in 1904 tot een overeenkomst omtrent Macedonië kwamen⁴⁾ — ze sloten zich bij het programma van Müurzsteg aan — maar dat de goede verhouding weer werd verstoord. Voor het streven van Bulgarije was de immigratie van Bulgaarse Macedoniërs⁵⁾, waaronder veel intellectuelen, de doorslaggevende factor. Dezen toch kregen er grote invloed. ± 400 officieren van het Bulgaarse leger waren immigranten.⁶⁾ Ook bekleed-

¹⁾ p. 17.

²⁾ Vrgl. het kaartje bij Carnegie, p. 38.

³⁾ Bărbulescu, p. 17.

⁴⁾ p. 5.

⁵⁾ Brailsford, gecit. bij Rappaport, p. 741.

⁶⁾ Chlumecky, p. 85.

den zij belangrijke posten in de politiek, de kerk, het onderwijs en de pers.¹ Zij vormden de Bulgaarse benden in Macedonië, terwijl de Servische en Griekse in directe verbinding met de Servische en Griekse regeringen stonden. De Bulgaarse benden bestonden enkel uit Bulgaarse Macedoniërs, de Servische en Griekse telden ook vreemdelingen onder haar leden.²) De Bulgaarse beweging was er een van het volk, de Servische en Griekse werden door de regeringen geleid.

Roemenië maakte zich over de Bulgaarse aspiraties bezorgd. Gelukte het aan Bulgarije om Macedonië te veroveren, dan zou het daarmee wel niet tevreden zijn en zijn blikken naar Roemeens gebied, de Dobroedsja, wenden. Daarom trachtte Roemenië zich tegen de Bulgaarse plannen te verzetten. Koning Carol gaf Ferdinand van Bulgarije te verstaan, dat op de dag, waarop een Bulgaars leger de Rhodope overtrok, Roemenië in Silistria zou mobiliseren³) Het streven van de Serven naar Macedonië leverde voor Roemenië geen enkel gevaar op⁴), vandaar dat de Roemeense politiek Servië steeds vriendschappelijker gezind werd.

De oude tegenstanders Oostenrijk en Rusland werkten, zoals we reeds zagen⁵), samen wat Macedonië betreft.

Italië, dat aan het programma van Mürzsteg zijn medewerking had willen verlenen, was afgewezen.⁶) Toch speelde het een grote rol bij de hervorming van de gendarmerie, waarin alle grote mogendheden zeggingschap hadden. Ook verhief het zijn stem tegen de grote macht van Rusland en Oostenrijk op financieel gebied⁷), omdat het zich over de toenemende invloed van Oostenrijk op de Balkan bezorgd maakte.

Rusland en Oostenrijk beide wensten de integriteit van Turkije te handhaven. Rusland wilde niet, dat Bulgarije te machtig werd

¹) Lamouche, p. 24.

²) Carnegie, p. 32, 33.

³) Louis II, p. 36; Br. D. IX¹, 538.

⁴) Bărbulescu, p. 75.

⁵) p. 27.

⁶) Steed, p. 198—200.

⁷) Chlumecky, p. 206—211.

en steunde daarom Servië en de Servische propaganda in Macedonië. ¹⁾ Oostenrijk, dat alleen Triest als haven bezat, beschouwde Saloniki als zijn toekomstige tweede en deze wens kon alleen in vervulling gaan als de stad voorlopig in handen van de Turken bleef.

Oostenrijks invloed op de Balkan was Duitsland niet onwelgevallig, want de verbinding met Constantinopel en Klein-Azië werd er veilig door. ²⁾ Toch waakte het voor zijn belangen in Constantinopel. De Duitse gezant steunde er de Porte in haar verzet tegen de hervormingsmaatregelen van de andere mogendheden in Macedonië. ³⁾ Dat Duitsland Oostenrijk in Macedonië steunde werd door Marschall aldus gemotiveerd: „Wir dürfen nicht aus Türkenfreundschaft eine Haltung einnehmen, die uns isolieren und uns das Misstrauen namentlich der verbündeten Mächte zuführen würde.“ ⁴⁾

Frankrijks politiek was sinds het verbond met Rusland op het behoud van de status quo gericht, evenals die van zijn bondgenoot, maar ook op het concurreren met Duitsland, wat in Roemenië en Griekenland succes had.

Engeland stond vijandig tegenover Turkije en steunde daarom separatistische aspiraties op de Balkan. ⁵⁾ In Augustus 1907 was de Engelse regering, ontevreden over het tot nog toe bereikte resultaat ⁶⁾, het met de Russische eens geworden over een uitbreiding van de hervormingen in Macedonië: verscherping van de Europese contrôle, versterking van de internationale gendarmerie en vermindering van de Turkse troepen.

Oostenrijk verlangde ook nog hervorming van de rechtspraak ⁷⁾, maar spoedig bleek zijn eigenlijke bedoeling. In Januari 1908 kwam Aehrenthal voor de dag met een project van een spoorlijn in de Sandsjak Novibasar. Oostenrijk was volkomen gerechtigd die aan te leggen, maar . . . het zou de eerste stap zijn in de richting van

1) Rizoff, p. 10.

2) Seymour, p. 208.

3) Giesl, p. 144.

4) Luckwaldt, p. 1025.

5) Moukhtar, p. 27—46.

6) Grey, Speeches, p. 77 vlg.

7) Baernreither, p. 77, 78.

Saloniki. Vandaar dan ook een storm van protest: eerst van Servië, kort daarop van Italië, Rusland en Frankrijk. Zij stelden tegenover het Oostenrijkse plan een project voor een Donau-Adria-spoorlijn. Aehrenthal had van Constantinopel de concessie voor zijn plan verkregen, in ruil voor de belofte, dat Oostenrijk voortaan niet op hervormingen in Macedonië zou staan. Hiermee schond Oostenrijk zijn overeenkomst met Rusland (Mürzsteg).

Rusland was aanvankelijk voornemens geweest het Engelse plan tegen te werken, doch na deze Oostenrijkse manoeuvre ging het met Engeland onderhandelen, wat tot de definitieve overeenstemming in Reval leidde (1908). Frankrijk sloot zich later hierbij aan. Al hield deze overeenstemming niet de autonomie van Macedonië in, door de uitbreiding en de internationalisatie der contrôle werd deze toch voorbereid en werd aan de bijzondere positie van Oostenrijk en Rusland, die zij sedert de overeenkomst van Mürzsteg hadden ingenomen, een eind gemaakt. Voor Turkije zou de uitvoering van de overeenkomst van Reval het verlies van een hele provincie hebben betekend en hiertegen kwamen de Jong-Turken in verzet: in Juli brak de revolutie uit.

In de mening, dat het nieuwe régime geheel van het oude zou verschillen, besloten de grote mogendheden van verdere bemoeiingen met en in Macedonië af te zien en hun plannen op te geven.

TURKIJE EN DE GROTE MOGENDHEDEN VOÓR 1908. ¹⁾

Het grote probleem, dat Turkije reeds eeuwenlang aan Europa had gesteld, was de zeeëngtenkwestie. In het begin van deze eeuw was deze allerminst opgelost, maar volstrekt niet acuut.

Dit was wel het geval met het vraagstuk van de Bagdadspoorlijn. In het laatst der 19de eeuw zocht Duitsland nieuwe afzetgebieden, doch overal, behalve in de vlakke van Tigris en Euphraat, vond het Engelse mededinging. Het vatte nu het plan op om een spoorlijn van Constantinopel naar Bagdad aan te leggen en deze door te trekken tot de Perzische Golf. ²⁾ Deze lijn zou Turkije's welvaart doen toenemen, dus de koopkracht verhogen, wat weer aan de Duitse handel ten goede zou komen. Duitsland voerde een politiek, die versterking van Turkije beoogde, want een krachtig Turks rijk was van grote waarde, niet alleen als afnemer van Duitse producten, maar ook als leverancier van grondstoffen. Bovendien vormde het een militaire macht tegenover Rusland en Engeland, die door de spoorlijn versterkt zou worden, omdat deze ongetwijfeld strategische waarde zou hebben. Kolonisatie noch verovering werd dus beoogd, alleen het dienen van Duitslands handels- en industriële belangen. Toch wekten de mogelijke politieke gevolgen van de aanleg der Bagdadlijn vrees en verzet bij sommige mogendheden. ³⁾

Engeland zag zich in de toekomst bedreigd in Indië en Egypte.

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Earle, E. M. Turkey, the Great Powers and the Bagdad Railway;

Manger, J. B. De Triple-Entente, de internationale verhoudingen van 1902—1909;

Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, depuis le Traité de Berlin jusqu'à la Guerre Mondiale;

Seymour, Ch. The Diplomatic Background of the War, 1870—1914.

²⁾ Seymour, p. 202.

³⁾ Earle, p. 123—131.

alsook in Perzië. Rusland vreesde dat zijn Middellandsezee-handel afgesneden zou worden.¹⁾ Bovendien zou de Duitse positie in Constantinopel overheersend en de Oostenrijkse invloed — door het gebruik maken van de Bagdadspoorlijn — versterkt worden. Rusland protesteerde dan ook en dwong Turkije in 1900 de Zwartezeevereenkomst af, waarbij het gunstige voorwaarden verkreeg voor een eventuele Russische spoorwegonderneming in Turkije.

Wel lag het geenszins in de bedoeling het gehele Bagdadspoorproject alleen met Duits kapitaal te financieren, maar de onderhandelaars stuitten allerwegen op bezwaren, wanneer de Duitsers probeerden er ander kapitaal bij te betrekken. In 1903 kreeg de Deutsche Bank de definitieve concessie. Deze werd onmiddellijk door een consulaire conventie tussen Duitsland en Turkije gevolgd. Het Turkse rijk werd met Duitse producten en Duits kapitaal overstroomd.²⁾

Rusland vermocht hiertegen niets te ondernemen wegens zijn oorlog met Japan, zijn moeilijkheden met Engeland in Perzië en Centraal-Azië en revolutie in eigen land. Het deed daarom een beroep op Frankrijk, maar dit werd niet gunstig ontvangen door hen, die bij de Franse beleggingen in Turkije (meer dan 2 biljoen francs), geïnteresseerd waren, omdat een aanzienlijke waardevermeerdering hunner papieren bij de aanleg van de spoorweg stellig niet zou uitblijven. Zij verweten Rusland, dat het de internationalisatie van de spoorlijn had geweigerd, toen Duitse en Franse bankiers hiertoe bereid waren geweest. Toch werd in 1903 na een heftige campagne in de pers het verhandelen der spoorweg-aandelen op de Parijse Beurs verboden. Veel Fransen waren nl. bang voor ernstige economische en politieke gevolgen: achteruitgang van de economische betekenis van Zuid-Frankrijk en de havenstad Marseille; een Pan-islamietische beweging als gevolg van een sterk Turkije, waardoor de Noord-Afrikaanse bezittingen gevaar zouden lopen, en een Duits-Turkse alliantie, voortvloeiend uit de economische samenwerking. Daarbij kwam nog de grote rivaliteit tussen de Franse en Duitse

¹⁾ Seymour, p. 209.

²⁾ Moukhtar, p. 81; tussen 1900 en 1904 nam de Duitse import toe van 34 tot 75 miljoen Mark, terwijl de Turkse import in Duitsland opliep van 30 tot 43 miljoen Mark (Ansel, p. 228).

missies in het Turkse rijk: de Duitse regering erkende er het Franse protectoraat over de Katholieken niet.

Rusland had ook in Engeland geprotesteerd, doch vond er in 't eerst geen gehoor. Pas toen men er begon te vrezen voor aspiraties van Duitsland naar de wereldheerschappij werd dit anders. Nadat in het Lagerhuis heftig verzet ertegen tot uiting was gekomen, trok de Engelse regering haar belofte van deelneming aan de Bagdadspoorweg in ¹⁾, tot grote teleurstelling van de Engelse bankiers.

Het gebied, waar de ontworpen spoorlijn zou eindigen, was sinds 1899 in handen van Engeland. Daar Indië het sluitstuk van het Engelse imperialistisch systeem was, had het zich van alle strategische punten op de weg daarheen meester gemaakt. Zo had het in 1899 met den Sheik van Koweit een overeenkomst gesloten, waardoor het de contrôle over de Perzische golf kreeg. Door het Bagdadspoor-project werd Duitsland de enige vijand van Engeland in het Oosten ²⁾, daar door de Entente met Frankrijk zijn positie in Egypte en door het verdrag met Rusland van 1907 de veiligheid van de Noordelijke en Noordwestelijke grens van Indië was verzekerd. Zo was de stand van zaken vóór de Jong-Turkse revolutie.

¹⁾ Manger, p. 46, 47.

²⁾ Earle, p. 153—207.

DE JONG-TURKSE REVOLUTIE IN 1908. ¹⁾

Zoals bij zo veel volken ontstond en gróeide in het begin van de 20ste eeuw ook een nationale beweging onder de Turken. Deze was tegen het despotisch régime van den ouden Abdul Hamid gericht en streefde naar verbetering van de toestanden in het rijk. Zij had een centrum in Macedonië (Saloniki) en nog enkele vaste punten in het buitenland; er leefden in 1908 meer dan 60.000 Turkse bannelingen in Genève, Londen en Parijs. In laatstgenoemde stad groepeerden velen zich om Ahmed Riza bey en zijn krant. Zij noemden zich de partij van Eenheid en Vooruitgang. Deze kreeg door haar propaganda vaste voet in de militaire scholen en organiseerde zich naar het model van de loges der vrijmetselaars ²⁾, welker leden in groten getale lid waren. Het Centrale comité in Saloniki werd door drie ambtenaren geleid: Enver Bey, officier van de Generale Staf, Talaat Bey, een telegraaf-ambtenaar ³⁾ en Djavid Bey, een tot de Islam bekeerden Jood, leraar van beroep. Hun leus was: een vrij Turkije en dit aan de Turken. Overal vonden zij vreemdelingen, vooral in Macedonië, waar de Europeanen niet sterk genoeg waren om het land te pacificeren en hun aanwezigheid het Jong-Turkse patriotisme bijzonder irriteerde. Voor de militairen kwam daar nog bij, dat

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Earle, E. M. Turkey, the Great Powers and the Bagdad Railway;

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Lamouche, Colonel. Quinze ans d'histoire balkanique (1904—1918);

Larmeroux, J. La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875—1914 II;

Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie;

Pomiankowski, J. Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches.

²⁾ Hierdoor vonden ze zoveel sympathie in Europa (Larmeroux II, p. 45). Tijdens het bewind van de Jong-Turken behielden ze een grote invloed (Larmeroux II, p. 46; Br. D. IX¹, 181).

³⁾ Pomiankowski, p. 31.

zij jaloers waren op de Europese officieren, die, anders dan zijzelf, door den sultan — hiertoe door de mogendheden gedwongen — behoorlijk betaald, gevoed en gekleed werden.

Het is dan ook alleszins verklaarbaar, dat de revolutie hier begon (23 Juli 1908), zodra de overeenkomst te Reval tussen Rusland en Engeland bekend was geworden. Zij verspreidde zich snel en de sultan zag zich gedwongen de constitutie van 1876, die hij slechts kort had laten gelden, weer te herstellen. De revolutie had een zeer kalm verloop. Het Comité van Eenheid en Vooruitgang¹⁾ nam het heft in handen en er werd besloten een Parlement bijeen te roepen. Hierbij stuitten ze dadelijk op een moeilijkheid, want er was geen kieswet. Ze namen nu hun toevlucht tot een ontwerp van 1877, dat nooit wet was geworden. Door pressie van allerlei aard kregen de Jong-Turken, van wie verscheidenen niet-Turk en niet-Mohammedaan waren, een meerderheid in het Parlement. Behoudens enkele uitzonderingen bleef het ambtenarencorps in functie, vooral de hogere ambtenaren, wier ervaring men nodig had. Sultan Abdul Hamid werd niet verantwoordelijk gesteld voor al het kwaad, dat in zijn naam was bedreven. Dit werd op rekening van slechte raadgevers en verraders gesteld. Hij speelde zijn rol voortreffelijk: gaf toestemming tot het ontslag van het merendeel zijner dienaren en vertoonde zich aan het volk met de cocarde der Jong-Turken op de borst. Hij overtroefde dezen zelfs nog in hervormingsgezindheid.

De Jong-Turken waren vol van de idealen der Franse revolutie: vrijheid, gelijkheid en broederschap. Zij wilden een parlementaire regering, ministeriële verantwoordelijkheid, een constitutioneel vorst en naast de politieke ook sociale en industriële modernisering. Werd Duitsland door hen als een vijand van het nieuwe régime beschouwd, Engeland en Frankrijk waren hun een voorbeeld.

Toen de mogendheden het voornemen te kennen gaven om hun missies uit Macedonië terug te roepen — zij meenden, dat ze er niet langer nodig waren — stemde de Turkse regering in het vertrek van de Oostenrijkers en Russen toe, maar verzocht de handhaving van de Franse, Italiaanse en Engelsche officieren en financiële

¹⁾ Hoewel dit Comité alle zaken leidde, was het een geheim, wie er deel van uit maakten (Pomiankowski, p. 31).

raadgevers om van hun diensten voor het gehele rijk gebruik te maken. Dit werd toegestaan en de financiële commissie alsmede het centrale bestuur van de gendarmerie werden naar Constantinopel verplaatst. De Turkse regering riep al spoedig nog meer Europeanen te hulp. Aanvankelijk heerste er een ware anglomanie: de Engelsen kregen invloed op de vloot (navale missie), nationale bank, openbare werken, financiën, rechtspraak en binnenlandse zaken. De Fransen verkregen concessies voor spoorwegen en telefoon en later ook de controle over de gendarmerie, nadat de Italiaanse bevelhebber bij het uitbreken van de oorlog tussen Italië en Turkije (Sept. 1911) vertrokken was. Ondanks hun bekwaamheid bereikten de Europeanen weinig resultaten, daar het personeel van de verschillende diensten te gering in aantal en onvoldoende geschoold was.

Artikel 8 van de Grondwet luidde: alle onderdanen van het Turkse rijk, onverschillig van welke godsdienst, heten Ottomanen,

Artikel 17 bepaalde: alle Ottomanen zijn gelijk voor de wet. Zij hebben zonder onderscheid van godsdienst dezelfde rechten en plichten ten opzichte van het land.

Vóór deze constitutie er was, bestond er verschil tussen overwinnaars (de Muzelmannen) en overwonnenen (de rayas). De religieuze organisatie was het kader van het nationale leven: aan het hoofd van elke gemeente of volkseenheid stond de geestelijke herder. De Mohammedanen waren verplicht tot militaire dienst en moesten de in de Koran voorgeschreven belastingen opbrengen. De niet-Mohammedanen betaalden speciale belastingen, terwijl ze van de militaire dienst waren vrijgesteld. De nieuwe orde was in strijd met het oude fundament, al handelden de Jong-Turken in hun verklaring van gelijkheid en broederschap niet in strijd met de wet, die reeds acht eeuwen geleden door de „schriftgeleerden” in deze zin was uitgelegd, doch nooit haar toepassing had gevonden. De geschillen tussen beide groepen waren maar zelden voortgekomen uit godsdienstig fanatisme, meestal uit economische, sociale of politieke tegenstellingen, ontstaan door de scherpe scheiding, die er tussen hen bestond.

In Macedonië en Albanië was het nieuwe régime met grote vreugde aanvaard. De afkondiging van het besluit van den sultan om de grondwet van 1876 weer van kracht te doen zijn, werd met een

nationaal feest zonder weerga en in volmaakte orde gevierd. Alles stond in het teken der verbroedering. In Macedonië werden de nationale benden ontbonden. De meeste Europeanen verlieten het land. In Albanië, waar men niet wist, wat een grondwet eigenlijk was, vertelden de Jong-Turkse officieren, dat zij het enige middel tegen de Europese inmenging, de beste waarborg voor hun tradities was en de stichting van Albanese scholen zou bevorderen. Alleen de Mirditen hielden zich afzijdig. Hun vorst legde wel de eed op de grondwet af, maar beschouwde zich overigens als even onafhankelijk van Constantinopel als te voren.

DE GEVOLGEN VAN DE JONG-TURKSE REVOLUTIE BUITEN TURKIJE.

Lamouche vertelt: „Les vieux Turcs avaient toujours attaché presque autant d'importance aux apparences qu'aux réalités. — J'ai pu voir de mes yeux, dans divers locaux officiels, . . . une belle carte de l'Empire ottoman sur laquelle figurait l'Afrique du Nord, y compris la Tunisie et même l'Algérie, traversées par cette inscription „Afrique du Nord ottomane”. (Cette carte) était assez neuve et fort bien gravée.”¹⁾

Zulk een groot rijk was vóór 1908 de illusie van de Turken. Er waren er onder de Jong-Turken, die in hun patriottisch enthousiasme meenden, dat zij deze tot werkelijkheid konden maken. De kans, dat zij hiertoe in staat waren, was niet bijster groot. Het streven ernaar vond echter in verschillende landen weerklank en verspreidde in andere schrik, zodat allerlei moeilijkheden ontstonden. Men kan zelfs aannemen, dat het een factor van betekenis is geweest bij de annexatie van Bosnië-Herzegowina door Oostenrijk-Hongarije, bij de onafhankelijkheidsverklaring van Bulgarije, alsmede toen Creta zich bij Griekenland aansloot en Italië en Turkije in oorlog geraakten.

DE ANNEXATIE VAN BOSNIË-HERZEGOWINA.²⁾

Bij het verdrag van Berlijn was aan Oostenrijk-Hongarije de occupatie en het bestuur van Bosnië-Herzegowina toegewezen. Oostenrijk verklaarde, dat hierdoor aan de soevereiniteitsrechten

¹⁾ Lamouche, p. 75.

²⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Änrich, E. Die Jugoslavische Frage und die Julikrise 1914;

Beyens, Baron. Deux années à Berlin 1912—1914;

Boghitschewitsch, M. Die Auswärtige Politik Serbiens III;

van Turkije in geen enkel opzicht iets zou worden te kort gedaan.¹⁾ Het kreeg tegelijkertijd het recht de Sandsjak Novibasar te bezetten en er militaire- en handelswegen aan te leggen; het bestuur van de Sandsjak bleef echter in handen van Turkije.²⁾

Oostenrijk bracht in Bosnië-Herzegowina tal van verbeteringen tot stand: wegen werden aangelegd, bruggen, scholen, ziekenhuizen gebouwd. Het doel was echter niet zozeer het welzijn van het volk te bevorderen, als wel om er in de eerste plaats zelf de vruchten van te plukken. Het nieuwe bestuur maakte zich dan ook allerminst populair.³⁾

Het grootste deel der bevolking was onder de Turkse heerschappij trouw aan zijn geloof gebleven. Alleen de adel was tot het Mohammedanisme overgegaan om landbezit en invloed te be-

Burián, S. Graf. Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege;

Crozier, Ph. L'Autriche et l'Avant-guerre;

Denis, E. La Grande Serbie;

Dickinson, G. Lowes. The international anarchy 1904—1914;

Fischel, A. Der Panslawismus bis zum Weltkrieg;

Fournier, A. Wie wir zu Bosnien kamen;

Friedjung, H. Das Zeitalter des Imperialismus 1884—1914 II;

Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Oriënt;

Hashagen, J. Weltpolitische Entwicklungsstufen;

Helfferich, K. Die Vorgeschichte des Weltkrieges;

Hoschiller, M. L'Europe devant Constantinople;

Hoyos, A. Der deutsch-englische Gegensatz und sein Einfluss auf die Balkanpolitik Österreich-Ungarns;

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Lamouche, Colonel. Quinze ans d'histoire balkanique 1904—1918;

Mandl, L. Die Habsburger und die serbische Frage;

Manger, J. B. De Triple-Entente, de internationale verhoudingen van 1902—1909;

Montgelas, M. Russland und Europa 1904—1914;

Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie;

Pribram, A. F. England and the international policy of the European great Powers 1871—1914;

Schwendemann, K. Grundzüge der Balkanpolitik Österreich-Ungarns von 1908—1914;

Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II.

¹⁾ Pinon, p. 155, noot.

²⁾ Denis, p. 184.

³⁾ Pinon, p. 164.

houden. De boeren zuchtten toen onder de dubbele druk van hun eigen heren en die van de Turken.

Toen de Turkse macht taande en dus de kans groter werd er zich aan te onttrekken, wendden de Katholieken onder hen, de Kroaten, hun blikken naar Wenen. Zij waren dan ook de enigen, die bij het Oostenrijks bestuur aanvankelijk wel voeren. Zij werden officieel begunstigd, terwijl de orthodoxen stelselmatig achteruit gezet werden.¹⁾

Hadden de Slavische kerkelijke gemeenten een vrij grote autonomie bezeten, zodra Oostenrijk het bestuur van Bosnië-Herzegowina verkregen had, veranderde dit. Het kocht voor een luttel bedrag van den Patriarch van Constantinopel de erkenning der autonomie van de Orthodoxe kerk en het recht der bisschopsbenoeming. Sindsdien werden dezen dus niet meer door het volk gekozen, maar door Wenen benoemd, waarvan zij dus geheel afhankelijk waren. Priesters, die van propaganda voor de nationale idee werden verdacht, werden onmiddellijk afgezet; aan het bouwen van Orthodoxe kerken werden allerlei moeilijkheden in de weg gelegd. Deze bestrijding van de Orthodoxe kerk door de regering was geen geloofsvervolging, maar een ingaan tegen de Servische nationale tendenzen, die in deze kerk waren belichaamd. Want evenals in Macedonië was ook hier de kerk een werkzaam propaganda-instituut voor de nationale gedachte.²⁾ In het beheersen van de Orthodoxe kerk zag de Weense regering dus een der doelmatigste middelen om de Groot-Servische propaganda tegen te werken, zo al niet onmogelijk te maken. Lukte het haar op deze manier de Serven in Bosnië-Herzegowina onder haar contrôle te krijgen, ja, slaagde zij erin haar uiteindelijk doel, de vorming van een Katholiek-Slavische staat, te verwezenlijken, dan zou zij aan de Groot-Servische beweging en tegelijk dus aan de Russische invloed een zware slag hebben toegebracht.³⁾ Jammer voor de Oostenrijkse regering was het resultaat van haar actie geheel anders. Immers de bevolking keerde zich af van de kerk, die door

1) Fischel, p. 217.

2) Denis, p. 191, 192.

3) Pinon, p. 166, 167.

de regering werd beheerst, van de priesters, die zich in dienst van den vreemdeling hadden gesteld.

Nu het de regering mislukt was de volwassenen in haar macht te krijgen door middel van de kerk, probeerde zij de jeugd door de school te winnen. Daartoe werden de Servische scholen gesloten, het bezoeken van de staatsscholen, waar slechts onderwezen werd, wat Wenen decreeteerde, verplicht gesteld. Wanneer de bevolking dan al niet tot het Katholieke geloof wilde overgaan, zou zij toch door de school tot goede Oostenrijkse staatsburgers worden opgevoed en niet meer aan oppositie en verzet denken.

Ook de Kroaten werden al gauw onderdrukt. Zij stelden de Donau-monarchie voor een geheel ander probleem. In sommige kringen nl. bestond het streven naar de vervanging van het dualisme Oostenrijk-Hongarije door het trialisme: Oostenrijk-Hongarije en nog een derde staat, samengesteld uit het Oostenrijkse Dalmatië, het Hongaarse Kroatië en het door den Oostenrijks-Hongaarsen minister van Financiën bestuurde Bosnië. Een der aanhangers hiervan was de troonopvolger Franz Ferdinand, doch voorlopig was deze nog machteloos. Felle tegenstanders waren de Magyaren, die in een trialistisch statensysteem hun overwicht zouden verliezen. Zij hadden er dus groot belang bij, de Kroaten, die onder Hongaars bestuur stonden¹⁾ te onderdrukken en eveneens de Kroaten in Bosnië, als zij de kans hadden. En deze hadden ze, omdat de gemeenschappelijke minister van Financiën regelmatig een Hongaar was.

Nog een ander probleem kreeg de Oostenrijkse regering op te lossen en wel een van zuiver staatsrechterlijke aard. Zij wilde nl. aan Bosnië-Herzegowina een Landdag geven, maar de juristen konden er geen formule voor vinden. Het was voor Franz Joseph toch onmogelijk om aan onderdanen van den sultan een grondwet te geven.

In November 1907 was reeds te Serajewo een soort parlement bijeen gekomen van afgevaardigden uit verschillende gemeenten, die een Bosnische staat in het Turkse staatsverband hadden geëist. Over Oostenrijk was niet eens gesproken.²⁾ De oplossing van het

¹⁾ Vrgl. p. 7.

²⁾ Friedjung II, p. 204.

probleem werd nog dringender, toen na de Jong-Turkse revolutie de grondwet van 1876 werd hersteld. Zou Bosnië het enige land zijn, dat geen volksvertegenwoordiging bezat, of zou het zijn afgevaardigden naar Constantinopel zenden? Annexatie van deze gebieden was de enige oplossing van dit probleem voor de Donaumonarchie. De feitelijke toestand zou er geen verandering door ondergaan. Franz Joseph had reeds sinds jaren de soevereiniteitsrechten aan zich getrokken. Beide landen waren opgenomen in het rijk, welks tolgrens met de hunne samenviel; de dienstplicht gold ook voor hen, er lagen zelfs Bosnische soldaten te Wenen in garnizoen.¹⁾

Aehrenthal besprak de kwestie van te voren met Iswolski en later met Tittoni. De eerste kwam zelfs het eerst met het plan voor de dag, dat Oostenrijk Bosnië-Herzegowina zou annexeren²⁾, terwijl Rusland een verbetering te zijnen gunste van de zeeëngtenbepalingen zou trachten te verkrijgen. Iswolski wilde tegelijkertijd: onafhankelijkheid van Bulgarije, annexatie van Creta door Griekenland, verlichting van de servituten op Montenegro (deze bestonden sedert 1878: Montenegro mocht geen oorlogshaven aanleggen, enz.), bovendien compensatie voor Servië met Oostenrijks gebied. Het laatste weigerde Aehrenthal beslist, het andere wees hij niet onmiddellijk van de hand.

Iswolski rekende bij dit plan op de steun van Engeland, waarmee Rusland sinds Augustus 1907 op steeds beter voet was komen te staan. Hierin vergiste hij zich echter volkomen. Hij bedacht niet, dat de vijandige houding van Engeland jegens Turkije sedert de Jong-Turkse revolutie in het tegendeel was verkeerd.³⁾ Engeland verhinderde dan ook de verwezenlijking van zijn zeeëngtenproject. Evenmin vond Iswolski steun bij zijn bondgenoot Frankrijk. Dit wenste geen oorlog en onthield zich dus van alles, wat daartoe aanleiding zou kunnen geven. Bovendien was het in

¹⁾ Lamouche, p. 80.

²⁾ Iswolski kende geen der verdragen tussen 1876 en 1904, waarbij Rusland zich uitgesproken had voor de annexatie (Taube, M. v. Der Katastrophe entgegen, p. 177, gecit. bij Montgelas, p. 336).

³⁾ Hoschiller, p. 61.

onderhandeling met Duitsland over een Marokko-verdrag, dat in Februari 1909 werd gesloten.¹⁾ Ook de Franse pers was tegen steun aan Rusland, daar zij geen subsidie had gekregen om het Russische plan te steunen.²⁾

De 5de October 1908 proclameerde Franz Joseph de annexatie van Bosnië-Herzegowina.³⁾ Tittoni had geen bezwaren⁴⁾, Grey echter des te meer wegens zijn recente vriendschap met de Turken. Iswolski werd er door verrast. Hij was nl. na zijn onderhoud met Aehrenthal in Buchlau naar Parijs en Londen gegaan om te trachten zijn plannen te verwezenlijken. Het mislukken daarvan weet hij aan het overijlde optreden van Aehrenthal, wien hij dit nooit vergaf. Zijn positie was zeer précair: aan de ene kant had hij achter de rug om van zijn vrienden, Frankrijk en Engeland, ten eigen bate onderhandeld over wijzigingen in de bepalingen van het verdrag van Berlijn, aan de andere kant had hij de Slavische zaak verraden door Bosnië-Herzegowina als ruilobject te gebruiken. Daar hij het zeeëngtenproject door de Engelse tegenstand moest opgeven, veranderde hij van batterij en wierp zich op als beschermer van de Slaven.⁵⁾ Groter dan waar ook in Europa was nl. de opwinding in Servië. Regering en volk protesteerden beide, troepen werden geconcentreerd, het oorlogsgevaar leek dreigend. Iswolski kalmeerde den Servischen gezant te Parijs, ontkende, dat hij ooit de annexatie had goedgekeurd en kwam de 25ste October 1908 met Milowanowitsch, den Servischen minister van Buitenlandse Zaken, tot een afspraak. Zij zouden tot het uiterste vasthouden aan de eis van territoriale compensatie voor Servië en Montenegro, en er naar streven, dat Bosnië-Herzegowina weer aan Turkije zou

1) Helfferich, p. 72.

2) Dickinson, p. 171.

3) Vrgl. voor het volgende vooral Manger, p. 218 vlg.

4) Tot den Oostenrijksen gezant zei hij: „Verraten Sie mich nicht, aber im Grunde bin ich beinahe mit Ihrer Annexion zufrieden.“ (Friedjung II, p. 231).

5) Crozier, Frans gezant in Wenen, vertelt niet onaardig, hoe Milowanowitsch, de Servische minister-president en minister van Buitenlandse Zaken, zich uitliet over Iswolski: „M. Iswolski est bien décidé à entrer dans l'immortalité . . . Le malheur est qu'il ne sait pas encore par quelle porte“, waaraan Crozier zelf toevoegde, dat hij zeker een andere zou kiezen dan Aehrenthal (Crozier, p. 329, 330).

komen, dat het dan aan Servië moest overdragen. Wanneer dit laatste onmogelijk was, moest Bosnië autonoom worden zo, dat het zelf zijn verhouding tot Servië kon bepalen.

Enige maanden lang bleef de toestand dezelfde, de spanning hield aan. De situatie veranderde echter in Februari 1909, toen Oostenrijk en Turkije tot een accoord kwamen. Doordat Turkije de boycot van Oostenrijkse waren had geproclameerd, leed dit land grote schade. Nu werd de boycot opgeheven. Oostenrijk betaalde $2\frac{1}{2}$ miljoen Turkse ponden schadeloosstelling en gaf al zijn rechten op de Sandsjak Novibasar prijs.

De direct-belanghebbenden waren het dus eens geworden. Toch handhaafden Serven en Russen hun eisen. Oostenrijk bleek echter sterk te staan, want Duitsland stond zijn bondgenoot trouw ter zijde. Niet alleen dat het had toegezegd op beide fronten te zullen mobiliseren als Oostenrijk, tengevolge van een conflict met Servië, ook met Rusland in oorlog zou geraken, maar ook weigerde het in te gaan op Franse ¹⁾ en Engelse ²⁾ voorstellen om zijn medewerking te verlenen aan bemiddeling tussen Oostenrijk en Servië. Hierdoor zag Frankrijk zich genoodzaakt zijn bondgenoot te laten weten, dat hij niet gesteund zou worden, als er een oorlog uitbrak over een kwestie, die zijn levensbelangen niet raakte. Iswolski bond in. Servië had 24 Februari een nieuwe regering gekregen, die het lot van het land geheel in handen van Rusland had gelegd. Iswolski ried haar de 1ste Maart aan, de mogendheden mee te delen, dat ze geheel van haar territoriale aanspraken afzag en alle verdere beslissingen aan hen overliet. ³⁾ Deze raad werd officieus door den Engelsen, den Franssen en den Italiaansen gezant ondersteund.

Twee dagen later bracht Aehrenthal het Oostenrijks-Turkse protocol ter kennis van de mogendheden en deelde hij mee, dat hij zonder bemiddeling van anderen met de Serven wilde spreken en bereid was dezen zekere concessies te doen. Servië moest echter eerst de annexatie erkennen en met Oostenrijk de betrekkingen van goede nabuurschap herstellen. ⁴⁾

¹⁾ G. P. 26, 597, gecit. bij Manger, p. 231.

²⁾ G. P. 26, 600 vlg., gecit. bij Manger, p. 231.

³⁾ Ö.-U. A. II, 11, gecit. bij Manger, p. 232.

⁴⁾ Ö.-U. A. II, 19, 20, 30, 57, gecit. bij Manger, p. 232.

Het Servische kabinet volgde de 10de Maart de raad van Iswolski op en zond aan alle mogendheden een nota in deze zin, ook aan Oostenrijk.¹⁾ Dit vroeg echter, hoewel het de goede bedoelingen van de Serven erkende, antwoord op zijn eigen nota.²⁾ De Servische regering durfde echter, lettende op de openbare mening, eigener beweging niet verder gaan en verzocht de grote mogendheden de annexatie te erkennen, ten einde zich achter dit besluit te kunnen verschuilen.³⁾

Aehrenthal dreigde er mee de onderhandelingen, die aan de annexatie waren voorafgegaan, in Belgrado, Parijs en Londen bekend te maken, indien Rusland niet verklaarde, dat het de annexatie-kwestie als geregeld beschouwde door het Oostenrijks-Turkse protocol.⁴⁾ Dit kon Iswolski niet riskeren, vooral niet het bekend worden van zijn eigen memorie over de ruil van Bosnië-Herzegovina tegen de zeeëngten.⁵⁾ Hij wilde de Serven dus tot toegeven raden, maar dezen hadden reeds een onbeschaamd antwoord naar Wenen gezonden. Toen riep hij de tussenkost van de Duitsers in om het openbaar maken der stukken te verhinderen. Dezen verklaarden zich hiertoe bereid, mits hij de Serven tot rust bracht. Zij stelden hem voor — gesouffleerd door Aehrenthal⁶⁾ — om Oostenrijk te polsen of het bereid was aan de mogendheden een formele sanctie van de annexatie te vragen. Wanneer dit door allen geschiedde, kon Rusland hiertoe gemakkelijker overgaan. Iswolski gevoelde er niets voor, maar durfde ook geen oorlog wagen. Hij antwoordde daarom, dat, indien Oostenrijk een dergelijke démarche deed, hij de hartelijke wens zou uitspreken, dat deze tot een oplossing zou leiden, die aannemelijk zou zijn voor alle mogendheden. Duitsland⁷⁾ achtte dit antwoord onvoldoende en liet de 22ste Maart door zijn gezant verklaren, dat het 't verzoek om sanctie

1) Ö.-U. A. II, 69, gecit. bij Manger, p. 232.

2) Ö.-U. A. II, 79, gecit. bij Manger, p. 233.

3) Ö.-U. A. II, 32, 70—71, 80—81, gecit. bij Manger, p. 233.

4) Ö.-U. A. II, 86, gecit. bij Manger, p. 233.

5) Ö.-U. A. I, 893, gecit. bij Manger, p. 233.

6) Ö.-U. A. II, 91, gecit. bij Manger, p. 234.

7) De leider van de Duitse politiek was op dat oogenblik Von Kiderlen, de Duitse gezant in Boekarest, die tijdelijk het ministerie van Buitenlandse Zaken waarnam (Beyens, p. 6, 7).

te vragen slechts dan in Wenen zou kunnen doen, als het zeker wist, dat Rusland toestemmend zou antwoorden. Het eiste een beslist antwoord; was dit ontwijkend of onduidelijk, zo zou het als een weigering worden beschouwd. In dat geval zou het zich terugtrekken en de gebeurtenissen de vrije loop laten, waarvoor Iswolski dan de volle verantwoordelijkheid had te dragen. ¹⁾

Ondertussen overlegde Grey met Wenen over een verklaring, die de Serven op zijn aanraden en dat van de andere mogendheden in Wenen zouden moeten afleggen. Grey wilde, dat ze daarin zouden verwijzen naar de beslissing van de mogendheden in zake de annexatiekwesitie; Aehrenthal was hier tegen, daar deze nog niet was genomen en de zaak dus nog hangende zou blijven.

De 23ste Maart capituleerde Iswolski echter voor de eis van de Duitsers en verklaarde, dat hij, indien Oostenrijk dit zou vragen, zijn formele toestemming voor de annexatie zou geven. ²⁾ De andere mogendheden beloofden het eveneens, toen Duitsland hun dezelfde vraag voorlegde. Alleen Engeland stelde de voorwaarde, dat het eerst met Aehrenthal tot overeenstemming moest komen over de verklaring, die van Servië zou worden verlangd. Dit was nu echter mogelijk, daar Aehrenthal wist, hoe de beslissing der mogendheden zou uitvallen.

De 31ste Maart overhandigde Servië zijn nota in Wenen. Het verklaarde, dat het zich door Oostenrijk niet in zijn belangen geschaad achtte en dat het er verder in vrede en vriendschap mee zou leven.

Moest Servië hier dus terugtreden ³⁾, de vriendschap van Montenegro, dat zich in October 1908 tot grote voldoening van Rusland en Italië aan zijn zijde had geschaard, was ook reeds weer verdwenen. Alleen met Turkije, welks welwillende gezindheid het had verworven door zijn bereidheid tot een verbond in deze kritieke tijden was een voordelig handelsverdrag gesloten. De onderhandelingen

¹⁾ G. P. 26, 691 vlg., gecit. bij Manger, p. 235.

²⁾ G. P. 26, 702, gecit. bij Manger, p. 236.

³⁾ Mandl vertelt, dat verschillende personen uit de regeringskringen geprofiteerd hadden van de wetenschap, dat de annexatie zou plaats vinden — Iswolski had n.l. van te voren Milowanowitsch van dit plan op de hoogte gebracht — door zwaar op de beurs te speculeren (Mandl, p. 99).

hierover, die geheim waren, maar waarvan Rusland en Engeland op de hoogte bleken, mislukten door dezer toedoen. Rusland vreesde, dat een Servisch-Turkse alliantie ook tegen Bulgarije zou zijn gericht; Engeland, dat beide landen na het sluiten ervan het offensief tegen Oostenrijk zouden openen. Zowel Rusland als Engeland verlangden daarom, dat ook Bulgarije in het verbond zou worden opgenomen. Volgens Englands eis zou dit alleen defensief mogen wezen. Daar Servië vrees voor Oostenrijk en Turkije voor Bulgarije koesterde, viel het plan in duigen. Ook Montenegro had Turkije een alliantie tegen Oostenrijk aangeboden, doch ook hiervan wilde Engeland niets weten.¹⁾ Wel stijfde Rusland Turkije in zijn verzet tegen Oostenrijk²⁾, maar een oorlog werd vermeden, want geen enkel land was er voor gereed.

Servië kreeg nu het recht van Turkije om Saloniki als uitvoerhaven te gebruiken en de daarvoor nodige stallen en opslagplaatsen te bouwen. Ook mocht het deze plaats als invoerhaven van wapens bezigen. De uitvoer van vee via Saloniki nam weldra grote afmetingen aan.

De gevolgen van de annexatie waren ten slotte: morele verzwakking van Turkije naar binnen en buiten, waardoor de mogelijkheid van tegen dit rijk gerichte verbonden groter werd; verbetering van de Turks-Servische betrekkingen; verzoening en verbond tussen Servië en Montenegro; versterking van het Servische nationale bewustzijn, dat op revanche zon; verzwakking van het verbond tussen Oostenrijk en Italië en nauwere aansluiting van het laatste bij de Entente.

Bovendien had de Oostenrijkse politiek in deze een nieuwe oriëntering van de Roemeense ten gevolge, daar die zich na deze crisis los begon te maken van de Dreibund en zich voor de Balkan ging interesseren, als gevolg van steeds grotere toenadering tot Servië.³⁾ Aan het eind van de crisis was ook de verhouding tussen

¹⁾ Boghitschewitsch III, p. 98—101.

²⁾ Izzet, p. 107.

³⁾ Boghitschewitsch III, p. 71; Roemenië had, daar het 't gevaar van een Bulgars-Turkse oorlog (vgl. p. 52) had zien dreigen, in Wenen en Berlijn gesondeerd naar de Oostenrijkse en Duitse houding voor het geval, dat een

Oostenrijk en Bulgarije veel slechter geworden, wat weer het begin van een betere verstandhouding van Servië en Bulgarije tengevolge had, die door de Entente-mogendheden gaarne werd gezien. Deze vreesden nl., dat Duitsland en Oostenrijk naar de hegemonie in Europa streefden. Engeland was bovendien beducht, dat Rusland, in deze tijd niet voldoende door Frankrijk gesteund, zich wellicht met hen zou verbinden. Daarbij achtte het de kans niet uitgesloten, dat het op deze manier zelf door Duitsland zou worden geïsoleerd.

Deze annexatie-crisis was de eerste van een hele reeks krachtmetingen van Entente en Dreibund. Beide waren de mening toegedaan, dat het hun door een consequent optreden zou gelukken de tegenpartij te doen uiteenvallen en dan één ervan aan eigen zijde te brengen.¹⁾ Het directe gevolg was vermeerdering van bewapening in heel Europa²⁾, daar iedere staat voor zichzelf de overtuiging had niet voor een oorlog gereed te zijn. In de diplomatieke verhoudingen trad overigens een zekere ontspanning in, die tot 1911 aanhield. Toen werd Europa eerst door de gebeurtenissen in Marokko opgeschrikt en daarna door het uitbreken van de Italiaans-Turkse oorlog.³⁾

BULGARIJE'S ONAFHANKELIJKHEIDS-VERKLARING⁴⁾.

Op dezelfde dag (5 October 1908) dat de annexatie van Bosnië-Herzegowina werd geproclameerd, verklaarde Bulgarije zich onafhankelijk. Ferdinand had zich verstaan met de Oostenrijkers en zijn

dergelijke oorlog zou uitbreken. Aehrenthal had daarop geantwoord, dat hij niet zou interveniëren, daar de situatie op de Balkan, wat Oostenrijk betrof, sinds de annexatie volkomen gezuiverd was (Schwendemann, p. 207).

¹⁾ Hoyos, p. 23; Pribram, p. 129, 130.

²⁾ Dickinson, p. 184.

³⁾ Hashagen, p. 461.

⁴⁾ Literatuur:

Bourgeois, E. et Pagès, G. Les origines et les responsabilités de la grande guerre;

Crozier, Ph. L'Autriche et l'Avant-Guerre;

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Manger, J. B. De Triple-Entente, de internationale verhoudingen van 1902—1909;

Pinon. R. L'Europe et la Jeune Turquie.

voornemen volvoerd, ondanks de waarschuwingen van Rusland, Engeland, Frankrijk en Italië, om eigenmachtig op te treden. ¹⁾

De Jong-Turken hadden Bulgarije doen gevoelen, dat het eigenlijk nog Turks was. Toen nl. de grootvizier aan het Corps diplomatique een diner aanbood, was de Bulgaarse gezant niet uitgenodigd, waarmee hij te kennen had gegeven, dat hij Bulgarije niet als een zelfstandige staat beschouwde. Dit werd de aanleiding voor het afbreken van de diplomatieke betrekkingen. Bulgarije verklaarde zich onafhankelijk. ²⁾

Reeds vóór October was er iets gebeurd, dat tot moeilijkheden met Turkije aanleiding had gegeven. Er was nl. een staking op een Turkse spoorlijn uitgebroken, die over Bulgaars gebied liep. Bulgaarse genie-soldaten hadden deze lijn bezet en de dienst gaande gehouden. Toen de staking was geëindigd, weigerde Bulgarije de spoorlijn terug te geven. Het bood er een som gelds voor, doch Turkije was daarop niet ingegaan en de onderhandelingen waren doodgelopen. De bestaande spanning hierover werd gevaarlijk door de onafhankelijkheids-verklaring. Er dreigde een oorlog. Bulgarije mobiliseerde en Turkije eveneens. Ferdinand appelleerde bij den president van de Franse republiek, die intervenieerde en het oorlogsgevaar wist te bezweren. ³⁾

Toen Oostenrijk en Turkije in Februari 1909 tot een accoord over Bosnië kwamen, waren beide partijen zo tevreden en was de verhouding zo goed geworden, dat Oostenrijk zich op Turks verzoek bereid verklaarde zijn bemiddeling te verlenen om de Turks-Bulgaarse onderhandelingen, die enige tijd te voren waren afgebroken, te doen hervatten. ⁴⁾ Oostenrijk bleek echter voor Bulgarije hierbij van weinig nut. ⁵⁾ Rusland bracht hier uitkomst en boekte zodoende een belangrijke overwinning op de Oostenrijkse politiek. Het zette zich over zijn ergernis, dat Bulgarije zich niet aan zijn

1) Manger, p. 224.

2) Izzet, p. 105.

3) Pinon, p. 209, 210.

4) Crozier, p. 337, 338.

5) Crozier, p. 334. Oostenrijk was hierdoor zelf teleurgesteld. De Duitse gezant insinueerde, dat Engeland hier achter zat en het gevolg hiervan was een sterke verkoeling in de verhouding tussen dit land en de Donau-monarchie.

waarschuwing had gestoord, heen en bood Bulgarije aan, de geldkwestie met Turkije te regelen. Dit eiste nl. een zo grote schadeloosstelling voor de opheffing van de schatplichtigheid, de afstand van Oost-Roemelië en de spoorlijn, dat Bulgarije die nooit zou kunnen opbrengen. Rusland regelde de kwestie nu zo, dat dit bedrag van de Turkse schuld aan het Russische rijk werd afgetrokken en aan Bulgarije als lening werd toegestaan. Hierdoor was zijn invloed in dit land verzekerd. Bovendien wist het Ferdinand nog persoonlijk te winnen door hem bij zijn bezoek in St. Petersburg met koninklijk ceremonieel te ontvangen, voordat hij nog in de waardigheid, die hij bij de onafhankelijkheids-verklaring had aangenomen, was erkend.

CRETA EN DE MOEILIKHEDEN TUSSEN GRIEKENLAND EN TURKIJE¹⁾.

De Jong-Turkse revolutie was door de Grieken, evenals door alle andere volken met vreugde begroet. Athene ging zich enige dagen lang aan turcophiele manifestaties te buiten. Maar toen de Griekse regering een blijk van de Turkse vriendschap in de vorm van een spoorweg naar Saloniki wenste, werd ze diep teleurgesteld.

Bij de Turkse verkiezingen weerde de Griekse pers zich uitermate. Zij eiste handhaving van de Griekse voorrechten in Turkije; evenredige vertegenwoordiging van de verschillende nationaliteiten in het Parlement — het Griekse contingent zou dan aanzienlijk zijn — en de erkenning van het Grieks als officiële taal naast het Turks. Het laatste leek bedenkelijk veel op overvragen. Daarbij kwam nog de openlijke propaganda voor deze ideeën onder de Grieken in Epirus en Macedonië, dus in Turks gebied. Dit alles maakte de Turken kopschuw. Zij waren van oordeel, dat Grieken-

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Denis, E. La Grande Serbie;

Driault, E. et Lhéritier, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours V;

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II;

Wilhelm, A. Das moderne Griechenland.

land, hetwelk zij voor deze actie verantwoordelijk stelden, behoorde te begrijpen, dat de Griekse bewoners van het Turkse rijk Turken en geen Grieken waren. Overal deden zich incidenten voor, de opwinding nam toe. De verkiezingen hadden in een atmosfeer van Turkse exaltatie plaats. Het Turks werd voor de afgevaardigden verplicht gesteld en als de (enige) officiële taal aangenomen.

De spanning verminderde een korte tijd, toen Griekenland na de onafhankelijkheids-verklaring van Bulgarije er op zinde om samen met Turkije tegen de Bulgaren op te trekken, om aan hun macht een einde te maken. Juist in deze dagen echter sloot Creta zich bij Griekenland aan, waardoor, zoals wij zien zullen, de animositeit van de Turken tegen de Grieken weer hevig werd aangewakkerd.

Creta was, sedert het in 1898 autonoom was geworden, door troepen van Frankrijk, Engeland, Italië en Rusland bezet. De bedoeling hiervan was de vereniging met Griekenland voor te bereiden, die door iedereen werd verwacht. De politieke hartstochten waren in de loop der jaren gekalmeerd en op het eiland heerste rust en voorspoed. Toen kon de bezetting als overbodig worden beschouwd en de mogendheden besloten tot evacuatie. Deze had gedeeltelijk de 24ste Juli 1908 plaats. Van ieder land bleven er nog ongeveer 250 man over, die precies een jaar later, dus op 24 Juli 1909 zouden vertrekken.

De gebeurtenissen in Bosnië-Herzegowina en Bulgarije werkten stimulerend en het nu feitelijk vrije Creta proclameerde op 6 October de aansluiting bij Griekenland. De vertegenwoordigers van de vier mogendheden meenden echter, dat deze zaak door hun regeringen diende te worden geregeld en deze verklaarden zich bereid haar met Turkije te bespreken, als de veiligheid der Turken was verzekerd. De Cretenzers rekenden op een gunstig resultaat dezer besprekingen, te meer omdat de Griekse regering dacht over een verbond met de Turken tegen Bulgarije.¹⁾ Doch zij hadden buiten den waard gerekend, d.w.z. de rivaliteit der Turken jegens het Hellenisme. Dit toch was hun grote vijand. Over de oplossing der Cretenzische kwestie, door de aansluitings-proclamatie geforceerd,

¹⁾ Zie boven.

wonden de Turken zich dan ook geweldig op. De mogendheden, door de Porte er naar gevraagd, gaven te kennen, dat zij zich slechts bereid hadden verklaard, de kwestie der aansluiting onder de ogen te zien, doch dat zij geen beslissing hadden genomen, omdat zij de tijd daarvoor nog niet gekomen achtten. Koning George beklaagde zich over deze houding bij den Franschen en den Engelsen gezant en gaf zijn voornemen te kennen afstand van de troon te doen, want hij wilde zijn volk niet bedriegen, zoals de mogendheden hem hadden gedaan.

Hoewel de Turken aan de mogendheden verzochten de bezetting van Creta niet op te heffen, gingen deze daartoe toch op 27 Juli 1909¹⁾ over, tegelijkertijd protesterende tegen de manifestaties der Cretenzers ten gunste der aansluiting bij het moederland, want, zeiden ze, Creta was wel autonoom, doch niet Grieks.

De woede der Turken werd met de dag heviger. Ze bedreigden Griekenland aan de Noordgrens en dit land was voor een oorlog niet gereed. Het Griekse kabinet appelleerde bij de mogendheden en deze boden Turkije aan over de Creta-kwestie te onderhandelen, wat werd geaccepteerd. Er werden weer internationale troepen naar Creta gedirigeerd en Turkije was voldaan.

Sinds 1910 hadden de Turken tegen de Grieken het belangrijke economische wapen aangewend, dat ze met zoveel succes tegen Oostenrijk hadden gebruikt, nl. de boycot. Deze werd voornamelijk door de corporatie van de lastdragers in Saloniki doorgedreven, zelfs tegen de zin van enige kabinetsleden.²⁾ Het Turkse leven was geheel van Griekse invloed doortrokken: de Grieken hadden de handel voor het grootste deel in handen, ook het goederenvervoer over zee en allerlei kleine bedrijven. De Turken hadden dus in de boycot een machtig wapen. In Griekenland, dat in een ellendige situatie kwam te verkeren³⁾, werd het verlangen leven-

¹⁾ Met opzet niet op 24 Juli, de dag na de verjaardag van de Turkse revolutie, om de Turken niet te kwetsen.

²⁾ Izzet, p. 121.

³⁾ De boycot, waardoor de economische toestand ontwricht werd, daarbij de politieke verwarring en de plundering op het platteland door Turken en eigen benden, deed de emigratie in die mate toenemen, dat het aantal jaarlijkse recruten tot op de helft van het gewone aantal slonk (Ansel, p. 245).

dig deze te verbeteren. Een militaire liga nam het heft in handen; enige maanden heerste er een dynastieke crisis, maar toch behield koning George zijn troon. Er werd besloten nieuwe Kamerverkiezingen te houden. De Cretenzers verklaarden direct, dat ze afgevaardigden zouden zenden, zodat ze om incidenten te vermijden voorlopig werden uitgesteld. In Athene kwam ten slotte (Aug. 1910) Venizelos aan het bewind, die moeilijkheden met Turkije over deze benoeming vermeed, door zijn mandaat op Creta neer te leggen en zo aan Europa de indruk gaf, dat de vrede verzekerd was.

In April 1910 waren de verkiezingen voor de Cretenzische Kamer gehouden. Het moeilijkste punt hierbij was de eed aan den Griekschen koning geweest, die de Mohammedanen niet konden afleggen. Voor hen toch was dit een geloofskwestie. De vier mogendheden hadden zich hiermee ook bemoeid: zij wilden de soevereine rechten van den sultan handhaven. De Griekse regering ried toe te geven, ook Venizelos adviseerde dit niet te eisen en zo was dan ook geschied: alleen de Christenen legden de eed af.

Nadat Venizelos in Januari 1911 een overweldigende meerderheid in de nieuwe Kamer had gekregen, begon men met de grondwetsherziening. Alles werd in het werk gesteld om Griekenland gezond en krachtig te maken: zo werd een Staatsraad voor het bestuur en een Hoge Raad voor de Justitie ingesteld, die onafhankelijk van Koning en Kamer waren, waardoor een einde aan de heersende wantoestanden in de regering werd gemaakt; de nationale krachten werden hersteld: de financiën (door leningen), het leger¹⁾ en de vloot²⁾, het bestuur (171 wetten in 6 maanden) en ook het vertrouwen tussen volk en dynastie.

Ondertussen hield de Turkse boycot van de Griekse goederen nog steeds aan. Hieronder leed echter niet alleen Griekenland, maar ook Frankrijk ondervond er grote schade van, daar de Grieken de Franse waren vervoerden. Het protesteerde dan ook bij de Porte, doch zonder succes. In Juli 1910 wist het de steun van

¹⁾ Nog voordat Venizelos aan het bewind kwam, hadden de Grieken zich de diensten verzekerd van den Franssen generaal Eydoux, die het Griekse leger voortreffelijk reorganiseerde.

²⁾ Deze werd gereorganiseerd door een Engels admiraal.

Engeland en Italië te verkrijgen voor een collectieve démarche in Constantinopel. Duitsland en Oostenrijk weigerden echter; zij waren solidair met Turkije.

Er waren er ook, die wél voeren bij de Turkse boycotactie, nl. de Joden van Saloniki en de Lloyd van Triëst, die er schatten aan verdienden.

In de herfst trad er een zekere détente in, ook al door de kalme houding van Venizelos, doch in de lente van 1911 werd de strijd met vernieuwde kracht hervat. De Turken gingen steeds verder met de turkificatie; op de 3de Mei werd b.v. aan de consuls verboden het Grieks in hun berichten te gebruiken. In April 1911 deed Griekenland weer een beroep op de mogendheden om aan deze toestand een einde te maken. Wilde hun optreden echter resultaat hebben, dan moest de démarche collectief zijn. Frankrijk nam het initiatief daartoe, maar vond Duitsland, Oostenrijk en Italië niet bereid, Rusland en Engeland wel. Het werd dus nu weer een tegenstelling van Entente en Dreibund.

De Italiaans-Turkse oorlog bracht tenslotte de uitkomst voor Griekenland. Toen deze in September 1911 uitbrak, sprak men aanvankelijk wel over een Grieks-Italiaans accord¹⁾, maar daarvan bleek verder niets. Wel mobiliseerde Turkije reeds bij voorbaat aan de Griekse grens, maar Venizelos nam volstrekt geen vijandige houding aan. Integendeel, hij weigerde zelfs de Cretenzische afgevaardigden in Athene te ontvangen. Het gevolg was dan ook een algehele détente; Turkije demobiliseerde in Thessalië en kondigde het einde van de boycot af. Zo was ten slotte deze oorlog de oorzaak, dat Griekenland van zijn moeilijkheden met Turkije werd bevrijd en zijn vrijheid van handelen terugkreeg.

1) Cernowitz, opperstalmeester van den Grieksen koning, vertelde den Fransen gezant, dat er in 1910, toen George van Griekenland in Rome vertoefde na de begrafenis van Eduard VII van Engeland, en nogmaals in Juli 1911, toen hij den koning van Italië in Racconigi ontmoette, was overeengekomen, dat, wanneer de Turken de Griekse grens zouden overschrijden, het legercorps van Florence naar Epirus getransporteerd zou worden (D. F. III, I, p. 477, noot 1).

DE ITALIAANS-TURKSE OORLOG ¹⁾.

Ook in Italië had in het begin dezer eeuw een opleving van het nationale bewustzijn plaats. Dit uitte zich o.a. in een imperialistisch streven, gericht op Albanië en Tripolis. Nieuwe gebieden zouden Italië in staat stellen het vraagstuk van de overbevolking op te lossen. In beide landen paste het de tactiek van de vreedzame penetratie toe, schiep er economische belangen en voerde propaganda om later, indien mogelijk, tot in bezit nemen over te gaan. De kans op het laatste verdween, wat Albanië betrof, voorlopig, toen Italië en Oostenrijk in 1909 verklaarden, dat ze bij dit land niet meer geïnteresseerd waren, er de status quo zouden trachten te handhaven en, wanneer dit niet meer mogelijk bleek, zouden proberen het autonoom te maken. Hiertoe waren zij gekomen, omdat zij het elkaar niet gunden.

Toen Albanië van de baan was, nam Italië het Tripolisproject krachtig ter hand. Het had zich dit gebied reeds met aller toestemming gereserveerd: in 1887 al met die van zijn bondgenoten, in hetzelfde jaar van Engeland, in 1902 van Frankrijk en in 1909 van Rusland (Racconigi). In de overeenkomst met Frankrijk gaf het aan dit land de vrije hand in Marokko; in die met Rusland zegde het zijn steun aan de Russische plannen ten opzichte van de zeeëngten toe.

¹⁾ Literatuur:

Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);

Auffenberg-Komarów. Aus Österreichs Höhe und Niedergang;

Bourgeois, E. et Pagès, G. Les origines et les responsabilités de la Grande Guerre;

Chlumecky, L. Freih. v. Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen;

Claar, M. Tommaso Tittoni (1855—1931) und die Dreibundpolitik Italiens;

Conrad, Feldmarschall. Aus meiner Dienstzeit (1906—1918) II;

Dickinson, G. Lowes. The international anarchy 1904—1914;

Giolitti, G. Denkwürdigkeiten meines Lebens;

Hoyos, A. Der deutsch-englische Gegensatz und sein Einfluss auf die Balkanpolitik Österreich-Ungarns;

Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;

Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe etc.;

Seymour, Ch. The Diplomatic Background of the War;

Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II;

Stieve, F. Iswolski und der Weltkrieg.

Engelands toestemming dateerde, gelijk gezegd, reeds van jaren her, en eigenlijk was ze in 1911 niet meer van kracht, maar de houding van dit land tegenover de Italiaanse plannen was sympathiek gebleven: eind Juli had Grey aan Giolitti zijn morele steun toegezegd. Na Agadir kon Italië dan ook op de welwillende neutraliteit van Frankrijk en Engeland rekenen.

De omstandigheden om zijn slag te slaan waren overigens gunstig voor Italië. Turkije had ernstige moeilijkheden in Albanië en Yemen, zijn schatkist was daardoor uitgeput; zijn troepen waren in Yemen geconcentreerd en konden door de slechte staat, waarin de Turkse vloot¹⁾ verkeerde, niet worden verplaatst. Daarbij kwamen factoren, die het voor Italië tot een kwestie van „nu of nooit” maakten: de ondernemingen van de Banco di Roma, die de vreedzame penetratie had geleid, waren uit een financieel oogpunt gezien een débaucle geworden, zo groot, dat de Bank reeds met een Oostenrijks-Duits consortium onderhandelde om haar zaken over te nemen. Aan de andere kant begon de bevolking van Tripolis zich tegen de Italianen te keren als gevolg van de Jong-Turkse propaganda.²⁾ Bovendien zag de Italiaanse regering in de expeditie een middel om de aandacht van haar binnenlandse moeilijkheden af te leiden.

Op de 26ste September zond Italië zijn ultimatum aan Turkije. Het antwoord was afwijzend, doch in gematigde toon gesteld. De Italianen hadden het niet afgewacht, doch waren op de 28ste reeds de vijandelikheden begonnen. Al spoedig werden Tripolis en Cyrenaïka geannexeerd. De strijd werd nu als guerilla voortgezet; van Turkse zijde door het garnizoen, dat er lag en niet werd versterkt, van Italiaanse kant door steeds nieuwe troepen. Turkije kon het zo lang volhouden, aan Italië kostte de onderneming schatten gelds.

Hoe was de houding der mogendheden? Rusland trachtte Turkije te overreden, de zeeëngten-bepalingen te zijnen gunste te veranderen, doch moest zijn pogingen opgeven, daar de andere mogendheden zich er tegen verzetten. In verband met zijn onderhandelings-

¹⁾ Izzet. p. 135; de term vloot is eigenlijk nog euphemistisch voor de weinige schepen, die de Turken bezaten.

²⁾ Bogh. I, 147.

gen met Turkije over Perzië wenste het, dat de oorlog pas zou eindigen, als het met Turkije tot overeenstemming was gekomen, daar deze moeilijkheden zeker de Turkse toegeeflijkheid zouden vergroten. Daartegenover maakte het zich bezorgd over de reactie, die deze oorlog op de Balkan zou kunnen verwekken.

Frankrijk en Engeland kwamen als staten met een zeer groot aantal Mohammedaanse onderdanen in een moeilijk parket. De opwinding onder dezen was geweldig en baarde hun veel zorg.¹⁾ Toch wilden ze Italië niet in de steek laten, daar ze vreesden, dat het zich in dat geval van hen zou afwenden en weer geheel met de Dreibund zou samengaan; terwijl dan bovendien de kans groot was, dat Tripolis een navale operatie-basis van deze mogendheden in de Middellandse zee zou worden.²⁾ Hielden de regeringen zich daarom al neutraal, niet aldus de pers; in Engeland was deze hevig verontwaardigd over het Italiaanse optreden, dat als een schandelijke rooftocht werd gekwalificeerd. De Franse uitte zich even heftig over de inbeslagneming door de Italianen van enige Franse schepen, op beschuldiging van vervoer van contrabande. Overigens stond de publieke opinie hier sympathiek tegenover de annexatie.

Evenals Frankrijk en Engeland kwamen Italië's bondgenoten, Duitsland en Oostenrijk, tussen twee vuren te staan. Duitsland was zeer bevriend met Turkije, Oostenrijk niet gerust op de ontwikkeling der gebeurtenissen op de Balkan.³⁾ Steunden ze Italië niet, dan liepen ze gevaar het als bondgenoot te verliezen. Niet dat ze in zijn trouw aan de Dreibund geloofden, maar het was toch nog heel wat erger, als het naar het vijandelijke kamp van de Entente overliep.

De dag na de overreiking van het ultimatum aan Turkije, had de Italiaanse regering nadrukkelijk verklaard, dat de status quo op de Balkan niet zou worden aangetast⁴⁾, doch het hield zich hier niet strikt aan. Vlootmanoeuvres in de Adriatische Zee leidden tot incidenten met Oostenrijk. Deze hadden overigens geen gevolgen.

¹⁾ Benck. II, 583.

²⁾ Isw. II, 304.

³⁾ K.S.F. VII, p. 705, 706.

⁴⁾ Sosnosky II, p. 266.

Aehrenthal was vast besloten neutraal te blijven, tegen de zin van velen, veldmaarschalk Conrad in de eerste plaats.¹⁾ Dezen wilden van het Italiaanse gepreoccupeerd zijn in Afrika gebruik maken, om Italië in de rug aan te vallen en voor goed een einde te maken aan de voortdurende twisten tussen beide landen. Zoals reeds gezegd, Aehrenthal wenste dit niet en wist te bewerken, dat Franz Joseph Conrad ontsloeg als chef van de generale staf: voor Italië het bewijs van Oostenrijks vriendschappelijke gezindheid.²⁾

Toen de oorlog in Afrika geen directe successen opleverde, verspreidde zich al spoedig het gerucht, dat Italië de Dardanellen wilde forceren. Deze werden, toen de Italiaanse vloot de forten aan de ingang van de zeeëngten — overigens zonder veel schade aan te richten — bombardeerde³⁾, door Turkije gesloten, wat de handel van verschillende landen onnoemelijke schade berokkende. Algemene opwinding in Europa. Turkije bezweek voor de Europese aandrang en stelde ze weer open. Italië maakte zich ook meester van de Dodekanese⁴⁾, welker bezetting, hoewel zij slechts tijdelijk heette, nog voortduurde, toen de wereldoorlog uitbrak.

Mediatiepogingen van de mogendheden hadden geen resultaat. De vrede werd in October 1912 te Ouchy gesloten, zonder bemoeiingen van andere staten. Wel werd hij verhaast door het uitbreken van de Balkanoorlog. Italië kreeg Tripolis en Cyrenaïka, maar moest aan Turkije een grote som gelds betalen, die dit land in staat stelde de oorlog tegen de Balkanstaten te voeren.

¹⁾ Auffenberg, p. 155; vrgl. ook G. P. 30^{II}, 11235.

²⁾ Het wekte dan ook voldoening in Italië (D.F. III, I, 333) en had bovendien het effect, dat Turkije, dat zich ongerust maakte over een mogelijke Oostenrijkse aanval op de Sandsjak, waarvan Conrad eveneens een voorstander was, gerust werd gesteld (D.F. III, I, 377).

³⁾ Dit gebeurde in April 1912, in Juli deed Italië nogmaals een poging, ze te forceren, wat wederom mislukte.

⁴⁾ Oostenrijk zag er voorlopig van af om aanspraak te maken op compensatie, waartoe het volgens de overeenkomst van 1909 (Ö.-U. A. II, 1849) was gerechtigd (Ö.-U. A. IV, 3535).

DE ONTWIKKELING VAN DE REVOLUTIE.¹⁾

De Jong-Turken begingen de fout, dat ze alles tegelijk aanvatten, waardoor ze onrust en ontevredenheid verwekten. In begin 1909 werd de militaire dienst ook voor niet-Mohammedanen verplicht verklaard en werden politieke verenigingen, gebaseerd op nationaliteiten, verboden.

De aanhangers van het oude régime, die van hun inkomsten waren beroofd, staken het hoofd op. Slechte elementen kregen allereigen grote invloed. De bevolking van Constantinopel, nu niet meer van belastingen en militaire dienst vrijgesteld, sloot zich bij de ontevredenen aan. Ook gingen er stemmen op tegen de sterke centralisatie van de regering. Abdul Hamid verleende steun aan de oppositie, de liberale partij, hoofdzakelijk uit Arabieren en Albanezen bestaande. Het eerste constitutionele kabinet (Kiamil Pasha), dat zeer Engelsgezind was en in nauw contact met den Engelsen gezant stond, moest ontslag nemen (Febr. 1909). Het volgende ministerie (Hussein Hilmi Pasha) hield zich streng aan de constitutie. Het kwam met Oostenrijk tot overeenstemming inzake de Bosnische kwestie. Toch nam de ontevredenheid toe, waarmee de Comitéleden echter geen rekening meenden te hoeven houden, daar ze zich zeker voelden van de macht. De regering werd dan ook volkomen verrast, toen op 13 April in Constantinopel de opstand uitbrak. De opstandelingen eisten, dat de Islam zou over-

¹⁾ Literatuur:

- Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);
- Arminjon, P. L'avenir de la Turquie;
- Earle, E. M. Turkey, the Great Powers and the Bagdad Railway;
- Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;
- Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;
- Lamouche, Colonel. Quinze ans d'histoire balkanique (1904—1918);
- Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, etc.;
- Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie.

heersen. De beweging werd neergeslagen door het Macedonische leger onder leiding van Mahmoed Shefket Pasha, de vali van Uskub. Dit leger telde onder zijn manschappen veel Joden en Christenen, die al hun hoop op de constitutie hadden gevestigd.

In Constantinopel werd de staat van beleg afgekondigd en een krijgsraad ingesteld. Abdul Hamid werd afgezet en door Mehmed V vervangen, die geheel van Mahmoed Shefket afhankelijk was. Mehmed nl. was 64 jaar en had de helft van zijn leven in gevangenschap doorgebracht, zodat hij niet voor zijn taak was berekend. Toen hij de regering aanvaardde, begon ook de overheersing van het Comité, dat zich weinig meer aan de constitutie stoorde en feitelijk onbeperkt regeerde. Het vormde zelf geen kabinet, maar was wel in het ministerie Hussein Hilmi Pasha vertegenwoordigd, dat, na afgetreden te zijn bij het uitbreken van de opstand in April, nu weer het bewind voerde en dit bleef doen tot Januari 1910. Als vertegenwoordigers van het Comité hadden er zitting in: Djavid Bey, die ondertussen professor aan de universiteit van Constantinopel was geworden, (Financiën) en Talaat Bey (Binnenlandse Zaken), die er de lakens uitdeelden.

Het Parlement was door de krijgsraad van oppositieleiden gezuiverd. De eigenlijke organen van het Comité werden echter de Jong-Turkse officieren. Of zij in militaire dienst bleven of in een burgerlijke betrekking overgingen, in beide gevallen werden het fanatieke politici, zodat er een soort militaire oligarchie ontstond. Het favoritisme, dat hiermee samenging, kwam de nieuwe regering niet ten goede. Zij steunde nog slechts op het mindere volk: demagogie en geweld waren de middelen, waarmee zij zich handhaafde.

Het Comité gaf aan de Kamer vóór de wetten, die noodzakelijk waren, dezulke te behandelen, welke het zelf van belang achtte. Zo kwam er geen kieswet tot stand en moest, toen in Januari 1912 de Kamer werd ontbonden en er nieuwe verkiezingen moesten worden gehouden, de provisorische regeling van 1908 weer dienst doen.

In de constitutie, zoals die in 1909 werd herzien, was de Islam tot staatsgodsdienst verklaard. De andere godsdiensten werden door de staat beschermd, mits ze geen gevaar voor de moraal en de openbare orde opleverden (Art. 11). De scholen, waar het Turks onder-

wezen móést worden, stonden onder staatstoezicht (Art. 16). Zij, die zich verzetten, werden als landverraders beschouwd.

In Januari 1910 kwam het ministerie Hakki Pasha aan de regering. Mahmoed Shefket kreeg hierin de portefeuille van oorlog.

Het Parlement, dat met groot enthousiasme zijn arbeid was begonnen, bracht steeds minder tot stand, omdat de besprekingen zich in détailkwesties verloren. De herziening van de constitutie stagneerde: de Kamer had 119 artikelen behandeld, de Senaat nog slechts 28. Over de militaire wet werd twee en een half jaar gediscussieerd en dan nog zonder succes. Aan de wet op de vilajets werd niet eens begonnen.

De politiek van het Comité, sterk centraliserend als zij was, wekte verzet onder de nationaliteiten, die voor de revolutie een zekere autonomie hadden genoten. Daarbij kwam, dat het oorspronkelijk door de Jong-Turken bedoelde liberalisme tot nationalisme was geworden en de modernisering tot Ottomanisering, beter gezegd tot Turkificering.¹⁾ Het verzet werd krachtadig onderdrukt (Albanië, Armenië, Arabië). Tot overmaat van ramp brak in September 1911 de oorlog met Italië uit. Dit had onmiddellijk de val van het kabinet Hakki Pasha ten gevolge. In het ministerie Said Pasha, dat nu optrad, behield Mahmoed Shefket Pasha de portefeuille van oorlog.

De oppositie-partijen werden door al deze gebeurtenissen versterkt. Ze sloten zich aaneen tot een nieuwe partij, meestal Entente libérale genoemd. Zij zocht samenwerking met de niet-Mohammedaanse nationaliteiten. Voordat ze haar propaganda kon inzetten werd in Januari 1912 de Kamer door het Comité ontbonden.

Met allerlei wettige en onwettige middelen werd aan beide zijden de verkiezingsstrijd gevoerd. Het gelukte de Jong-Turken in April inderdaad nog een overweldigende meerderheid²⁾ in de nieuwe volksvertegenwoordiging te krijgen, (275 van de 290 zetels), doch niet zonder hevige onrust in de verschillende kiesdistricten veroorzaakt te hebben.³⁾ De macht van het Comité leek verzekerd, maar nu kwamen de militairen in actie. Velen hadden reeds in 1911 hun

¹⁾ Br. D. IX¹, 181.

²⁾ D.F. III, III, 225.

³⁾ Izzet, p. 141.

stem tegen de regeringspraktijken verheven.¹⁾ Mahmoed Shefket had dit beantwoord met een wet, waarbij aan de officieren het lidmaatschap van politieke clubs werd verboden. Dezen vormden toen naast, zelfs tegenover de clubs van het Comité van Eenheid en Vooruitgang, militaire clubs, verenigd in een liga.

Toen in Juni het verzet weer uitbrak in Albanië, deserteerden enige officieren en een honderd soldaten, spoedig door meerderen gevolgd, zodat binnen korte tijd zes bataillons zich met de opstandige Albanezen solidair verklaarden.²⁾ Het kabinet was besluiteloos: heengaan of niet? De 10de Juli trad Mahmoed Shefket af, welk voorbeeld 17 Juli door de anderen werd gevolgd. Zo was dan het Jong-Turkse bewind ten einde. Ook nu, evenals bij de val der regering van Abdul Hamid, waren de Europese Turken en de militairen er de oorzaak van.³⁾ Ghasi Ahmed Moukhtar Pasha nam de regering over. („Het grote Kabinet" 23 Juli 1912.)

Zoals we zeiden, was het Parlement aan de behandeling van de wet op de vilajets niet toegekomen. En deze was hoog nodig, want de bestaande van 1867 was, wanneer ze al werd toegepast, absoluut onvoldoende. De vilajets, een soort grote provincies met dikwijls meer dan een millioen inwoners, hadden geen zelfstandig bestaan, geen eigen budget. De volksvertegenwoordiging, die in 1908 weer was ingesteld, had weinig bevoegdheden. Bovendien hadden de regeringsambtenaren er de meerderheid in, zodat de invloed van het volk vrijwel nihil was. De ambten waren nl. door Muzelmannen bezet, zo konden zij bijv. alleen hoofd van een gemeente zijn. Een behoorlijk bestuur, gericht op de vooruitgang van het land, was niet wel mogelijk en werd steeds moeilijker naarmate de regering van de Jong-Turken meer centraliserend werd. Het enige, dat werd gedaan, was, dat de rechtspraak aan de geestelijke instanties werd onttrokken en opgedragen aan leken. Voor de landbouw werd niets gedaan; alleen de handel vertoonde enige vooruitgang.

Men kan dus zeggen: de Jong-Turken hadden wel goede bedoe-

¹⁾ Er heerste reeds in 1910 grote ontevredenheid onder de gewone officieren, daar alle baantjes vergeven werden aan de stafofficieren (Br. D. IX¹, 181).

²⁾ G.P. 33, 12060, 12061.

³⁾ D.F. III, III, 225.

lingen, maar die liepen alle op dwangmaatregelen uit, waardoor het vertrouwen in hun régime verloren ging. Het Jong-Turkse patriotisme was in een onverdraagzaam, jaloers en agressief nationalisme ontaard.

ALBANIË EN MACEDONIË. ¹⁾

In Albanië, zoals trouwens overal, stonden de Jong-Turken voor een dilemma. Indien allen, ongeacht hun godsdienst, gelijke rechten kregen, zou dit bij de Mohammedaanse meerderheid ontevredenheid verwekken. Gebeurde het niet, dan hadden de bergbewoners een geldige reden om zich niet aan de regering in Constantinopel te storen. Daarbij kwam, dat de clanhoofden, die onder de regering van Abdul Hamid allerlei voorrechten hadden genoten, felle tegenstanders van de Jong-Turken waren. Het enige, wat hen had verenigd, was de haat tegen de vreemde inmenging in hun zaken. Zij protesteerden dan ook tegen elke verandering in hun oude gewoonten. Zo kon het gebeuren, dat er twee maanden na de Jong-Turkse staatsgreep, reeds conflicten plaats hadden tussen de agenten van het Comité en Albanese notabelen. Toch zouden de Albanezen, trouw als zij Abdul Hamid waren, de constitutie hebben aanvaard, indien deze had ingehouden: integriteit van hun land, een autonomie, waarbij de tradities in zekere mate werden geëerbiedigd en het recht om hun taal te cultiveren en bij het onderwijs en in de administratie te gebruiken. De studie van het Albanees was onder het

¹⁾ Literatuur:

- Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);
 Arminjon, P. L'Avenir de la Turquie;
 Carnegie Endowment for International Peace, Publication No. 4;
 Denis, E. La Grande Serbie;
 Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;
 Gravier, G. L'Albanie et ses Limites I;
 Iorga, N. Histoire des États Balcaniques jusqu'à 1924;
 Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;
 Lamouche, Colonel. Quinze ans d'histoire balkanique (1904—1918);
 Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie;
 Rappaport, A. Albaniens Werdegang;
 Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1886 II.

oude régime aan de Katholieken toegestaan, maar aan de Mohammedanen verboden. Waarschijnlijk speelde hierbij de vrees voor Oostenrijk een rol, waaraan het protectoraat over de Katholieken was opgedragen. Behalve voor religieus- en schoolgebruik mochten er geen boeken in het Albanees worden gedrukt. Andere werden frauduleus ingevoerd.

Vooraanstaande Albanezen hadden dan ook onmiddellijk de organisatie van het nationale onderwijs ter hand genomen. Een congres van vertegenwoordigers van alle godsdienstige richtingen bestudeerde het vraagstuk der eenheid van schrijftaal en de organisatie der scholen. Tot nu toe was het Latijnse alfabet gebruikt, maar de Mohammedanen, gesteund door Constantinopel, wensten het Arabische schrift.

In het aangrenzende Macedonische gebied werd in zake de taalkwestie een stevige propaganda gevoerd, die door de Albanese leden van het Jong-Turks Comité werd gesteund. De Turken traden hier tegen krachtdadig op. Nog in 1908 stuurden zij een militaire expeditie naar Kossovo om er de bevolking te ontwapenen. De Malissoren ondergingen hetzelfde lot en werden bovendien tot het betalen van een extra-belasting gedwongen, die aan het Turkse leger en de scholen ten goede zou komen. Dit ongemotiveerde optreden der Turken wekte in heel Albanië sterke rancunegevoelens. De Albanese sloten zich bij de liberale partij aan en namen ook aan de contrarevolutie in 1909 deel. Toen deze was onderdrukt, werden verscheidene vooraanstaande Albanezen uit de omgeving van Abdul Hamid veroordeeld en werd het Albanese garderegiment ontbonden. In hoge mate grievend was het, dat deze soldaten aan de wegen in Macedonië werden te werk gesteld en dat ongewapend, wat een schande op zichzelf was. Toen richtten de Turkse troepen zich tegen Albanië. Het land werd verwoest, de Mohammedaanse ¹⁾ bevolking gruwelijk mishandeld en geheel ontwapend. ²⁾ Alle scholen werden gesloten, alle kranten verboden. ³⁾ Velen vluchtten naar Montenegro, waar ze asyl vonden bij hun vroegere vijanden. ⁴⁾

¹⁾ Izzet, p. 126.

²⁾ Ancel, p. 225.

³⁾ Gravier, p. 214.

⁴⁾ Pinon, p. 131, 132.

In Juli 1909 hielden Albanese Macedoniërs een vergadering, waarin ook Servische en Bulgaarse landgenoten aanwezig waren. Tezamen stelden zij een programma op, dat feitelijk autonomie als eis inhield: bij de benoeming van ambtenaren aan de inwoners de voorrang; het recht van elke nationaliteit op eigen scholen; godsdienstoefeningen in de eigen taal; het aanleggen van wegen en spoorlijnen; het ieder jaar bijeenroepen in Macedonië van een „Congrès ottoman albanais d'Union et de Constitution.” De Turken wilden hiervan niets weten en pasten de methode toe, die zij altijd bezigden als het andere nationaliteiten gold, n.l. ontwapening, gepaard met gruwelijke mishandelingen.

De Macedoniërs hadden nog een ernstige reden om op de Turken gebeten te zijn. Door de Turkse regering daartoe aangespoord, vestigden zich de Mohadjirs in Macedonië. Dit waren fanatieke Mohammedanen, voornamelijk uit Bosnië afkomstig. Hoewel zij daar in zeer gunstige omstandigheden leefden, verlieten zij hun land, verlokkt door de schone voorspiegelingen der Turken, die het Mohammedaanse element in Macedonië tot een meerderheid wilden opvoeren.¹⁾ De Macedonische Christenen, die voor het grootste deel landarbeiders waren in dienst van de Mohammedaanse grootgrondbezitters, voelden het als een groot onrecht, dat de beschikbare grond aan buitenlanders werd gegeven. Bovendien was het gevaar volstrekt niet denkbeeldig, dat zij door de indringers van huis en haard werden verdreven.

Verder wekten verschillende regeringsmaatregelen wantrouwen en antipathie jegens de Jong-Turken, als daar waren: de militaire dienstplicht voor de niet-Mohammedanen, het verbod van politieke verenigingen van eigen nationaliteit. Dit laatste bijv. was oorzaak, dat de constitutionele Bulgaarse clubs²⁾, die oorspronkelijk pro-Turks waren, nu fel tegenover hen kwamen te staan. De Interne Organisatie herleefde en hervatte haar terreurdaden om de aandacht van Europa weer op de Macedonische toestanden te vestigen.³⁾

Ook was er in 1910 een nieuwe wet op de kerken afgekondigd:

¹⁾ Pinon, p. 128, 129.

²⁾ Er waren er 67 in Macedonië (Carnegie, p. 36).

³⁾ Br. D. IXI, 195.

vrijheid voor de Christenen, die van Patriarchaat en Exarchaat onafhankelijk waren, om scholen en kerken te stichten, doch op voorwaarde, dat zij de oude zouden verlaten. Er was geen enkele partij, die met deze maatregel ingenomen was.¹⁾

In de lente van 1910 vond een nieuwe opstand van de Albanezen in Kossovo plaats, die echter spoedig bedwongen werd. De Jong-Turken ontwapenden niet alleen het opstandige gebied, doch geheel Macedonië, voor zover het 't Christelijk deel der bevolking betrof.²⁾ Hiertegen werd door de Griekse, Bulgaarse en Servische regeringen een ernstig protest aangetekend. Vooral de Bulgaren stonden aan de vreselijkste mishandelingen bloot en een nieuwe exodus naar Bulgarije zette in.³⁾

Gedurende de winter 1910/11 werden de vervolgingen gestaakt, doch in Maart ging het er weer geducht van langs. Alleen de vorst der Mirditen bleef met enige aanhangers Constantinopel trouw: hij achtte Albanië nog niet rijp voor een zelfstandig bestaan. Zijn onderdanen en de Malissoren, die nu eerst recht in verzet waren gekomen, beschouwden hem als een verrader. Met Montenegrijnse hulp⁴⁾ gelukte het hun weerstand aan de Turken te bieden tot Oostenrijk intervenieerde. De vreselijke Turkse campagne in Mei en Juni 1911 was hiertoe de onmiddellijke aanleiding.

In Juni hadden de grote mogendheden een collectieve démarche in Cetinje gedaan om Nikita te bewegen zich verder niet met de zaak in te laten, doch deze had geen succes gehad. Eind Juli gelukte het de Oostenrijkse en Italiaanse regeringen de Albanezen naar hun eigen land te doen terugkeren, waardoor ze aan de onmiddellijke invloed van Montenegro werden onttrokken.⁴⁾ Het „Fremdenblatt“ eiste vervolgens, dat de wandaden in Albanië zouden ophouden en zinspeelde op het Oostenrijkse protectoraat.⁵⁾ De Oostenrijkse gezant in Constantinopel, Pallavicini, protesteerde bij de Porte. Enkele dagen later kwam Rusland op voor de belangen

¹⁾ Iorga, p. 468.

²⁾ Pinon, p. 123—127; Br. D. IX¹, 181, 195.

³⁾ Br. D. IX¹, 195.

⁴⁾ Izzet, p. 126.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 476.

van zijn beschermeling: het eiste van de Turkse regering, die troepen aan de grens van Montenegro had geconcentreerd¹⁾, de categorische verklaring, dat haar bedoelingen ten opzichte van dit land vredelievend waren.

De Oostenrijksche *démarche* had onmiddellijk succes²⁾; de Porte beloofde amnestie, als de opstandelingen de wapens neerlegden. Ter zelfdertijd werden de hervormingen, waarin de sultan had bewilligd, bekend gemaakt: benoeming van Albanezen in regeringsambten, vermindering van de belasting in verhouding tot de draagkracht van de bevolking. Op de scholen en in de administratie zou het Latijnse alfabet worden gebruikt. Het dragen van wapens werd toegestaan. De sultan schonk een belangrijke som als schadevergoeding voor de verwoeste kerken en andere gebouwen. Midden Juni 1911 hield de sultan een wapenschouw over 50.000 Albanese soldaten en was de strijd ten einde. Hier boekte de Oostenrijkse politiek dus een groot succes.

1) Sosnosky II, p. 263.

2) Giesl, p. 223.

HET VOORSPEL VAN DE BALKANBOND. ¹⁾

Het voorwaarts dringen van Oostenrijk-Hongarije op de Balkan door de annexatie van Bosnië-Herzegowina was voor de Balkanstaten de aanleiding om een begin te maken met de aaneensluiting tegen hun gemeenschappelijken vijand. Servië en Montenegro zetten in het gezicht van het dreigend gevaar hun gevoelens van vijandschap op zij en gingen voor. Nikita nam het initiatief en zond een zeer verstrekkend voorstel tot een of- en defensief verbond aan Peter van Servië. Dit was in de eerste plaats tegen Oostenrijk bedoeld, eventueel ook tegen Bulgarije. Bij dezelfde gelegenheid machtigde Montenegro Servië om in zijn naam met Turkije over een verbond te onderhandelen.

Het voorstel van Nikita ging zo ver, dat zelfs een vereniging van beide landen in het vooruitzicht werd gesteld. Er werd heel wat onderhandeld, doch alles liep op niets uit; in de lente van 1909 ston-

¹⁾ Literatuur:

- Ancel, J. Manuel historique de la Question d'Orient (1792—1923);
Baernreither, J. M. Fragmente eines politischen Tagebuches;
Bickel, O. Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912;
Boghitschewitsch, M. Die auswärtige Politik Serbiens III;
Churchill, W. S. The world-crisis 1911—1914;
Crozier, Ph. L'Autriche et l'Avant-Guerre;
Dickinson, G. Lowes. The international anarchy 1904—1914;
Driault, E. et Lhéritier, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours V;
Frankenfeld, A. Österreichs Spiel mit dem Kriege;
Louis, Les Carnets de Georges — I;
Madol, H. R. Ferdinand von Bulgarien;
Mandl, L. Die Habsburger und die serbische Frage;
Nekladoff, A. Diplomatic Reminiscences before and during the world war;
Pinon, R. L'Europe et la Jeune Turquie;
Radoslavoff, Brief van —;
Ruppricht, S. Der Anteil der serbischen Presse am Ausbruch des Weltkrieges.

den Servië en Montenegro weer in dezelfde gespannen verhouding tot elkaar als te voren.¹⁾

De nieuwe Turkse regering, wier macht in het binnenland door het optreden van Oostenrijk gevaar liep, zag naar bondgenoten uit. Einde October 1908 wendde ze zich tot Roemenië met het voorstel een verbond aan te gaan, waartoe ook Servië en Griekenland zouden toetreden. Roemenië weigerde echter.

Toen bood Turkije begin November aan Servië en Montenegro een of- en defensief verbond aan. Deze gingen daarop in, maar toen zij dachten, dat alles in kruiken en kannen was, kwam Turkije met de kersverse eis, dat het verbond, behalve tegen Oostenrijk, ook tegen Bulgarije moest zijn gericht. De spanning Turkije-Bulgarije was n.l. zeer toegenomen. Op dit moment ging Engeland zich echter met de kwestie bemoeien. Van het begin af was het op de hoogte der onderhandelingen geweest en stond zeer sympathiek tegenover het plan van een Balkanbond, waarin Turkije was opgenomen, want het zag in de mogelijkheid, dat Turkije op de Balkan werd vastgelegd, een beletsel, dat het zich dan nauwer bij Duitsland en Oostenrijk zou aansluiten. Engeland verklaarde nu, dat het een offensief verbond niet kon toestaan. Ook Rusland gaf te kennen, dat het tegen een Servisch-Montenegrijns-Turks verbond was, dat tegen Bulgarije was gericht.

Onder pressie van Rusland weigerde Servië op de nieuwe eis van Turkije in te gaan, die trouwens in strijd was met het oorspronkelijk plan om later Bulgarije en Griekenland in het verbond op te nemen. De Porte speelde een dubbel spel door aan Duitsland en Oostenrijk de zaken zo voor te stellen, alsof het initiatief van Servië en Montenegro was uitgegaan en Turkije aan deze voorstellen weerstand had geboden, hoewel het rekening moest houden met mogelijke aanvallen van Bulgaarse kant. Het doel zal wel geweest zijn Oostenrijk toegeeflijker te stemmen in de Bosnische kwestie²⁾ en dit gelukte ook.

Turkije naderde vervolgens steeds meer tot Oostenrijk, daar Engeland en Rusland, die geen oorlog wensten, hun best deden Bulgarije

¹⁾ Bickel, p. 21, 22; zie ook voor het volgende denzelfden schrijver.

²⁾ p. 46 vlg.

van Oostenrijk te verwijderen en daarom in Belgrado verklaarden, geen verbond tegen Bulgarije te zullen dulden. Servië werd in de steek gelaten, hoewel het tot veel concessies bereid was; het had voor Turkije zijn waarde als bondgenoot tegen Oostenrijk verloren. Het enige resultaat was een goede verstandhouding tussen beide landen.

Tussen Serven en Bulgaren kwam het voorlopig niet verder dan tot een wederzijdse geneigdheid om tot overeenstemming te geraken.

Begin 1909 zocht Turkije op zijn beurt toenadering tot Bulgarije. Rusland verleende zijn hulp bij het oplossen van de moeilijkheden, die er tussen beide landen bestonden ¹⁾, maar tot een verbond kwam het niet. Toen Rusland zich in 1911 voor een Balkanbond ging interesseren, polste de Porte Aerenthal over een Turks-Roemeens-Oostenrijks verbond, dat als tegenwicht zou moeten dienen. Aehrenthal was echter ruimschoots tevreden met de bestaande goede verhouding tussen deze landen en achtte een verbond overbodig. ²⁾

Na de annexatie-crisis en de Bulgaarse onafhankelijkheids-verklaring voelde Servië zich door Oostenrijk en Bulgarije bedreigd. Het Oostenrijks gevaar was het grootst en de Servische regering trachtte zich dus hiertegen in de eerste plaats veilig te stellen. Toen de onderhandelingen met Turkije op niets waren uitgelopen, wendde het zich, daartoe door Rusland gedrongen, tot Bulgarije. Wel was daar nog altijd het geschil over Macedonië, maar dit was, wat Servië betrof, enigszins op de achtergrond geraakt sinds er de wens naar vereniging met de Oostenrijkse Serven meer op de voorgrond was getreden. ³⁾ Maar hoe dan ook, Servië had dringend Bulgaarse hulp nodig tegen het grote Oostenrijk, en Bulgarije kon de steun van Servië uitstekend gebruiken tegen Turkije. Een verbond tussen beide moest dus tegen Oostenrijk en Turkije gericht zijn.

Servië nam het initiatief: in Februari 1909 deed zijn minister van

¹⁾ p. 52, 53.

²⁾ De Porte gaf het plan niet op: 5 Dec. 1911 deed Assim Bey zijn eerste voorstel en hield Aehrenthal de zaak nog aan; 5 Jan. 1912 kwam Assim Bey er voor de tweede maal mee en daarna nog enige keren, 't laatst 25 Juni. Aehrenthal noch zijn opvolger Berchtold gingen er op in. (Ö.-U. A. III, 3047, 3195 en IV, 3585).

³⁾ Verschillende verenigingen werkten in nauw verband met de regering voor dit doel, bv. de Noradna Odbrana. (Ö.-U.-A. IV, bijl. bij 3673).

Buitenlandse Zaken Milowanowitsch zijn eerste voorstel, doch Bulgarije ging hierop niet in. Na de opstand in Constantinopel (April) werd het herhaald, gesteund door de Engelse regering, welke hiertoe met die van Frankrijk, Italië en Rusland door de Servische was aangezocht.¹⁾ Iswolski sloot zich hierbij gaarne aan. Toch gebeurde er eigenlijk verder niets. Dit behoeft geen verwondering te baren, want het Servische voorstel hield de verdeling van Macedonië in Bulgarije, dat daarvoor niets gevoelde, liet de onderhandelingen dood lopen. Aan Servische zijde groeide daardoor weer het wantrouwen en de verbittering. Milowanowitsch gaf echter de hoop niet op. Hij liet de kwestie voorlopig rusten, om niet de schijn te wekken, dat er hem veel aan gelegen was. Deze tactiek had dadelijk succes: de Bulgaarse pers uitte zich jegens Servië vriendschappelijker, Rusland drong ook op toenadering aan en zo werd Ferdinands houding nog in hetzelfde jaar (1909) tegemoetkomend.

In November bracht hij een bezoek aan Belgrado, maar niet-officieel, daar hij geen slechte stemming in Oostenrijk wilde wekken. Hier werd het dan ook als volkomen onschuldig voorgesteld. Engeland trok er zijn conclusie uit en hield een verbond nu voor waarschijnlijk, maar ontried het. Een entente, zoals tussen Engeland en Frankrijk, verdiende naar de mening der Britten de voorkeur. Deze raad kwam voort uit vrees voor een Turks-Oostenrijks samengaan als reactie op het sluiten van een verbond. Het door dit bezoek gewekte Turkse wantrouwen werd nog versterkt door het officieuze tegenbezoek van den Servischen kroonprins aan Sofia (Jan. 1910), vooral omdat het juist in de tijd viel, dat er veel protestmeetings tegen de wantoestanden in Macedonië werden gehouden. Milowanowitsch trachtte deze indruk te verzwakken door een rondreis door Europa en een bezoek aan Constantinopel.²⁾ Hoewel er wel onderhandelingen gaande waren, dementeerde hij alle geruchten daarover en stelde het zo voor, als zou een verbond tussen Sofia en Belgrado volkomen onmogelijk zijn, daar de Macedonische kwestie niet op te lossen was. Ondanks de Russische bemoeiingen — Iswolski verbreidde zelfs tegen beter weten in het gerucht van een

¹⁾ Bogh. I, 100; Br. D. IX¹, 81.

²⁾ Br. D. IX¹, 88.

Turks-Roemeense militaire conventie¹⁾ — kwamen de onderhandelingen in 1910 inderdaad op een dood punt.

Na de Bosnische crisis was de verhouding tussen Servië en de Donau-monarchie langzamerhand verbeterd. Er waren zelfs Serven, die voorstanders waren van de inlijving van hun land bij Oostenrijk-Hongarije. Het in 1908 gesloten handelsverdrag tussen beide landen was als gevolg van de gerezen moeilijkheden toen niet geratificeerd. Deze kwestie werd in Januari 1911 op Oostenrijks verzoek geregeld, nu voor het eerst op voet van gelijkheid. Toch was de oplossing voor Servië niet ideaal: voor het vervoer van zijn producten bleef het van zijn burens afhankelijk, wat een te lang onderweg blijven van zijn producten betekende, die daardoor groot gevaar liepen te bederven. Daarom bleef het naar een eigen directe verbinding met de Adriatische zee verlangen. De pers gaf hier uiting aan en voerde een voortdurende hetz-campagne tegen de Donau-monarchie. Zij ging daarbij zo ver, dat zij hen, die aanslagen op de Oostenrijkse regeringsambtenaren pleegden,²⁾ verheerlijkte. Ook werden Oostenrijkers als zij op Servisch gebied kwamen gemolesteerd.³⁾ De officiële betrekkingen tussen Oostenrijk en Servië waren echter hersteld⁴⁾, zodat, afgezien van de perscampagne en andere onaangenameheden, de toestand geen gevaar scheen op te leveren.

Toen Iswolski zijn diplomatieke nederlaag tegen Oostenrijk had geleden, was zijn positie zeer wankel. Hij had immers de Slavische zaak verraden, er zich toe geleend Slavisch gebied aan Oostenrijk af te staan en Servië in de steek gelaten. Reeds in 1908 was de Pan-slavistische beweging, met Tscharykow aan het hoofd, in het geweer gekomen. Deze was voorstander van een Balkanbond, die hij de zekerste waarborg voor de vrede achtte. Hij stelde zich voor de Dardanellenkwestie niet tegen, maar met Turkije te regelen, waarom hij dit land in zijn plannen betrok. Om zijn positie te versterken sloot Iswolski zich bij deze beweging aan, hoewel hij voor het plan weinig

¹⁾ Het bericht hiervan verscheen n.l. 17 September 1910 in de „Matin” (Pinon, p. 459, 460).

²⁾ Ruppricht, p. 618, 619.

³⁾ Mandl, Kap. VII.

⁴⁾ Crozier, p. 600; Br. D. IX¹, 136.

voelde. Maar hij was sterk anglophiel en dit project klopte, zoals we zagen ¹⁾, geheel met de Engelse politiek, zodat het voor hem dus zeer aannemelijk was. Zo legde hij dus op 25 December 1908 zijn nieuw plan ²⁾ aan de Doema voor. Het was Ruslands doel Bulgarije, Servië en Montenegro met Turkije in een verbond te verenigen, ten einde zo hun nationale en economische zelfstandigheid te verzekeren. De rede van Iswolski moest Turkije de overtuiging schenken, dat de Russische regering sympathiek tegen het nieuwe régime was gestemd en niet meer als vijand beschouwd hoefde te worden. Voorlopig bleef zij echter zonder praktisch gevolg. Iswolski, die zich alleen in zijn eigen belang bij het vredesprogramma van Tscharykow had aangesloten, stoorde er zich trouwens zelf niet aan, toen hij met Italië in 1909 het verdrag van Racconigi sloot. ³⁾ Dit was immers tegen Turkije gericht, daar het de ontplooiing van de Balkanstaten beoogde met uitsluiting van alle vreemde overheersing door de toepassing van het nationaliteitsprincipe en het steunen van elkaars belangen ten koste van Turkije, nl. bij de zeeëngten en in Tripolis. ⁴⁾ Hoewel Iswolski van mening was, dat de Russische Balkanpolitiek voor het oogenblik slechts vredelievend kon wezen, hield de Italiaans-Russische overeenkomst toch feitelijk een aanmoediging in voor de Balkanstaten om zich te verenigen en dit was voor Duitsland en Oostenrijk een reden tot bezorgdheid, daar zij voor een actieve Balkanpolitiek van Italië en Rusland vreesden.

Voor Italië betekende het verdrag het verkrijgen van een bondgenoot tegen Oostenrijks voortdringen op de Balkan, voor Rusland een stap naar de oplossing van het zeeëngten-probleem. Doch ook deze keer greep Rusland er naast: Italië kreeg Tripolis, Rusland niet de Dardanellen.

Sinds 1908 stredden Oostenrijk en Rusland om de gunst van Bulgarije. In December van dit jaar had Oostenrijk aan Bulgarije een mondeling aanbod tot het sluiten van een verbond gedaan. Van

¹⁾ p. 50.

²⁾ Vrgl. Bickel, p. 41, noot 164.

³⁾ K.S.F. IV, p. 415, 416.

⁴⁾ Dickinson, p. 304, 305.

Duitse kant had men getracht deze toenadering te bevorderen.¹⁾ Romberg, de Duitse gezant te Sofia, kreeg de opdracht hiertoe pogingen in het werk te stellen. Oostenrijk zinspeelde zelfs op een gebiedsvergroting van Bulgarije, doch Romberg ervoer, dat Ferdinand wantrouwend bleef tegenover deze toekomstmuziek. De kans was voor Oostenrijk verkeken²⁾, toen Rusland aanbood, de Bulgaarse schuld aan Turkije over te nemen.³⁾ Voor Bulgarije was dit de eerste schrede op de weg naar een russophile politiek. In Mei 1909 was er sprake van, de militaire conventie van 1902⁴⁾ te vernieuwen en uit te breiden. De onderhandelingen erover duurden lang en hoewel er in December een ontwerp-verdrag⁵⁾ gereed kwam⁶⁾, voerden ze niet tot enig resultaat.⁷⁾ Over een en ander was al in de herfst iets uitgelekt. Aehrenthal had daarom Boekarest geïnstrueerd zich tegenover Bulgarije minder vijandig te gedragen om het niet helemaal in Ruslands armen te drijven.

Aan de Oostenrijks-Bulgaarse verhouding kwam het ook niet ten goede, dat Ferdinand zich gepasseerd voelde, omdat prins Ferdinand van Roemenië in de Orde van het Gulden Vlies was opgenomen en hij niet. Toch hield hij de betrekkingen met Oostenrijk aan, vroeg een lening, die door de Oostenrijkse regering welwillend werd toegestaan. Ferdinand verklaarde zich ook bereid de vroegere onderhandelingen te hervatten, doch hiervoor gevoelde Aehrenthal niets. Een bezoek van Ferdinand in December 1909 aan Wenen had ook geen gevolg.

Over Ferdinands bezoek aan de Oostenrijkse hoofdstad was Iswolski allesbehalve gesticht. Hij nodigde hem dadelijk uit in St. Petersburg te komen, doch ging niet in op de plannen van den Bul-

¹⁾ Frankenfeld, p. 64—66.

²⁾ Madol, p. 117—119.

³⁾ Vrgl. p. 53.

⁴⁾ p. 2, 3.

⁵⁾ Bogh. II, 511.

⁶⁾ Over het al- of niet gesloten zijn van deze militaire conventie verschillen de meningen; het meest waarschijnlijk is, dat het niet heeft plaats gehad, vrgl. Radoslavoff, p. 272, 273; Nekludoff, p. 75—77.

⁷⁾ Nicolaas II scheen er niets voor te voelen. Sasonow daarentegen wel (Nekludoff, p. 4).

gaarsen czaar, zodat deze ook hier niet veel succes had.¹⁾ Bij al deze bezoeken deed Ferdinand zich niet van zijn betrouwbaarste kant kennen. Hij had Aehrenthal voorgesteld Servië bij de Donaumonarchie in te lijven en kwaad gesproken van Edward van Engeland en Iswolski.²⁾ Dit laatste deed hij in St. Petersburg van Oostenrijk³⁾ en in Belgrado van Franz Joseph.⁴⁾

Dat hij kort hierop een bezoek aan Constantinopel bracht, was opnieuw een concessie aan de russophile partij, zodat het scheen of de schaal naar Rusland oversloeg. Daar Oostenrijk bovendien zijn invloed niet meer zozeer in Sofia deed gelden, kwam daar voor Rusland langzamerhand de weg vrij.⁵⁾

Intussen was Tscharykow in 1909 gezant in Constantinopel geworden. Hier zette hij zich onmiddellijk aan de arbeid om zijn plan van een Balkanbond met Turkije te verwezenlijken. Hij werd daarin gesteund door zijn Engelse en Franse collega's en vond ook bij de Jong-Turken een willig oor, zodat hij op resultaat dacht te kunnen rekenen. De aanhangers van het oude régime echter bleven sceptisch gestemd. Zij waren de mening toegedaan, dat de Balkanstaten nooit hun aspiraties naar Turks gebied (Macedonië en de Sandsjak) zouden laten varen. De Russische bemoeiingen zouden in laatste instantie toch tegen Turkije gericht zijn, want het doel ervan was slechts om op een andere manier tot de oplossing van het zeeëngtenprobleem te geraken.

Ook de Jong-Turken begonnen dit langzamerhand in te zien, wat voor hen een reden was zich weer meer naar Duitsland en Oostenrijk te richten. Tscharykow werkte steeds door aan zijn plan. Hij wist Turkse bezoeken aan den Russischen czaar en bezoeken van Ferdinand van Bulgarije en Peter van Servië aan Constantinopel te

¹⁾ Br. D. IX¹, 136.

²⁾ Ö.-U. A. I, 1.

³⁾ Persoonlijke mededeling van Milowanowitsch, gecit. bij Boghitschewitsch III, p. 125.

⁴⁾ Persoonlijke mededeling van koning Peter, gecit. bij Boghitschewitsch III, p. 125.

⁵⁾ Bickel, p. 58.

ensceneren (voorj. 1910) en slaagde er in een zekere détente tussen de verschillende staten te scheppen. Ook Milowanowitsch was voor hetzelfde doel reeds in Constantinopel geweest. De Turken, die zeer verheugd waren over deze betuigingen van een goede gezindheid, hoopten dat vriendschap met Turkije de Balkanstaten wellicht zou weerhouden een bond te gaan vormen. De troonopvolger beantwoordde in Mei van hetzelfde jaar het Servisch bezoek. Zodra men in Constantinopel echter van Bulgaars-Griekse onderhandelingen hoorde, sloeg de Porte een andere weg in en zocht toenadering tot Roemenië, doch zonder succes. Roemenië hield zich afzijdig en wenste zich in geen enkel opzicht te binden. ¹⁾

Ook de Dreibund nam deze houding aan, toen Turkije zich tot hem wendde.

In de zomer van 1910 kon men het plan van Tscharykow als mislukt beschouwen. Dat weerhield hem, den onverbeterlijken optimist, echter niet het weer op te nemen, nadat in September 1911 de Turks-Italiaanse oorlog om Tripolis was uitgebroken. Het gevolg daarvan was geweest het aftreden van het sterk Oostenrijksgezinde kabinet Hakki Pasha en de vorming van het ministerie Said Pasha. De vroegere gezant in Sofia, Assim Bey, werd enige tijd later minister van Buitenlandse Zaken. Deze was een groot voorstander van een Bulgaars-Turkse overeenkomst en ijverde ook voor goede betrekkingen met de andere Balkanstaten.

De Italiaans-Turkse oorlog verwekte grote onrust op de Balkan: iedere staat verwachtte van de andere, dat hij van de moeilijkheden der Turken gebruik zou maken om zijn slag te slaan en meende in dat geval zelf niet onzijdig te kunnen blijven, daar anders eigen belangen gevaar liepen. De spanning werd zeer groot, doch dank zij de bemoeiingen van de grote mogendheden ²⁾, kwam het niet tot een uitbarsting. Ook Rusland maande tot vrede: zelf was het niet voor een oorlog gereed.

Van deze situatie nu wilde Tscharykow gebruik maken om zijn plan eindelijk te verwezenlijken. De Balkanstaten waren bereid

¹⁾ Vandaar het gerucht, dat door de Russen werd verbreid over een gesloten militaire conventie, vrgl. p. 74, 75.

²⁾ G. P. 33, 12034.

samen te werken, Turkije werd door Italië bedreigd. Dit vond hij voor Rusland het juiste moment om als redder op te treden. Het zou zijn bemiddeling verlenen om de Balkanstaten met Turkije in een Balkanbond te verenigen. Als tegenprestatie moest Turkije dan aan Rusland concessies in de Dardanellenkwestie doen. Hij wekte dus den Bulgaarsen gezant in Constantinopel, Sarafow, op, zijn regering aan te raden, zich met de andere Balkanstaten te verstaan.¹⁾

Neratow, de plaatsvervangende Russische minister van Buitenlandse Zaken, liet eerst te Parijs, daarna te Londen polsen, hoe men er dacht over het opnieuw in behandeling nemen der Dardanellenkwestie. Ondertussen begon Tscharykow officieus reeds te onderhandelen met de Porte²⁾, doch Assim Bey bekende geen kleur, al gingen hij en Said Pasha wel op het idee van een Balkanbond in.

Tscharykow trachtte vervolgens Servië te bewegen de onderhandelingen met Turkije te beginnen, maar Servië weigerde, daar het hiervoor niets voelde, wel voor een Balkanbond zonder Turkije.³⁾ Dit denkbeeld was ook van Russische oorsprong en vooral door Hartwig, den Russischen gezant te Belgrado, gepropageerd.

Toen Tscharykow op 27 November officieel zijn voorstel bij de Porte indiende, ontweek Assim Bey weer een direct antwoord. Deze zag meer heil in een Balkanbond onder leiding van Oostenrijk. Kon hij het hierover met Oostenrijk, Duitsland en Roemenië eens worden, dan zou Bulgarije zich later kunnen aansluiten.⁴⁾ Aehrenthal, daarover geraadpleegd, verklaarde er zeer sceptisch tegenover te staan, vooral wat betrof een samengaan van Roemenië en Bulgarije. Roemenië voelde er wel voor, daar alleen een sterk Turkije de vorming van een Groot-Bulgarije kon beletten. Bulgarije daarentegen weigerde op een desbetreffend Turks voorstel in begin December in te gaan.

Wat er van zij, de Turken waren overtuigd, dat het Russische voorstel onaannemelijk was. Wat er wèl moest gebeuren, was hun ook niet recht duidelijk. Verschillende vooraanstaande Turken

¹⁾ Bogh. I, 148.

²⁾ Br. D. IXI, 289; Benck. II, 469.

³⁾ Bogh. II, 539, 542.

⁴⁾ Vrgl. noot 2 op p. 73.

wendden zich tot Engeland om zo aansluiting te zoeken bij de Entente-mogendheden. Engeland kon hierop echter niet ingaan, zolang de Tripolisoorlog duurde, daar het dan zijn neutraliteit zou prijsgeven.¹⁾ Enige parlamentsleden sloten zich aan een Balkanbond, waarvan Turkije deel zou uitmaken, op economisch gebied voor te bereiden.²⁾

Ongeduldig geworden, wendde Tscharykow zich nogmaals officieel, hoewel zonder directe opdracht hiertoe, tot de Porte, doch dit was het slotnummer van zijn pogen. Frankrijk en Engeland verklaarden zich wel niet tegen de Russische plannen in verband met de Dardanellen,³⁾ evenmin als Duitsland, maar de Russische gezant in Engeland smeekte Sasonow deze op te geven om de Russisch-Engelse entente niet in gevaar te brengen, daar hij voorzag, dat het kabinet, als het met Rusland meeging, zou vallen.⁴⁾ Tscharykow werd door zijn eigen regering gedesavouéerd.

Turkije nam nu een trots afwijzende houding aan, liet zelf ook het plan van een Balkanbond varen, immers er bestond geen gevaar meer.

Tscharykow bleef nog tot Maart in Constantinopel. Zijn vertrek, betreurd door de Turken⁵⁾, betekende het hervatten van de oude anti-Turkse Russische politiek.⁶⁾ Zijn plaats werd door Michael von Giers ingenomen, „un bon agent, fort intelligent.”⁷⁾

¹⁾ Churchill, p. 480, 481; Ö.-U. A. III, 2794.

²⁾ Driault-Lhéritier V, p. 61.

³⁾ Benck. II, 478 en 506.

⁴⁾ Ö.-U. A. III, 3090.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 561.

⁶⁾ Bickel, p. 91—95; Oostenrijk en Duitsland hoopten hun invloed te herwinnen (Br. D. IX¹, 561).

⁷⁾ Louis I, p. 247.

HET BULGAARS-SERVISCH VERBOND.¹⁾

Te Belgrado was in September 1909 als Russisch gezant Nicolaus Hartwig benoemd, een man, volkomen voor zijn taak berekend.²⁾

1) Literatuur:

- Barnes, H. E. „Neue Enthüllungen in der europäischen Diplomatie“;
Bickel, O. Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912;
Boghitschewitsch, M. Die serbische Gesellschaft „Vereinigung oder Tod“, genannt die „Schwarze Hand“;
Boghitschewitsch, M. Die auswärtige Politik Serbiens 1903—1914 III; Carnegie Endowment for International Peace, Publication No. 4;
Dickinson, G. L. The international anarchy 1904—1914;
Fischel, A. Der Panslawismus bis zum Weltkrieg;
Gueshoff, I. E. The Balkan League;
Horváth, E. Die Kriegsschuldfrage in der ungarischen Politik;
Hoschiller, M. L'Europe devant Constantinople;
Iorga, N. Histoire des États Balcaniques jusqu'à 1924;
Izzet Pascha, Denkwürdigkeiten des Marschalls —;
Kraelitz-Greifenhorst, F. v. Die Bedeutung Konstantinopels und der Meerengen;
Larmeroux, J., La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875—1914 II;
Madol, H. R. Ferdinand von Bulgarien;
Marco, Nicolaus Hartwig: „Serbiens Aussenpolitik vor dem Weltkrieg“;
Moukhtar Pacha, Gén. M., La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, etc.;
Neklodoff, A. Diplomatic Reminiscences before and during the world war 1911—1917;
Question bulgare, La — et les états balkaniques;
Ruppricht, S. Der Anteil der serbischen Presse am Ausbruch des Weltkrieges;
Sasonoff, S. D. Sechs schwere Jahre;
Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II;
Steinitz, E. Ritter v. Rings um Sasonow;
Uebersberger, H. Zur Vorkriegsgeschichte Serbiens;
Wroblewski, V. A. Zur Entstehung des serbisch-bulgarischen Bündnisses von 1912.

- 2) Hartwig wist zich in Belgrado een invloedrijke positie te veroveren, zelfs in die mate, dat hij feitelijk de regering controleerde: Spalaikowitsch, de secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken, later ook Pasitsch.

Hij was een aanhanger van het Panslavisme in Ruslands belang, daarbij een verklaarde tegenstander van Oostenrijk. Het laatste verbond hem met Iswolski, met wien hij waarschijnlijk ook nog in verbinding bleef staan, nadat deze gezant in Parijs was geworden (Sept. 1910). Zijn politieke principes brachten hem er toe, al zijn krachten aan te wenden om een Balkanbond te vormen, voorlopig alleen tussen Servië en Bulgarije, onder Russische leiding. Zo zou Rusland zich een overheersende positie verzekeren en de beschikking krijgen over een stormram tegen de Donau-monarchie.¹⁾ Het plan van Tscharykow: een Balkanbond, waarin ook Turkije was opgenomen, beschouwde hij als een utopie.²⁾ Een overeenstemming tussen Servië en Bulgarije zou slechts bereikt kunnen worden ten koste van Turkije, dat beider tegenstander was (Macedonië en de Sandsjak). Daarom hield Hartwig van het begin af rekening met de mogelijkheid van een oorlog tegen Turkije. Zoals wij reeds zagen³⁾, was echter de kloof tussen beide landen nog te wijd om gemakkelijk overbrugd te worden.

In Maart 1911 moest in Bulgarije het democratisch kabinet Malinow plaats maken voor het nationalistisch-progressistisch ministerie Geschow. Geschow, een oud, bezadigd man,⁴⁾ werd minister-president en minister van Buitenlandse Zaken. Danev, de leider van de progressisten nam geen zitting in het kabinet, maar werd voorzitter van de Sobranja. Hij was zeer russophiel en een groot voorstander van een nauw verbond met Servië. Geschow echter wilde vóór alles de vrede bewaren en voelde als voorstander van overeenstemming met Turkije dus niet veel voor dit verbond. De moeilijkheid, waarvoor hij stond, was de Macedonische emigratie naar Bulgarije. De hele

en Milowanowitsch haalden dagelijks in het Russisch gezantschap hun instructies. Hartwig voerde zijn eigen politiek, ging evenals Iswolski en Tscharykow herhaaldelijk zijn boekje te buiten, wat hem dikwijls met den bedachtzaam werkenden Sasonow in conflict bracht.

¹⁾ Behalve op politiek- was de Balkan ook op economisch gebied van groot belang voor Rusland. Hier ging de industrie met reuzenschreden vooruit en had men de Balkan nodig als afzetgebied (Fischel, p. 496).

²⁾ Hij bestreed het in een brief, gedrukt K.S.F. VIII, p. 464—468.

³⁾ p. 73, 74.

⁴⁾ Nekludoff, p. 25.

zomer van 1911 onderhandelde hij met den Turksen gezant Assim Bey, doch, hoewel deze er alles voor gevoelde, was er nog geen resultaat bereikt, toen hij naar Constantinopel moest terugkeren, omdat hij tot minister van Buitenlandse Zaken was benoemd.¹⁾

In het voorjaar was er sprake van een wijziging in de Bulgaarse constitutie. Aan den koning zou daarbij de bevoegdheid worden verleend, zonder voorkennis van de volksvertegenwoordiging verdragen met vreemde mogendheden te sluiten. De oppositie tegen dit plan werd door een campagne van de Russische pers gesteund, die vreesde, dat Ferdinand zich weer tot Oostenrijk zou wenden. In Juni werd ondanks de tegenstand de constitutie toch in deze zin gewijzigd.²⁾

De vrees van Rusland ten opzichte van Ferdinands politiek was volstrekt niet ongegrond. In Mei had hij nog enige juridische verdragen met Oostenrijk gesloten,³⁾ in Juli bood een vertrouwensman van Aehrenthal hem het grootste gedeelte van Macedonië aan. Ferdinand ging hierop echter niet in, want de autonomie van Albanië, die ook in dit voorstel was vervat, wilde hij niet.⁴⁾

Hartwig verdubbelde ondertussen zijn aandrang op Servië om nu eindelijk eens tot een vergelijk met Bulgarije te komen. Spalaikowitsch, een groot vriend van hem, werd gezant in Sofia. Er werden weer onderhandelingen gevoerd, maar over het verloop ervan is niets bekend.

Toen Italië in October 1911 Tripolis had geannexeerd, kwam er meer perspectief in de kwestie, want in de Balkanstaten ontstond de begeerte om, profiterende van de moeilijkheden waarin Turkije verkeerde, hun slag te slaan. Griekenland wilde Creta annexeren, Bulgarije en Servië Macedonië binnenvallen, en Montenegro Albanië; Albanië zelf verlangde autonoom te worden.

Het denkbeeld van een Balkanbond tegen Turkije nam vastere vorm aan. Rusland liet zich niet onbetuigd: Hartwig stuurde er al sinds zijn komst in Belgrado op aan, Tscharykow kwam met zijn

¹⁾ Gueshoff, p. 2—6.

²⁾ Nekludoff, p. 27, 28; Schulthess' europäischer Geschichtskalender (verder gecit. als Sch.) 1911, p. 526.

³⁾ Sch. 1911, p. 525.

⁴⁾ Br. D. IX¹, 510, 516.

uitnodiging aan de Bulgaarse regering om over te gaan tot het stichten van een Balkanbond. Nekludow ried dit af en gaf de raad eerst met Servië tot een accordé te geraken. Hoewel de Russen ¹⁾, behalve Tscharykow, zich ervan bewust waren, dat het sluiten van een Balkanbond vrij zeker een oorlog met Turkije ten gevolge zou hebben, drongen zij er toch op aan. Zij dachten de situatie wel te kunnen beheersen. ²⁾ Voorlopig hielden ze, daar ze nog steeds niet voor een oorlog gereed waren, vast aan hun eisen van handhaving van de status quo en dat er niets mocht ondernomen worden zonder voorkennis van Rusland. Zij wilden niet weer het risico lopen van te falen als in 1908/09.

In Bulgarije waren velen voorstanders van een verbond met Servië, maar eerst moest de tegenstand van koning Ferdinand en Geschow worden overwonnen. De eerste had nl. zijn vurig verlangen in de Orde van het Gulden Vlies opgenomen te worden eindelijk vervuld gezien, wat onmiddellijk een verbetering van de betrekkingen met Oostenrijk ten gevolge had gehad. Ferdinand voelde er weinig voor zich op een bepaalde politiek vast te leggen, doch hij moest ten slotte wel toegeven. ³⁾ Geschow's eigen plannen (overeenstemming met Turkije) waren mislukt, ook hij zwichtte. Daar hij zelf met vacantie ging, gaf hij aan Rizow, den Bulgaarsen gezant in Rome, ⁴⁾ instructies om in Belgrado de onderhandelingen te openen en een onderhoud tussen hem en Milowanowitsch voor te bereiden. Thodorow, de minister van Financiën en plaatsvervangend minister-president deed den Servischen gezant een voorstel, dat de grondslag werd voor de verdere onderhandelingen. ⁵⁾ Te voren had hij het oordeel van den Russischen gezant, Nekludow, gevraagd, maar deze sprak zich niet uit, daar hij eerst met Sasonow en Hartwig wilde overleggen. ⁶⁾

¹⁾ Nekludow zond, volgens zijn eigen woorden, bij elke dépêche naar St. Petersburg een vertrouwelijk schrijven, waarin hij wees op het grote oorlogsgevaar, dat uit een dergelijk verbond zou ontstaan (Nekladoff, p. 55).

²⁾ Nekladoff, p. 45—47; K.S.F. VII, p. 703.

³⁾ Madol, p. 126, 128.

⁴⁾ Deze was in 1904 de man van het toen gesloten verdrag geweest (vgl. p. 5).

⁵⁾ Bogh. I, 152.

⁶⁾ Nekladoff, p. 38, 39.

Servië, waar de eerste opwinding in October¹⁾ spoedig was geluwd, en dat voor zijn handel goede betrekkingen met Turkije nodig had, had zich deze (o.a. onbelemmerde wapendoorvoer) weten te verzekeren door een speciale neutraliteitsverklaring tijdens de Italiaans-Turkse oorlog.²⁾ Het stond aanvankelijk enigszins wantrouwend tegenover de plotselinge toeschietelijkheid van Bulgarije, dat nooit op zijn aanbiedingen was ingegaan.

De spanning tussen Bulgarije en Turkije daarentegen was zeer groot, van weerszijden was men zelfs voor mobilisatie beducht.³⁾ Toch ging Servië op het Bulgaarse voorstel in, daar het zich door Oostenrijk, dat zijn troepen in Bosnië versterkte, bedreigd voelde.⁴⁾

Eind October keerde Geschow terug over Parijs, waar hij een onderhoud had met den minister van Buitenlandse Zaken De Selves, en Wenen, waar hij Aehrenthal ontmoette. Beiden verzekerden hem, dat de Italiaans-Turkse oorlog gelocaliseerd zou blijven en slechts kort zou duren. Op een desbetreffende vraag gaf De Selves toe, dat er als gevolg van deze oorlog complicaties in Turkije waren te vrezen, zoals fanatieke en chauvinistische uitingen of een politieke beweging tegen de Jong-Turken, zoals de contra-revolutie in 1909. Aehrenthal ontkende dit echter. Geschow gaf als zijn mening te kennen, dat het gevaar op de Balkan niet van Bulgaarse, maar van Turkse zijde dreigde, want Bulgarije, zo verklaarde hij nadrukkelijk, was vredelievend. Aehrenthal sprak de hoop uit, dat de onderhandelingen met Turkije spoedig tot een goed einde zouden komen.⁵⁾

Geschow sprak in Wenen ook met den Russischen gezant en zette uiteen, dat een Bulgaars-Servisch verbond Oostenrijk tegenover zich zou vinden, gesteund door Roemenië en Turkije. Hij drong daarom op Russische garanties aan.⁶⁾

Ook ontmoette hij er Stanciow, den Bulgaarsen gezant te Parijs,

¹⁾ K.S.F. VII, p. 709; Ö.-U. A. III, 2849.

²⁾ Ö.-U. A. III, 2849; G.P. 33, 12035.

³⁾ G.P. 33, 12036, 12037.

⁴⁾ Oostenrijk sprak met opzet het gerucht, dat het de Sandsjak zou bezetten, niet tegen, hoewel het onjuist was. Zo meende het de status quo van de andere mogendheden te kunnen afdwingen (Ö.-U. A. III, 2823).

⁵⁾ Gueshoff, p. 11—13; Ö.-U. A. III, 2741.

⁶⁾ Madol, p. 128, 129; Benck. II, 463.

en Rizow, die hem verslag deed van zijn bevindingen in Belgrado¹⁾ en van de toebereidselen voor zijn onderhoud met Milowanowitsch.

Zoals bekend is, waren de onderhandelingen tussen Servië en Bulgarije tot nu toe altijd gestrand op het Macedonisch probleem. Ook nu weer vormde dit het pièce de résistance. De Bulgaarse regering was op dit punt steeds zeer intransigent geweest, daar zij bevreemd was voor het Macedonische Comité²⁾, dat geen concessies aan Servië zou dulden. Rizow, gewezen leider der komitadjis, nam nu echter de verantwoordelijkheid tegenover het Comité op zich³⁾, zodat deze moeilijkheid voor de regering verviel.

Voor de besprekingen zou het verdrag van 1904 als uitgangspunt dienen. De voornaamste eis was: autonomie van Macedonië en als dit niet mogelijk bleek, verdeling ervan.⁴⁾ In Wenen werden de Bulgaren het met elkaar eens over de détailkwesties. Ferdinand, die in Hongarije vertoefde, waar Geschow hem ontmoette, gaf zijn toestemming. Ook werden Geschow en Milowanowitsch, die hun onderhoud in de trein tussen Belgrado en Lipovo⁵⁾ hadden om de onderhandelingen toch vooral geheim te houden, het volkomen met elkaar eens (11 Oct.).

De inhoud van het ontwerp-verdrag was als volgt: autonomie van Macedonië of als dit niet mogelijk was, verdeling ervan met dien verstande, dat Bulgarije en Servië ieder een deel zouden krijgen, terwijl er een grenszône zou blijven, waaromtrent de Russische czaar te beslissen had — dit alles natuurlijk voor het geval, dat een eventuele oorlog met Turkije gelukkig zou aflopen.⁶⁾ Indien deze met een oorlog tegen Oostenrijk zou samenvallen, zou de verdeling van de buit al heel eenvoudig wezen: Servië zou Bosnië en Herzegowina krijgen en Roemenië Transsylvanië, wat een interventie van die

¹⁾ K.S.F. VII, p. 708; Br. D. IX¹, 525.

²⁾ In een rapport over Macedonië van November 1911 drongen vooraanstaande Bulgaarse Macedoniërs bij Ferdinand aan op een entente met Oostenrijk, in verband met de verwachte opstand van de Albanezen (D.F. III, I, 181).

³⁾ Gueshoff, p. 31.

⁴⁾ Gueshoff, p. 14.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 525; K.S.F. VII, p. 782—784.

⁶⁾ Deze bepaling was voor Bulgarije niet zo erg risquant, daar een Russische studiecmissie juist tot de conclusie was gekomen, dat Macedonië Bulgaars gebied was (Question bulgare, p. 25, 26).

zijde uitsloot. Het verbond zou of- en defensief zijn; defensief tegen elken aanvaller van Servië, Bulgarije, Macedonië of Noord-Albanië; offensief, om als de gelegenheid gunstig was Macedonië en Oud-Servië te bevrijden of om een einde te maken aan de anarchie in deze streken.

Milowanowitsch vertelde bij deze gelegenheid, hoe Aehrenthal in het voorjaar de autonomie van Albanië had voorgestaan. Dit zou dan de vilajets Monastir en Uskub (dus een deel van Macedonië) aan zijn gebied toevoegen en zo de Bulgaarse en Servische aspiraties geducht dwarsbomen.

De Servische minister had zich de oplossing van het probleem-Albanië anders gedacht: Servië zou Noord- en Griekenland Zuid-Albanië annexeren.

Milowanowitsch legde er de nadruk op, dat er voorlopig niet aan enige actie viel te denken, daar alle mogelijkheden vast besloten waren een mogelijke oorlog te localiseren en geen verwickelingen op de Balkan te dulden; zonder Russische hulp moest er niets worden ondernomen.¹⁾

Servië²⁾ en Rusland³⁾ beschouwden het verdrag als tegen Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije als hoofdzakelijk tegen Turkije gericht.

Behalve door Turkije voelde Bulgarije zich ook door Roemenië, de bondgenoot van Oostenrijk, bedreigd. Het was er daarbij niet zeker van, of er geen Roemeens-Turkse militaire conventie bestond. Ook was het niet uitgesloten, dat Serven en Grieken zouden interveniëren in een eventuele Bulgaars-Turkse oorlog als lachende derde en vierde.⁴⁾

¹⁾ Gueshoff, p. 15—17.

²⁾ Spalaikowitsch zet de redenen, waarom Servië zich tot Bulgarije (en Griekenland) had gewend uiteen tegenover den Fransen gezant in Sofia in D.F. III, III, 48. In Servië was in 1911 de bond „Vereniging of Dood” opgericht met het doel een „Groot Servië” te stichten. Deze was hoofdzakelijk tegen de Donaumonarchie gericht. De vereniging had speciaal grote aanhang onder de officieren, de schooljeugd en de Oostenrijkse Serven en stond in nauwe betrekking tot het koningshuis — de kroonprins schonk een belangrijke som voor het goede doel — en de ministers, o.a. Milowanowitsch (Boghitschewitsch, Die serbische Gesellschaft etc.).

³⁾ Vrgl. ook Uebersberger, p. 42, 43.

⁴⁾ Gueshoff, p. 18, 19.

Toen Geschow in Sofia terugkeerde, vond hij er de toestand zeer précair. Turkije had troepen in het vilajet Adrianopel geconcentreerd en zijn verzekering, dat er niets kwaads tegen Bulgarije beoogd werd, vond geen geloof.¹⁾ De Bulgaren verkeerden in de grootste opwinding. De oorlogspartij nam met de dag in sterkte toe, de oorlog scheen vrijwel onvermijdelijk. Dat zou de val van Geschow zijn, die immers voorstander van vrede en goede betrekkingen met Turkije was. De mogendheden maanden tot kalmte.²⁾ De Franse gezant ried Geschow aan de garantie van de grote mogendheden te vragen, dat Turkije niet zou aanvallen. Hij volgde die raad.³⁾ De mogendheden, die voorkomen wilden, dat er een oorlog ontbrandde, verklaarden zich, nadat er tal van bezwaren uit de weg waren geruimd, ten langen leste bereid Geschow te steunen.⁴⁾ Maar toen was het eigenlijk niet meer nodig, omdat de storm inmiddels was geluwd. Boven alles had de benoeming van Assim Bey in de Turkse regering⁵⁾ kalmerend gewerkt. Er vond een notawisseling tussen Bulgarije en Turkije plaats. De verhouding tussen beide landen werd toen zelfs weer enigszins vriendschappelijk.⁶⁾ Tot een overeenkomst kwam het echter niet, daar Assim Bey, ondanks zijn vroegere pro-Bulgaarse gezindheid, spoedig de oude politiek van Turkije tegenover Bulgarije ging volgen. In Macedonië bleef de toestand ongewijzigd.⁷⁾ De berichten over Christenmassacres, brandstichtingen, martelingen, en vervolgingen maakten zelfs de meest vredelievende Bulgaren wraakzuchtig en bedacht op middelen om hieraan een einde te maken.⁸⁾

¹⁾ Ö.-U. A. III, 2750; G.P. 33, 12036, 12037.

²⁾ Ook Rusland, maar dit leverde tegelijkertijd uit eigen voorraad aan de Bulgaarse regering een grote hoeveelheid kleding- en uitrustingstukken voor het leger. Bulgarije had hierom verzocht (K.S.F. VII, p. 713) en Rusland willigde het verzoek in, daar het bevreesd was, dat het zich anders tot Oostenrijk zou wenden (K.S.F. VII, p. 781). Het voelde zich nog steeds niet zeker van Ferdinand, wiens langdurig verblijf in Hongarije zijn wantrouwen wekte.

³⁾ Ö.-U. A. III, 2750; K.S.F. VII, p. 781, 782; G.P. 33, 12037.

⁴⁾ 28 October 1911. K.S.F. VIII, p. 459; G.P. 33, 12038—12045.

⁵⁾ Bickel, p. 91; Assim Bey had bij zijn benoeming de voorwaarde gesteld, dat er gestreefd zou worden naar een overeenkomst met Bulgarije (Benck. II, 466).

⁶⁾ K.S.F. VIII, p. 460.

⁷⁾ Br. D. IX, 530.

⁸⁾ Gueshoff, p. 7, 8.

De verdere onderhandelingen over het Bulgaars-Servisch verbond werden in Sofia gevoerd door Spalaikowitsch en Geschow ten huize van den laatsten.¹⁾ Voortdurend werden Hartwig en Nekludow geraadpleegd tot over de geringste bijzonderheden.²⁾ De onderhandelingen werden streng geheim gehouden³⁾, mede op aandrang van Rusland.⁴⁾ Ferdinand was vooral bang, dat er in Wenen iets van bekend zou worden, omdat dan de kans bestond, dat men daar de hele Balkan-kwestie zelf zou entameren.⁵⁾

In Sofia waren de Russische vertegenwoordigers het niet eens. De militaire attaché Romanowski was een medestander van Hartwig⁶⁾, de gezant Nekludow echter achtte het ontwerp veel te offensief, stelde zelf een project voor, dat enkel defensief was en waartoe ook Turkije kon toetreden.⁷⁾ Geschow voelde hier persoonlijk ook meer voor. Hij hield nl. nog altijd rekening met een mogelijke autonomie van Macedonië⁸⁾; dit in tegenstelling tot Milowanowitsch. Neratow was het ook eens met Nekludow⁹⁾, die zich echter, volgens hem, te veel met deze zaken inliet. Dit waren dus aan deze kant de aanhangers van het plan Tscharykow.¹⁰⁾

Daar de Bulgaars-Turkse verhouding toch niet goed kòn zijn, overwon ten slotte de zienswijze en de politiek van Hartwig.

De 4de November 1911 werd het eerste uitvoerige ontwerp aan de Bulgaarse regering voorgelegd. Met enige wijzigingen kwam het

¹⁾ Br. D. IX¹, 555.

²⁾ Nekludoff, p. 52.

³⁾ Het aantal personen, dat ervan op de hoogte was, was uitermate gering. Zo aan de Bulgaarse kant, behalve Ferdinand, die zich overigens afzijdig hield, en Geschow, alleen Danev en de ministers van Financiën en Oorlog (Nekludoff, p. 53).

⁴⁾ K.S.F. VIII, p. 476.

⁵⁾ Nekludoff, p. 54.

⁶⁾ Hij bemoeide zich persoonlijk met de onderhandelingen over de grens, schijnt zelfs pressie op Geschow uitgeoefend te hebben door hem voor de keus te stellen tussen een verbond met Servië en een samengaan van Rusland met Turkije (Steinitz, p. 152).

⁷⁾ K.S.F. VII, p. 902.

⁸⁾ Gueshoff, p. 2.

⁹⁾ K.S.F. VIII, p. 469.

¹⁰⁾ Vrgl. p. 78, vlg.

verbond in deze vorm tot stand. Alleen over de begrenzing van de invloedssfeer in Macedonië werd nog lang onderhandeld. Geen van beide partijen wilde aanvankelijk concessies doen, tenslotte gaf Servië toe.

Nadat de Russische czaar aan den Bulgaarsen militairen attaché te St. Petersburg te kennen had gegeven, dat hij het wenste¹⁾, ondertekende Ferdinand op 14²⁾ Maart 1912 het verdrag.³⁾ Hij was hierna echter allerminst op zijn gemak, daar hij zich schuldig gevoelde jegens Franz Joseph.⁴⁾ Nekludow, dien hij deelgenoot van zijn bezorgdheid maakte, trachtte hem gerust te stellen: Rusland zou Servië waarschuwen voorzichtig te zijn; de beste manier om alle moeilijkheden te voorkomen zou wezen het internationale hervormingswerk in Macedonië te hervatten, wat mogelijk was nu de Bulgaars-Servische geschillen uit de weg waren geruimd. In tegenstelling met zijn meester was Geschow zeer tevreden.⁵⁾

Het verdrag bevatte in 7 artikelen de bepalingen van het defensieve verbond, waarbij nog een militaire conventie in het vooruitzicht werd gesteld, die er een integrerend deel van zou uitmaken. Verder nog een geheime annex van 5 artikelen, die de offensieve bepalingen inhield.⁶⁾ Een aanval op Turkije zal pas worden gedaan, als de Russische toestemming ertoe is verkregen (art. 1). Alle territoriale veroveringen zullen gemeenschappelijk bezit zijn, ze zullen drie maanden na de vrede verdeeld worden, wanneer autonomie onmogelijk is. Bulgarije en Servië kennen elkaar een bepaald gebied toe; over de strook, die daar tussen ligt, zal de Russische czaar beslissen (art. 2). Rusland krijgt een copie van de overeenkomst en men zal den czaar verzoeken het hem toegekende scheidsrechterschap aan te nemen (art. 3). Alle geschillen zullen aan zijn oordeel

1) Nekludoff, p. 56.

2) Uit bijgeloof had hij n.l. geweigerd dit op de vastgestelde datum, 13 Maart, te doen (Br. D. IXI, 559).

3) Bogh. I, 169.

4) Nog in Februari had hij gezegd, dat hij zolang deze leefde, niet geheel met de Entente zou kunnen meegaan (D.F. III, II, 61).

5) Nekludoff, p. 62—66.

6) Gueshoff, p. 112—117.

worden onderworpen (art. 4). Dit verdrag en de militaire conventie zullen niet bekend worden gemaakt dan met toestemming van alle partijen (art. 5).

Nog in Mei kwam de eerste militaire conventie ¹⁾ tot stand, eind Augustus ²⁾ werd de definitieve ³⁾ geratificeerd.

Het verdrag en de militaire conventie waren dus gericht tegen Turkije, de gemeenschappelijke vijand, tegen Oostenrijk-Hongarije, de speciale vijand van Servië, en tegen Roemenië, dat in het bijzonder gevaar voor Bulgarije opleverde. ⁴⁾

¹⁾ Gueshoff, p. 117—122; Bogh. II, 578.

²⁾ Oude Stijl, 11 September Nieuwe Stijl.

³⁾ Bogh. I, 171.

⁴⁾ Sasonow stelt de Russische politiek als volgt voor: het enige doel van Rusland op de Balkan was te zorgen, dat de door Rusland bevrijde Balkanvolkeren niet onder de invloed van aan Rusland vijandige staten zouden raken en het gewillige werktuig van hun politieke intriges zouden worden. Het enige egoïsme van Rusland in dit verband was het verkrijgen van garanties voor een vrije economische ontwikkeling en de veiligheid van de kwetsbaarste delen van zijn gebied. De Bulgaars-Servische overeenkomst werd door Rusland gewenst wegens de opduikende mogelijkheid van een Roemeens-Turkse militaire conventie enz. (Sasonoff, p. 60 vlg.).

DE ANDERE BALKANVERDRAGEN.¹⁾

Parallel met de onderhandelingen tussen Bulgarije en Servië liepen de toenaderingspogingen van Bulgarije en Griekenland. Het optreden van de Turken in Macedonië had wél grote verontwaardiging gewekt, dat deze twee volken elkaar zochten om zich gezamenlijk tegen hun ouden vijand te keren, die het altijd zo goed had verstaan, hen tegen elkaar te laten strijden en zelf aan het langste eind te trekken.

Griekenland deed de eerste stap op de weg naar de samenwerking. De Griekse minister van Buitenlandse Zaken, Kalergis, liet Sofia eens polsen, doch dit was nogal gereserveerd en stelde de

¹⁾ Literatuur:

- Anrich, E. Die Jugoslawische Frage und die Julikrise 1914;
Bickel, O. Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912;
Carnegie Endowment for International Peace, Publication No. 4;
Dickinson, G. L. The international anarchy 1904—1914;
Driault, E. et Lhéritier, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours V;
Gauvain, A. Les guerres balkaniques I;
Giesl, Baron W. Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient;
Gueshoff, I. E. The Balkan League;
Kerofilas, C. Eleftherios Venizelos;
Madol, H. R. Ferdinand von Bulgarien;
Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, etc.;
Nekludoff, A. Diplomatic Reminiscences before and during the world war 1911—1917;
Rappaport, A. Albaniens Werdegang;
Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II;
Steed, H. W. Through Thirty Years.

voorwaarde, dat de Griekse weermacht¹⁾ zou worden gereorganiseerd.²⁾ In hetzelfde jaar werd Panas tot Grieks gezant te Sofia benoemd en werd ook de jarenlang vacante Bulgaarse gezantschaps-post te Athene weer bezet. Kalergis stelde in de winter van 1910/11 een memorandum op, dat in het voorjaar door Geschow in hoofdzaak werd aanvaard.

De man, die in Griekenland in feite de buitenlandse politiek leidde, was niet Kalergis, maar de minister-president Venizelos. Deze achtte in Mei 1911 de tijd gekomen spijkers met koppen te slaan. Dit was ook de mening van zijn vriend, den Times-correspondent, Bourchier. Deze deed aan Geschow langs een omweg een voorstel van Venizelos voor een verbond toekomen, dat twee punten inhield, nl.: een gezamenlijk optreden in Macedonië om daar de voorrechten van de Christenen te handhaven en een defensief verbond voor het geval, dat een van beide staten door Turkije zou worden aangevallen. Aan Griekse zijde was alleen koning George op de hoogte van dit voorstel, aan Bulgaarse kant, behalve Geschow, koning Ferdinand. Deze onderhandelingen bleven dan ook nog beter geheim³⁾ dan die over het Bulgaars-Servisch verdrag.

De openbare mening was Griekenland goed gezind. Geschow en Ferdinand waren eerst nog bang, dat Bulgarije in een Grieks-Turkse oorlog om Creta zou worden betrokken, welk gevaar lang niet denkbeeldig was. Het verdween echter, toen na het uitbreken van de Italiaans-Turkse oorlog de geschillen tussen Grieken en Turken werden beëindigd.⁴⁾

Ook in Griekenland had deze oorlog eerst grote opwinding ver-

¹⁾ D.F. III, II, 172. Dit gebeurde, zoals we reeds zagen (p. 56, noot 1 en 2), in Mei 1912; er werden toen grote succesvolle manoeuvres onder leiding van Eydoux gehouden, bij welke gelegenheid de Bulgaarse en Servische militaire attaché's zich zeer waarderend uitlieten (Kerofilas, p. 77, 78).

²⁾ De vloot was een zeer belangrijke factor in een strijd tegen Turkije, daar deze het Turkse troepentransport over zee onmogelijk kon maken (Carnegie, p. 46).

³⁾ Servië werd pas op de hoogte gebracht, nadat het verdrag getekend was (Siebert, p. 345, gecit. bij Dickinson, p. 313), zoals trouwens ook Griekenland van de Servisch-Bulgaarse overeenkomst eerst kennis kreeg nadat zij gesloten was (Dickinson, p. 314).

⁴⁾ p. 57.

oorzaakt, maar Venizelos vermeed alles, wat een conflict met Turkije kon veroorzaken. Het is echter begrijpelijk, dat bij deze staat van zaken, het verlangen naar een verbond met Bulgarije sterker werd. Midden October liet Venizelos Panas, die hij ook in vertrouwen had genomen, aan Geschow een gedetailleerd voorstel overhandigen, dat voorzag in wederzijdse ondersteuning in geval van een Turkse aanval. Geschow, die zijn instemming er mee betuigde — het Griekse aanbod ging veel verder dan Servië ooit had toegezegd¹⁾ — onderstreepte, dat het verdrag louter defensief zou zijn. Toch kwam men voorlopig niet verder, daar Geschow eerst met Servië tot overeenstemming wilde geraken.

In dezelfde tijd, dat het hierboven vermelde plaats greep, trachten Patriarchaat en Exarchaat zich met elkaar te verzoenen.²⁾ De hoofden van beide Kerken deden gemeenschappelijk stappen bij de Porte om het lot hunner geloofsgenoten in Macedonië te verbeteren. Doch, hoewel de Patriarch zich bereid verklaarde het schisma te beëindigen en Bouchier ook nog bemiddelingspogingen in het werk stelde, kwam het niet tot een hereniging van beide kerken.

Venizelos neigde, hoe langer de Italiaans-Turkse oorlog duurde en de positie van Turkije moeilijker werd, steeds meer tot agressie. In het voorjaar van 1912, toen de Italianen, door de bewoners als bevrijders begroet³⁾, de Grieks-Turkse eilanden bezetten, stelde hij zelfs aan Italië voor, samen tegen Turkije op te trekken. Hij verklaarde zich bereid, Macedonië binnen te vallen. Italië, dat voor de gevolgen daarvan op de Balkan bevreesd was, wees dit aanbod van de hand en maande tot kalmte.

Op 12 Februari 1912 hadden in Sofia grote feesten plaats om de meerderjarigheid van kroonprins Boris te vieren.⁴⁾ Alle kroonprinsen op de Balkan, ook de Griekse, namen er aan deel. Overal wap-

¹⁾ Gueshoff, p. 38.

²⁾ K.S.F. VII, p. 701.

³⁾ Driault-Lhéritier V, p. 66, 67.

⁴⁾ Bij deze gelegenheid hief de paus de banvloek over Ferdinand op, daar hij nu niet meer verantwoordelijk gesteld kon worden voor het geloof van zijn zoon (Madol, p. 130).

perde de Griekse vlag. Tijdens deze feesten werd de samenwerking ingeluid, die men tot stand hoopte te brengen.

In dezelfde maand nog verzocht Geschow door tusschenkomst van Bouchier aan Panas, met een concreet voorstel te komen. Op 27 April kwam deze met een zodanig project van Venizelos, waarin echter geen sprake was van autonomie voor Macedonië. Dit bleef Geschow echter als eis stellen en tenslotte gaf Venizelos toe. Het verdrag werd 29 Mei ondertekend.¹⁾ Dat alles zo vlot verliep was te danken aan het feit, dat er in het verdrag niets was bepaald omtrent een eventuele verdeling van Macedonië. Deze moeilijkheid werd verschoven tot het ogenblik dat ze actueel zou zijn.²⁾

Eerst 25 September werd het door een militaire conventie gevolgd.³⁾ Het verdrag bevatte vier artikelen en een verklaring. Doel was het behoud van de vrede op de Balkan, doch een aanval op Turkije werd niet uitgesloten. In de verklaring werd nadrukkelijk vastgelegd, dat de casus foederis niet zou intreden in geval van een Grieks-Turkse oorlog om Creta.

In Juni bood Geschow ook Roemenië een accoord aan, toen het duidelijk werd, dat in Turkije het Jong-Turkse régime ten einde liep. De Roemenen waren zo verontrust door de verwarring, die daarvan het gevolg zou zijn, dat ze de Bulgaren aanzochten gezamenlijk maatregelen te nemen om de in Macedonië verwachte ineensstorting tegen te gaan. Geschow was zo handig dit verzoek als een begin van onderhandelen te beschouwen. Hij meende zo een plausibele reden te hebben om met het bovengenoemde aanbod voor de

1) Gueshoff, p. 127—130; vooral Ferdinand had op deze ondertekening aangedrongen (Benck. II, 635).

2) Dit was overeengekomen op raad van den Amerikaansen gezant in Athene (D.F. III, III, 238), die dus blijkbaar ook in deze zaken gekend was.

3) Gueshoff, p. 130—133. Hierin was de bepaling opgenomen, dat, wanneer één van beide staten zonder voorafgaande kennisgeving en toestemming van de ander de oorlog verklaarde aan een andere staat dan Turkije, het verdrag niet in werking zou treden, maar de ander neutraal zou blijven. Griekenland was ondertussen op de hoogte gesteld van het Bulgaars-Servisch verdrag en deze bepaling zal dus wel betrekking hebben op een eventuele oorlog met Oostenrijk-Hongarije (Dickinson, p. 314).

dag te komen. Maar Majorescu, de Roemeense minister-president, wees zelfs iedere inleidende bespreking ervan af.¹⁾ Cretzianu, waarnemend minister van Buitenlandse Zaken, gaf de verklaring hiervan aan den Russischen en den Engelschen gezant te Boekarest: het was onmogelijk een verbond met Bulgarije te sluiten, want Carol was een gentleman, maar Ferdinand onbetrouwbaar.²⁾

Misschien is er ook een Grieks-Servische overeenkomst gesloten, maar er is weinig van uitgelekt. Wij vernemen er iets van uit een brief dd. 8 October 1923³⁾ van den Duitschen gezant in Wenen, Von Tschirschky, aan Bethmann-Hollweg, waarin hij meedeelt, wat de Griekse gezant te Wenen, Streit, hem heeft verteld over het ontstaan van de Balkanbond. Het hele verhaal is echter verward en chronologisch niet juist. Het is dan ook best mogelijk, dat Von Tschirschky niet begrepen heeft, hoe de vork in de steel zat. Immers hij vertelt, dat de onderhandelingen van Griekenland met Servië het moeilijkst waren geweest en verwacht hier waarschijnlijk Griekenland met Bulgarije.

Bickel, die zegt, dat de onderhandelingen in de zomer werden gevoerd en niet tot een schriftelijke, maar tot een mondelinge overeenkomst leidden⁴⁾, vermeldt geen bron. Citeert hij uit bovengenoemde brief, dan zegt hij meer dan hij kan verantwoorden.⁵⁾

Alleen Rappaport weet te vertellen, dat in dit verdrag een verdeling van Albanië was vastgelegd.⁶⁾ Maar ook hij zegt niet, hoe hij aan deze wetenschap komt, die zou bevestigen, dat de vrees van Oostenrijk ten opzichte van de inhoud van het verdrag niet ongegrond was.

Het meest waarschijnlijk is te achten, dat er geen apart Grieks-

1) Gueshoff, p. 39—41. Roemenië hield zich geheel afzijdig, ging ook in Augustus 1912 niet in op Turkse verzoeken om steun voor het geval, dat Turkije door Bulgarije zou worden aangevallen (G.P. 33, 12128).

2) Ö.-U. A. IV, 3602.

3) G.P. 33, 12254.

4) Bickel, p. 130, 131.

5) Ook Anrich gewaagt van een Grieks-Servisch verbond, doch hij noemt evenmin de bron, waaruit hij putte, noch de inhoud van de overeenkomst (Anrich, p. 93).

6) Rappaport, p. 821.

Servisch verbond is gesloten, maar dat de Grieken, Bulgaren en Serven een soort militaire overeenkomst aangingen voor het geval Turkije mocht aanvallen. Dit is ook wat Geschow begin Juli aan Nekludow heeft meegedeeld.¹⁾

Ook voor de Montenegrijnse politiek was de Bosnische crisis van grote betekenis geweest. Zoals we reeds zagen²⁾ was deze de oorzaak van de toenadering tot Servië, maar dit was niet het enige gevolg. Nikita wijzigde ook zijn houding ten opzichte van Albanië. In Skutari wierf de Oostenrijkse consul recruten onder de Albanese bergbewoners, die hij ophitste tegen Montenegro. Hij beloofde hun na de overwinning zelfs de havenplaats Dulcigno.³⁾ Wanneer het tot een oorlog kwam, zou Montenegro dus aan twee kanten door de Oostenrijkers worden bestookt. Nikita trachtte daarom de Malisoren voor zich te winnen.⁴⁾ Hij verbood de strooptochten op Albanees gebied en hielp de bewoners tegen hun onderdrukkers, de Turken. Deze politiek bleef hij ook volgen, toen er geen gevaar van Oostenrijkse kant meer dreigde, daar hij voor zich zelf een gunstige situatie wilde scheppen voor de verovering van Noord-Albanië.

Voor Nikita viel er overigens nu al een voordeel te boeken, want Oostenrijk had de servituten op de Montenegrijnse haven Antivari opgeheven⁵⁾, waardoor Montenegro geheel onafhankelijk werd.

Wat de toenadering tot Servië betrof, was er een kink in de kabel gekomen, toen de terroristische maatregelen van de Montenegrijnse regering tegen haar eigen onderdanen⁶⁾ de verontwaardiging van de Serven wekten.

In de zomer van 1910 vierde Nikita zijn vijftigjarig regeringsjubileum. Bij deze gelegenheid werd hij door zijn volk tot koning uitgeroepen. Behalve door de familie van den nieuwen koning, zoals de koning en de koningin van Italië, de kroonprins van Servië en

¹⁾ Nekludoff, p. 98.

²⁾ p. 65.

³⁾ Pinon, p. 367, 368.

⁴⁾ Pinon, p. 368.

⁵⁾ Pinon, p. 373—375.

⁶⁾ Pinon, p. 391.

zijn zuster, de beide Russische groothertogen, schoonzoons van Nikita, met hun vrouwen, werd aan de feesten deelgenomen door Ferdinand van Bulgarije en door Hussein Hilmi Pasha als vertegenwoordiger van Turkije. Dezen waren als 't ware een symbool van de eendracht, die groeiende was¹⁾, al zag men in Servië de schepping van het nieuwe koninkrijk ook met lede ogen aan.

Wat zijn politiek ten opzichte van Oostenrijk en Rusland betrof, volgde Nikita zijn oude gedragslijn en voer daar wel bij. In Augustus 1910 werd hij tot Russisch veldmaarschalk benoemd, waarop hij niet weinig trots was. Oostenrijk bood een handelsverdrag aan, dat in November tot stand kwam.²⁾ Een jaar later stelde hij Aehrenthal voor een verbond te sluiten³⁾, wat deze echter vriendelijk van de hand wees, daar hij Nikita ervan verdacht, zich in de rug te willen dekken voor het geval, dat hij tegen Albanië zou optrekken als Turkije door de oorlog met Italië genoeg verzwakt zou zijn. Wel stond hij hem een lening van drie millioen francs toe.⁴⁾

Rusland waarschuwde Nikita voor een samengaan met Oostenrijk, speciaal nog eens bij het bezoek, dat hij in Februari 1912 aan St. Petersburg bracht. Het vergrootte zijn subsidie, toen hij beloofde te proberen met Servië tot een vergelijk te komen, met Turkije de vrede te bewaren en Rusland op de hoogte te houden van zijn betrekkingen tot de Donau-monarchie.⁵⁾

Toen in de herfst van 1911 de Italiaans-Turkse oorlog uitbrak, stelde Nikita overal op de Balkan en ook aan Rome⁶⁾ voor, samen tegen de Turken op te trekken.⁷⁾ Hij kreeg echter overal nul op het rekest.

¹⁾ Pinon, p. 394—397.

²⁾ Giesl, p. 221.

³⁾ Ö.-U. A. III, 2857.

⁴⁾ Ö.-U. A. III, 2903.

⁵⁾ D.F. III, II, 154.

⁶⁾ Italië verzocht Nikita, zich van iedere actie op de Balkan, die onrust kon verwekken, te onthouden. Nikita beloofde dit (Giolitti, p. 160; Ö.-U. A. III, 2701; K.S.F. VII, p. 706, 707).

⁷⁾ In Juli had hij dit reeds voorgesteld aan den Russischen gezant te Constantinopel, doch een dergelijke actie lag wel allermint in de lijn van Tscharykow's politiek en hij had dus een afwijzend antwoord ontvangen (Gauvain, p. 648, 649; Carnegie, p. 47).

De verhouding met Servië werd hierdoor zo slecht, dat Sasonow zelfs tegen deelneming van Montenegro aan het Servisch-Bulgaarse verbond was.¹⁾ Zo kwam het voorlopig niet tot een overeenkomst tussen Montenegro en Servië. Ook een voorstel van Nikita in Juli 1912 werd door Belgrado koel ontvangen. Hierdoor beledigd, nam hij het weer terug.²⁾

De verhouding tussen Montenegro en Bulgarije was beter. Laatstgenoemd rijk nam in Juni het initiatief, Rizow arrangeerde een onderhoud met den Montenegrijnsen minister-president en Danev in de Hofburg te Wenen, waar Nikita op dat moment te gast was. In Juli deed Nikita een voorstel, eind Augustus kwam het tussen beiden tot een mondelinge overeenkomst.

Ook met Griekenland werd een dergelijk accoord aangegaan.³⁾ Nikita wist zich altijd geldelijke voordelen te verzekeren, zo ook nu weer; zowel van Bulgaarse als van Griekse zijde werd hem financiële hulp in het vooruitzicht gesteld.⁴⁾

Ten slotte kwam er toch nog door bemiddeling van de Bulgaren een verdrag tot stand tussen Servië en Montenegro en was de Balkanbond voltooid.⁵⁾ Pas einde September werd een Servisch-Montenegrijnse militaire conventie getekend.

¹⁾ Siebert, p. 345, gecit. bij Dickinson, p. 314, 315.

²⁾ D.F. III, III, 234.

³⁾ Bij Carnegie wordt evenals bij Moukhtar (p. 145) als tijd van de overeenkomst met Bulgarije April genoemd, en die met Griekenland enige tijd daarna gesteld (Carnegie, p. 41). Dit is in strijd met het verhaal van Geschow, die vertelt, dat de eerste Bulgaars-Montenegrijnse onderhandelingen in Juni plaats vonden (Gueshoff, p. 41).

⁴⁾ Bickel, p. 132, 133; Mandl vertelt dat de afspraak werd gemaakt, dat, zodra Bulgarije geld zou zenden, Montenegro acht dagen later Turkije de oorlog zou verklaren. Deze geldsom zou in goud worden uitbetaald. De eerste zending kwam echter in de vorm van Frans bankpapier, dat door Montenegro werd geweigerd. Nikita maakte van het uitstel, dat daarvan het gevolg was, gebruik om op de beurs te speculeren (Mandl, p. 110, noot *).

⁵⁾ Carnegie, p. 47.

EUROPA KRIJGT KENNIS VAN DE VERDRAGEN. ¹⁾

In het Bulgaars-Servisch verdrag was de bepaling opgenomen, dat het niet aan andere staten zou worden meegedeeld, tenzij met toestemming van de contracterende partijen en Rusland.

Hieraan hield men zich al dadelijk, toen den Engelsen gezant te Sofia, Bax-Ironside, inzage van het stuk werd gegeven, zelfs vóór dat het door Ferdinand was getekend. De geheime annex over Macedonië ²⁾ kreeg hij echter niet te zien.

Toen Sasonow hiervan hoorde, achtte hij zich verplicht de Entente-mogendheden over het verdrag in te lichten. ³⁾ Ook hij kende daarin de betrokken Balkanstaten niet. ⁴⁾ Ter geruststelling van Londen en Parijs liet hij uitkomen, dat Rusland het verbond als een middel beschouwde om de situatie op de Balkan te beheersen en er vreemde invloed te keren.

Zo kwam de Engelse regering te weten, dat er meer was vastgesteld, dan zij uit Sofia had vernomen. Zij voldeed aan Sasonow's verzoek om geheimhouding, want behalve Asquith en Grey werd alleen Cartwright in Wenen door Nicolson ingewijd. ⁵⁾

Niet alzo Poincaré. Hij was zeer ongerust, dat Rusland verplichtingen op zich had genomen, waarin Frankrijk als bondgenoot

¹⁾ Literatuur:

- Beyens, Baron. Deux années à Berlin 1912—1914 I;
Bickel, O. Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912;
Denis, E. La Grande Serbie;
Jäckh, E. Kiderlen-Wächter, der Staatsmann und Mensch;
Moukhtar Pacha, Gén. M. La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, etc.;
Steinitz, E. Ritter v. Berchtolds Politik zu Beginn der Balkankrise 1912.

²⁾ Br. D. IX¹, 559.

³⁾ Isw. II, 243 en D.F. III, II, 248.

⁴⁾ D.F. III, II, 359.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 560.

betrokken zou kunnen worden. Daarom informeerde hij bij zijn gezanten in Sofia, Belgrado ¹⁾, St. Petersburg ²⁾, Constantinopel, Londen ³⁾, Athene ⁴⁾ en Wenen. ⁵⁾ Geen dezer kon hem meer zeggen dan hijzelf hun had meegedeeld, alleen Georges Louis, de gezant te St. Petersburg, meldde, dat het verbond strikt defensief was. ⁶⁾ Eerst in Augustus 1912 tijdens zijn bezoek aan St. Petersburg kwam Poincaré iets meer te weten, toen Sasonow in een onderhoud de Russische tekst voor hem in 't Frans vertaalde. Daaruit bleek, dat zijn bezorgdheid niet ongegrond was geweest. Want Rusland mocht dan al formeel geen verplichtingen op zich hebben genomen, het verdrag bevatte kiemen voor een oorlog met Turkije en met Oostenrijk, het was in de ware zin des woords „une convention de guerre”. ⁷⁾

Op geheel andere wijze kwamen de landen van de Dreibund achter het bestaan van het verdrag. Volgens Beyens ⁸⁾ kreeg de Duitse regering haar informatie van iemand, verbonden aan het ministerie van Buitenlandse Zaken te St. Petersburg. Von Kiderlen deelde het mee aan Carol van Roemenië (15 April 1912) ⁹⁾ en deze weer aan den Oostenrijksen gezant te Boekarest. ¹⁰⁾

Reeds een paar maanden tevoren, op 9 December 1911, had Ugron, de Oostenrijkse gezant te Belgrado, gemeld, dat er in een Servische krant gewag werd gemaakt van Bulgaars-Servische onderhandelingen over het sluiten van een verbond met als inzet de verdeling van Macedonië. Dit bericht was echter in een ander blad gedementeed, waaruit Ugron concludeerde, dat er niets van waar was. ¹¹⁾

¹⁾ D.F. III, II, 284.

²⁾ D.F. III, II, 289.

³⁾ D.F. III, II, 298.

⁴⁾ D.F. III, II, 311.

⁵⁾ D.F. III, III, 14.

⁶⁾ D.F. III, II, 302.

⁷⁾ D.F. III, III, 264.

⁸⁾ Beyens, p. 57.

⁹⁾ Jäckh, p. 185, 186.

¹⁰⁾ Ö.-U. A. IV, 3530; de Serven probeerden nog in Juni de Duitsers op een dwaalspoor te brengen door een gefingeerd rondschriften, dat aan den Duitschen gezant in Belgrado in handen werd gespeeld (G.P. 271, 9755, Bogh. II, 584).

¹¹⁾ Ö.-U. A. III, 3072.

Aehrenthal en Pallavicini beschouwden een zodanig verbond als een utopie.¹⁾ Wanneer de Oostenrijkse regering precies op de hoogte van het verdrag is gebracht, valt niet te zeggen, wel, dat Cartwright de 12de Februari 1912 meldde, dat ze er van wist, maar er geen betekenis aan scheen toe te kennen.²⁾ In het begin van Januari vermoedde Ugron niet, dat er iets stak achter de vele bezoeken, die Spalaikowitsch in Belgrado bij Milowanowitsch en Hartwig aflegde³⁾; toch achtte Oostenrijk het gewenst om eens in Sofia poolshoogte te laten nemen (einde Febr.). Het kwam echter niets te weten⁴⁾, evenmin als op 29 Maart.⁵⁾ Want zowel Ugron als Tarnowski, de Oostenrijkse gezant in Sofia, beschouwden al wat er plaats greep als volkomen onschuldig. Zelfs geruchten in de pers vermochten niet hen op het goede spoor te brengen.⁶⁾ Tarnowski legde bijv. het bezoek aan Danev aan den Russischen zwaar in Livadia — waar hij n.b. een copie van het verdrag overhandigde — zo uit, dat Bulgarije zowel Rusland als Oostenrijk te vriend wilde houden.⁷⁾ De 6de Juli berichtte Tarnowski nog, dat Geschow de gegrondheid van alle geruchten ontkende⁸⁾, half Augustus zelfs geloofde hij noch zijn college te Belgrado aan het bestaan van het verdrag.⁹⁾

Door Denis wordt wel beweerd¹⁰⁾, dat Ferdinand op 2 Juni bij zijn bezoek aan Wenen de Oostenrijkse goedkeuring zou hebben verkregen, maar dit is als onjuist te kwalificeren. Immers volgens Berchtold liet Ferdinands vrouw, Eleonora, wel iets doorschemeren, maar hijzelf liet niets los.¹¹⁾ Berchtold deelde in dezelfde memorie

1) Ö.-U. A. III, 3151 en 3172.

2) Br. D. IX¹, 549.

3) Ö.-U. A. III, 3194.

4) Br. D. IX¹, 555.

5) Bogh. I, 172.

6) Ö.-U. A. IV 3400, 3493.

7) Ö.-U. A. IV 3539.

8) Ö.-U. A. IV 3607.

9) Ö.-U. A. IV 3703 en 3689.

10) Denis, p. 229.

11) Ö.-U. A. IV, 3549; Ferdinand zelf schreef n.b. de hartelijke ontvangst in Wenen toe aan de onbekendheid van de Oostenrijkers met het verdrag (D.F. III, III, 77).

mee, dat de Duitse regering hem bericht had over een Bulgaars-Servische defensieve conventie. Zelfs wist hij van het bestaan ener Bulgaars-Griekse overeenkomst, zodat het te voorzien was, dat, als de toestand in Turkije onhoudbaar werd, de drie Balkanstaten gezamenlijk zouden optreden. Toch had Berchtold een goede reden om te menen, dat Oostenrijk van het verbond niets had te duchten. Ferdinand had nl. Albanië aan zijn hoede toevertrouwd of liever het hem aangeboden, een soort delingsvoorstel dus.

Italië kreeg pas begin Juni te horen, dat er iets aan de hand was, maar wat nu eigenlijk, dat kwam het niet te weten. ¹⁾

Eind Augustus 1910 heerste, volgens Talaat Bey, in Turkije de mening, dat het gevaar van een Balkanbond ²⁾ niet meer bestond, daar Oostenrijk had beloofd het stichten ervan te beletten. ³⁾ Turkije schijnt hierop vertrouwd te hebben, daar ondanks de lopende geruchten ⁴⁾ eind Juni 1912 in het Turkse Parlement kon worden verklaard, dat de politieke horizon nog nooit zo onbewolkt was geweest als op dat ogenblik. ⁵⁾ Moukhtar vertelt dan ook, dat Turkije tot het eind toe volkomen onwetend was van hetgeen er had plaats gegrepen. ⁶⁾

Van het Bulgaars-Griekse verdrag was Rusland wel op de hoogte, hoewel het aan de totstandkoming er van geen deel had gehad. ⁷⁾ 't Was Sasonow, die den Engelsen vertegenwoordiger er van op de hoogte bracht ⁸⁾, terwijl de Franse regering het moest

¹⁾ Bogh. I, 175; Br. D. IXI, 603.

²⁾ Begin Januari 1910 had Milowanowitsch aan Djavid Bey verzekerd, dat Servië niet deel zou nemen aan een Balkanbond, die gericht was tegen Turkije (Br. D. IXI, 88).

³⁾ Br. D. IXI, enclos. in 181.

⁴⁾ 31 Mei liet Assim Bey in Sofia informeren, of het verdrag, waarvan hij gehoord had en dat de status quo zou beogen, in het belang van Turkije was. Spalaikowitsch ontkende echter categorisch het bestaan van een dergelijk verdrag (Bogh. I, 173, Ö.-U. A. IV, 3571).

⁵⁾ Denis, p. 222.

⁶⁾ Moukhtar, p. 151.

⁷⁾ Bickel, p. 127, 128; K.S.F. VII en VIII, Russische documenten, passim.

⁸⁾ Br. D. IXI, 569.

doen met de mededelingen van haar gezant te Sofia (28 Juni), die zijn gegevens uit een Bulgaarse krant van 26 Juni had geput.¹⁾

En Duitsland? Niettegenstaande Berchtold, zoals we zagen²⁾, het verdrag kende, wist Berlijn half Augustus nog officieel van niets, doch het nam aan, dat de overeenkomst een voldongen feit was.³⁾

1) D.F. III, III, 150.

2) p. 104; begin April was er reeds iets van uitgelekt, dat er onderhandeld werd (Steinitz, p. 46).

3) Ö.-U. A. IV, 3682.

DE POLITIEK VAN DE BALKANSTATEN. ¹⁾

Bulgarije, dat door zijn toenadering tot Servië, steeds meer in het Russische schuitje kwam, hield ook Oostenrijk nog te vriend. Hier speelden zowel economische- als gevoelsfactoren een rol. Ferdinand had immers gezegd, dat hij, zolang Franz Joseph leefde, nooit geheel met de Entente zou kunnen meegaan. ²⁾ Veertien dagen na de ondertekening van het verdrag met Servië, hechtte de Sobranja haar goedkeuring aan een handelsverdrag met de Donau-monarchie. ³⁾

In de eerste dagen van Juni 1912 bracht Ferdinand op eigen initiatief ⁴⁾ een bezoek aan Wenen. Voor de onderlinge verhouding was het van zeer veel belang, dat er bij die gelegenheid tussen hem en Franz Ferdinand een verzoening tot stand werd gebracht. ⁵⁾ Ook beval hij in een onderhoud met Berchtold Albanië in diens hoede aan, wat bij dezen de indruk wekte, dat hij op bedekte wijze het voorstel deed om de Balkan te verdelen. Zelf zou hij dan Mace-

¹⁾ Literatuur:

- Ancel, J. Manuel diplomatique de la Question d'Orient (1792—1923);
Bickel, O. Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912;
Boghitschewitsch, M. Die auswärtige Politik Serbiens III;
Denis, E. La Grande Serbie;
Driault, E. et Lhéritier, M. Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours V;
Gueshoff, I. E. The Balkan League;
Nekludoff, A. Diplomatic Reminiscences before and during the world war;
Poincaré, R. Au service de la France II;
Sosnosky, Th. v. Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II.

²⁾ D.F. III, II, 61.

³⁾ Sch. 1912, p. 465.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3521.

⁵⁾ D.F. III, III, 77.

donië krijgen.¹⁾ Geen wonder dus, dat Oostenrijk weinig gewicht hechtte aan de geruchten over een Bulgaars-Servisch verbond.

Van zijn vriendschap met Rusland meende Bulgarije gebruik te kunnen maken om in Frankrijk een lening van 180 millioen francs te plaatsen. Dit bedrag was, naar het heette, nodig voor de conversie ener lening van 1892 en voor het doen uitvoeren van openbare werken, geenszins voor militaire doeleinden.²⁾ Poincaré stond op het standpunt, dat er politieke overeenstemming moest bestaan, alvorens hij zijn fiat gaf aan financiële transacties met een vreemde mogendheid.³⁾ In dit geval was aan die voorwaarde voldaan, want reeds eerder had Geschow den Fransen gezant Paléologue zijn instemming betuigd met het programma der Entente, nl. de handhaving van de integriteit van het Turkse rijk en de status quo op de Balkan.⁴⁾

Bulgarije wist zich voor zijn leningsplan de steun van Rusland te verwerven⁵⁾, dat zich zelfs garant stelde voor de vredelievende bedoelingen der Bulgaarse regering.⁶⁾ Hierop gaf Poincaré in principe zijn toestemming⁶⁾, maar de onderhandelingen traineerden. In Mei verzocht Danev nogmaals om Russische tussenkomst; werd de lening niet in Frankrijk geplaatst, dan zou Bulgarije zich tot Oostenrijk moeten wenden.⁷⁾ Hoewel Poincaré zijn toestemming herhaalde en zelfs in het vooruitzicht stelde, dat ze begin September zou kunnen worden afgesloten, ging de lening niet door, daar hij au fond niet voldoende van de vredeswil der Bulgaren overtuigd was. Daar Ferdinand zo buitengewoon hartelijk in Wenen werd ontvangen, was hij er bovendien niet zeker van of deze werkelijk met de Entente meeing.⁸⁾

Behalve steun bij de poging een lening in Frankrijk te sluiten,

1) Ö.-U. A. IV, 3549; vrgl. ook p. 104.

2) D.F. III, II, 318; de uitgaven voor het leger bedroegen een vierde gedeelte van het budget (Ö.-U. A. III, 3280).

3) Isw. II, 203.

4) D.F. III, II, 45.

5) D.F. III, II, 320.

6) D.F. III, II, 324.

7) Isw. II, 280.

8) Isw. II, 346.

trok Ferdinand ook nog persoonlijk voordeel uit de Russische vriendschap: in Januari 1912 werd hem door den czaar een particuliere lening toegestaan.¹⁾ Deze vriendschap reikte echter niet zóver, dat het ook nog tot een militaire conventie kwam²⁾, waarover al jarenlang was onderhandeld.³⁾

Uitgezonderd Oostenrijk en Montenegro stond Servië met alle staten op goede voet, zelfs met Turkije, dat toch dé tegenstander van zijn bondgenoot Bulgarije was⁴⁾. Van laatstgenoemd land voelde het zich, ondanks hun verbondenheid, lang niet zeker.⁵⁾ In de eerste plaats was het niet op de hoogte van Bulgarije's verhouding tot de andere mogendheden⁶⁾, maar ook achtte het Ferdinand tot alles in staat. Zo baarde diens bezoek aan Wenen groot opzien⁷⁾ en wekte het gerucht over een Oostenrijks-Bulgaars accord, dat in Augustus 1912 de ronde deed, er grote ongerustheid.⁸⁾

In tegenstelling tot Bulgarije, dat van twee walletjes trachtte te eten, volgde Servië slechts één politiek, nl. een anti-Oostenrijkse. Een groot deel der bevolking nam hieraan actief deel in een paar grote organisaties, zoals de Noradna Odbrana, die leden van alle partijen omvatte⁹⁾ en de vereniging van „de Zwarte Hand”, ook wel „Vereniging of Dood” genoemd, die zijn aanhang vooral in militaire kringen had.¹⁰⁾ De laatste kreeg steeds meer invloed, ook op koning Peter¹¹⁾ en oefende een soort terreur.¹²⁾

Oostenrijk had zijn legersterkte in Bosnië (Oct. 1911) enigszins

¹⁾ Nekludoff, p. 59—61; K.S.F. VIII, p. 570; ze werd echter eerst in Juli tot zijn beschikking gesteld (Bogh. II, 591).

²⁾ Gueshoff, p. 47.

³⁾ D.F. III, II, 355.

⁴⁾ Br. D. IX¹, 880.

⁵⁾ Denis, p. 229.

⁶⁾ D.F. III, III, 155.

⁷⁾ Ö.-U. A. IV, 3521.

⁸⁾ Br. D. IX¹, 616.

⁹⁾ Ö.-U. A. IV, Beil. 3673.

¹⁰⁾ Ö.-U. A., o.a. IV, 3590.

¹¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3552.

¹²⁾ Hierover geeft Schulthess reeds 30 Januari een bericht (Sch. 1912, p. 473).

opgevoerd, vandaar het gerucht, dat het van plan was de Sandsjak Novibasar te bezetten. Servië voelde zich bedreigd en daar de Oostenrijkse regering met opzet tegenspraak achterwege liet¹⁾, bleef de vrees er voor bestaan. Bij herhaling wezen de Servische gezanten de mogendheden hierop²⁾, doch deze trokken er zich niet veel van aan. Zij wisten van de versterkte troepen in Bosnië, doch waren er van overtuigd, dat hierin voor Servië geen gevaar school.³⁾ Deze geruststelling vermocht de vrees niet te doen wijken, vooral niet, omdat men ook niet wist, wat Oostenrijk met Albanië voor had.⁴⁾

Toen in Mei 1912 een nieuwe Albanese opstand dreigde, nam de ongerustheid niet weinig toe.

Griekenland had nog steeds het Creta-probleem op te lossen. In het begin van November 1911 waren daar de voorstanders der aansluiting bij het moederland wederom in beweging gekomen. Zij zonden afgevaardigden naar de Kamer in Athene, doch dezen bereikten de plaats hunner bestemming niet, want ze werden door Franse en Engelse oorlogsschepen (Oostenrijk had geweigerd mee te doen) aangehouden en bleven enige tijd gevangen.⁵⁾ Venizelos had reeds bij voorbaat gezegd dat hij ze niet zou ontvangen⁶⁾, maar was voor zichzelf overtuigd, dat deze maatregel allerminst afdoende mocht heten. Om nieuwe verwickelingen te voorkomen, stelde hij de Kamerverkiezingen, die aanstaande waren⁸⁾, tot 24 Maart⁷⁾ uit en riep de hulp in der mogendheden, onder wier toezicht Creta stond, om nu eindelijk eens tot een regeling der hangende kwestie te komen.⁹⁾ Deze protesteerden op Creta tegen elke actie om afgevaardigden naar Athene te zenden, alsmede tegen het afzetten van

1) Ö.-U. A. III, 2823.

2) B.v. Ö.-U. A. IV, 3545; D.F. III, III, 62, 251.

3) B.v. D.F. III, III, 161.

4) Isw. II, 160.

5) D.F. III, I, 505.

6) p. 57.

7) De Kamer was 10 Februari 1912 ontbonden (Sch. 1912, p. 480).

8) D.F. III, I, 505.

9) D.F. III, II, 116.

Mohammedaanse ambtenaren. Als hieraan geen einde werd gemaakt, zouden ze andere maatregelen nemen. Deze waarschuwing werkte niets uit, want half Maart werd er een regeringscommissie benoemd, waaraan o.a. werd opgedragen de afgevaardigden naar Athene aan te wijzen.¹⁾ De mogendheden staken verder geen hand uit, ook niet toen bekend werd, dat Venizelos het plan had opgevat om de vraag of de vertegenwoordiging van Creta in de Griekse Kamer juridisch juist was aan het oordeel van een Grieks gerechtshof te onderwerpen. Deed hij dit, zo zou Turkije daarin een casus belli zien.²⁾ Na de Griekse verkiezingen in Maart bepaalden ze zich er toe te verklaren, dat zij op Creta alleen zouden ingrijpen als de Mohammedanen er gevaar liepen in verband met het zenden van de afgevaardigden ter Griekse Kamer. Dezen scheepten zich in, doch werden op hun reis zeer bemoeilijkt. Enigen werden, als de vorige maal op vreemde oorlogsschepen gevangen gehouden. Slechts 17 van de 69³⁾ kwamen in de Griekse hoofdstad aan. De regering, die nu weer in dezelfde moeilijkheid verkeerde als kort te voren, ging ze voorlopig uit de weg door de opening der Kamer een maand te verdagen. Aan de mogendheden verzocht zij de aangehouden Cretenzers vrij te laten⁴⁾, welk verzoek werd ingewilligd om de gehele verantwoordelijkheid voor wat stond te gebeuren op Venizelos' schouders te leggen.⁵⁾ Deze wijzigde zijn taktiek niet; toen de Cretenzische afgevaardigden zich de 1ste Juni naar de Kamerzitting begaven, werd hun de toegang door militairen ontzegd en werd de bijeenkomst tot October uitgesteld.⁶⁾

Hoewel Montenegro nog altijd in het genot van een Turkse subsidie was⁷⁾, haperde er toch iets aan de verhouding der beide landen. Dit was het gevolg van het oude geschil⁸⁾ over de grens

¹⁾ Sch. 1912, p. 443.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3365.

³⁾ Dit aantal was veel te groot in verhouding tot dat, waarop ze eventueel volgens het bevolkingsaantal recht hadden.

⁴⁾ Sch. 1912, p. 480, 481.

⁵⁾ D.F. III, III, 7.

⁶⁾ Sch. 1912, p. 481.

⁷⁾ Ö.-U. A. IV, 3666.

⁸⁾ Vrgl. p. 13.

tussen Montenegro en Albanië. In 1908 was er door een commissie een schikking voorgesteld, die door Montenegro was aanvaard, doch die de Turken niet eens aan het Parlement hadden voorgelegd. Ook de arbeid van een tweetal commissies drie jaar later had geen oplossing gebracht.¹⁾ Nikita berustte niet en vroeg de bemiddeling van Oostenrijk en Duitsland.²⁾ Hij gaf te kennen, dat hij in het voorjaar (1912) moeilijkheden verwachtte, want, als in Albanië een opstand uitbrak, zou zijn land door vluchtelingen worden overstroomd. Wel voegde hij er de verzekering aan toe, dat hijzelf de vrede zou bewaren³⁾, wat hij bij zijn bezoek aan St. Petersburg herhaalde, onder belofte, dat hij duidelijk zou doen uitkomen, hoe goed zijn verhouding tot Turkije was⁴⁾, maar toch bleek uit een zinspeling van zijn minister-president niet veel tijd later, dat de „moeilijkheden”, waarvan Nikita had gewaagd, niet alléén in de vluchtelingen-invasie zouden bestaan.⁵⁾

Een tijdje leek het of het grensgeschil langs vredelievende weg tot oplossing zou worden gebracht. De 12de Maart 1912 toch wist Pallavicini aan zijn regering te melden, dat de Porte van plan was de kwestie te regelen.⁶⁾

In Mei brak de opstand in Albanië uit.⁷⁾ Montenegro hield zich rustig, waaraan de vermaning tot kalmte van Italië en Rusland⁸⁾ waarschijnlijk niet vreemd was. Twee maanden later hadden er echter tussen Turken en Montenegrijnen grensincidenten plaats.⁹⁾ De Porte verkeerde in een moeilijke positie: Albanië in opstand, het leger aan het muiten. Minder dan ooit kon de Turkse regering nu de grenskwestie regelen door de overeenkomst van 1908 te ratificeren,

1) Ö.-U. A. IV, 3677.

2) Ö.-U. A. III, 3154 en G.P. 33, 12047.

3) Ö.-U. A. III, 3247.

4) D.F. III, II, 154.

5) Ö.-U. A. IV, 3312.

6) Ö.-U. A. IV, 3369.

7) Hartwig beweerde, dat Montenegro hieraan zijn steun verleende (Benck. II, 607).

8) G.P. 33, 12057; Rusland had dit gedaan op speciaal verzoek van Italië (D.F. III, III, 13).

9) G.P. 33, 12066.

zoals door Montenegro werd geëist¹⁾, daar zij dan veel onderdanen zou moeten prijsgeven, die tot nog toe trouw waren gebleven. Beter kon nog een oorlog tegen Montenegro worden gewaagd.²⁾

Rusland en Oostenrijk drongen bij Nikita op het bewaren van de vrede aan, waartoe hij trouwens zelf ook wel deugdelijke redenen had. Daar was in de eerste plaats zijn aanbod van een verbond tegen Turkije, hetwelk door Servië zo koel was ontvangen, dat hij het had teruggenomen. Verder, al ontkende hij het ook, was het een feit, dat zijn vrienden, de Malissoren, zich tegen hem keerden, toen zij met de opgestane Mirditen gemene zaak hadden gemaakt. Nikita hield zich dus wat afzijdig, maar deed ook niets om incidenten te voorkomen.³⁾

Begin Augustus kwam het dan ook weer tot een hevig grensgevecht.⁴⁾ De Turkse gezant te Cetinje stelde de Montenegrijnse regering een ultimatum. Het antwoord was onbevredigend, zodat hij zijn bedreiging om te vertrekken wilde volvoeren. De oorlog, die onvermijdelijk scheen, werd echter op het laatste moment nog voorkomen, doordat de Russische gezant te Cetinje dreigde de subsidie van Rusland stop te doen zetten, als Montenegro aan Turkije geen genoegdoening gaf. Nikita zwichtte en droeg zijn gezant in Constantinopel op de zaak te regelen.⁵⁾ Met de Turkse regering werd afgesproken, dat het grensgeschil door een gemengde commissie zou worden beslecht.⁶⁾

De Porte, die over deze oplossing van het incident zeer voldaan was⁶⁾, desavoueerde haar gezant te Cetinje, die daarop zijn ontslag nam.⁷⁾

Nikita appelleerde dadelijk bij de mogendheden, die het verdrag

1) Pallavicini had hierop eveneens aangedrongen, doch zonder succes (G.P. 33, 12070).

2) G.P. 33, 12067.

3) D.F. III, III, 234.

4) G.P. 33, 12079.

5) Sch. 1912, p. 479.

6) G.P. 33, 12084.

7) Br. D. IX¹, 604.

van Berlijn hadden ondertekend en verzocht hun hulp bij de oplossing van het grensgeschil.¹⁾

Na de opstand in 1911 had de Turkse regering getracht de Albanezen voor zich te winnen, maar zij was er niet in geslaagd. Reeds in de laatste maanden van 1911 wezen symptomen van allerlei aard er op, dat er weer een nieuwe opstand dreigde.²⁾ Italianen en Oostenrijkers werden van intriges beschuldigd, zowel in Albanië als in Macedonië.³⁾ De Turken waren op hun hoede en troffen maatregelen: de troepen werden versterkt⁴⁾, de wapenvoorraden aangevuld en in verschillende plaatsen levensmiddelen opgeslagen.⁵⁾ Het gevaar voor een opstandige beweging in Macedonië was niet zo groot door de verdeeldheid, die er in verband met de verkiezingen⁶⁾ heerste⁷⁾, maar het verwonderde niemand⁸⁾, toen begin Mei 1912 berichten kwamen, dat in Noord-Albanië een opstand was uitgebroken, die zich snel over het ganse land uitbreidde. In de laatste week van Juni brak in het Turkse leger muiterij uit, wat voor de Albanezen een dubbel voordeel was: zelf kwamen zij sterker te staan, en de vijandelijke troepenmacht brokkelde voortdurend af door de toenemende desertie.⁹⁾

In Juli viel het kabinet van de Jong-Turken¹⁰⁾ en de nieuwe regering, die niet over voldoende macht beschikte om de opstand met geweld te onderdrukken¹¹⁾ en naar een vreedzame oplossing van het Albanese conflict zocht, zond daartoe een commissie naar het terrein van de opstand.¹²⁾

1) Ö.-U. A. IV, 3677.

2) G.P. 33, 12049; D.F. III, I, 104.

3) Br. D. IX¹, 540; Ö.-U. A. III, 3259; D.F. III, I, 400.

4) Midden April telde het Turkse leger in Macedonië 200.000 man (Ö.-U. A. IV, 3439).

5) G.P. 33, 12053.

6) Vrgl. p. 64.

7) D.F. III, II, 354.

8) Iedereen verwachtte het reeds lang, vrgl. Br. D. IX¹, 544; D.F. III, I, 630.

9) G.P. 33, 12061.

10) p. 65.

11) D.F. III, III, 225.

12) Ö.-U. A. IV, 3647; G.P. 30^{II}, 11154.

De Porte had de gedachte maar ook de hoop opgegeven Albanië aan het algemeen Turkse recht te kunnen onderwerpen, maar wilde ook geen autonomie toestaan, wat op de duur afscheiding zou betekenen.¹⁾ Zij wilde wel decentralisatie, maar geen uiteenvallen van het rijk en daar de Albanezen op hetzelfde standpunt stonden, slaagde ze er in, velen van hen voor zich te winnen.²⁾ Desondanks bleef de meerderheid de regering vijandig gezind. De Albanezen eisten ontbinding van de Kamer en dreigden, als dit niet geschiedde, met een opmars naar Saloniki. Daar het er voor 't kabinet op aan kwam, hen zo spoedig mogelijk tevreden te stellen³⁾, werden zowel deze als alle andere eisen ingewilligd. Deze waren: teruggeven van de wapens en het recht ze te dragen; toekenning van een schade-loosstelling voor de militaire expeditie; algemene amnestie; gebruik van de Albanese taal op de scholen en in de ambten; benoeming van Albanese bestuursambtenaren.⁴⁾

Aanvankelijk hadden de Balkanstaten zich bij dit alles vrij rustig gehouden. Nikita had men er met vereende krachten toe moeten dwingen. Geschow en Venizelos waren van oordeel, dat zij het alleen in uiterste noodzaak tot een oorlog mochten laten komen. Dat was immers ook het grondbeginsel der verdragen, die daarom door Geschow het beste middel tot verzekering van de vrede werden genoemd.⁵⁾ Toch wilde men gereed zijn als de nood aan den man kwam, vandaar dat allerwegen druk aan de bewapening werd gewerkt.⁶⁾

In Bulgarije en Servië rekende men op de steun van Rusland, maar een rede van Sasonow in de Doema (26 April 1912) sloeg die verwachting de bodem in. Hij weidde hierin nl. uit over de goede betrekkingen tussen Rusland en Oostenrijk, aan wier be-raadslagingen het gemeenschappelijk streven ten grondslag lag naar het behoud van de status quo op de Balkan en de versterking van het Turkse gezag. Verder zei hij te verwachten, dat Ferdinand zowel

1) D.F. III, III, 225.

2) G.P. 33, 12074.

3) G.P. 33, 12076.

4) Sch. 1912, p. 453, 454.

5) Br. D. IXI, 566.

6) Driault-Lhéritier V, p. 71.

als Peter, ondanks de gisting op de Balkan, de vrede zouden weten te bewaren. Hun houding zou Turkije de overtuiging bijbrengen, dat de binnenlandse rust het meest gebaat zou worden door het veilig stellen van de culturele en economische behoeften van zijn Christelijke bevolking. ¹⁾ Groot was de teleurstelling over deze rede en vooral de Bulgaarse pers ging fel te keer. ²⁾

De Balkanstaten hadden er op gespeculeerd, dat Turkije aanzienlijk zou verzwakken door de oorlog met Italië. Daar dit niet gebeurde, moesten ze het plan laten varen om nu hun geschillen met de Turken te vereffenen. ³⁾ Zij bleven evenwel de hoop koesteren, dat Italië eens een grote overwinning zou behalen. Daarom maakten Danev en Pasitsch, die te St. Petersburg beloofden, dat ze de vrede zouden trachten te bewaren, een voorbehoud voor het geval, dat de Italianen de oorlog overbrachten naar de kust van Macedonië. ⁴⁾

De Italiaanse regering had van Bulgaarse en Servische kant door haar gezant in Belgrado officieuze aanbiedingen gekregen voor een gezamenlijke actie in Macedonië. ⁵⁾ Het was de Italianen echter onmogelijk op de Balkan te ageren, omdat ze niet wensten, dat het Balkanprobleem zonder hen zou worden opgelost. De situatie was nl. zo, dat als een van de Balkanstaten met Turkije in oorlog raakte hierin spoedig de hele Balkan zou worden betrokken. Ook de Albanese kwestie zou dan op het tapijt worden gebracht, waarschijnlijk zelfs opgelost. En dit kon Italië niet laten gebeuren, zolang het de handen vol had met de Tripolis-oorlog.

Toch gaven de Balkanstaten de hoop op samenwerking met de Italianen niet op. Daarom moedigden ze zelfs Turkije aan vol te houden. ⁶⁾ Geschow trachtte den Italiaansen gezant tot samengaan over te halen, er op zinspelende, dat Italië zich dan van Albanië

¹⁾ Sch. 1912, p. 426, 427.

²⁾ Sch. 1912, p. 466.

³⁾ Br. D. IX¹, 568.

⁴⁾ D.F. III, III, 151.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 565.

⁶⁾ Bogh. I, 181: Spalaikowitsch gaf aan zijn Turksen collega de mening ten beste, dat Turkije minder dan ooit vrede moest sluiten met Italië, daar de Balkanstaten vast besloten waren de status quo te handhaven.

kon meester maken, want Oostenrijk zou waarschijnlijk niet interveniëren, daar het voor een oorlog niet klaar was. ¹⁾ Maar dit alles had geen succes, integendeel, toen de Balkanoorlog uitbrak, haastte Italië zich om met Turkije vrede te sluiten. ²⁾

Toen de muiterij in het Turkse leger uitbrak, raakte het Bulgaarse kabinet verdeeld over de vraag: oorlog of vrede. Geschow's houding werd minder zeker. ³⁾ Er werd reeds gesproken over militaire maatregelen in Sofia. ⁴⁾ De Russische en Duitse gezanten maanden tot kalmte. ⁵⁾ Servië deed een grote bestelling van oorlogsmateriaal. ⁶⁾ Indien het in Turkije tot een burgeroorlog was gekomen — zoals men verwachtte als gevolg der moeilijkheden met het leger — zou Bulgarije, door de openbare mening gedwongen, naar de wapenen hebben gegrepen ⁷⁾ en was de Balkanoorlog een feit geweest. ⁸⁾ Door de regeringswisseling in Constantinopel werd hij echter vermeden, wat voor de Balkanstaten een deceptie was. ⁹⁾

Toch zag Geschow de toekomst donker in. Als in Constantinopel de Kamer werd ontbonden, zou dit, gezien de verdeeldheid in het leger, toch nog tot een burgeroorlog kunnen voeren. ¹⁰⁾

In deze onzekere, gevaarvolle toestand viel een der laatste dagen van Juli als een bom het incident te Kochana: enige tientallen volkomen onschuldige marktgangers werden door de Turken ver-

¹⁾ Bogh, I, 182; Nekludow maakte zich reeds zeer bezorgd over deze samenwerking, stuurde een enigszins alarmistisch telegram naar St. Petersburg, dat direct tot kalmte liet manen. (Nekludoff, p. 97 vlg.) Het bleek tenslotte een loos alarm.

²⁾ Bickel, p. 134.

³⁾ D.F. III, III, 198; de Duitse zaakgelastigde in Constantinopel, Mutius, wist te berichten, dat Bulgarije in St. Petersburg gevraagd had, of Rusland er bezwaar tegen had, dat het nu tegen Turkije optrok. Rusland zou dit categorisch hebben afgeraden (G.P. 33, 12072).

⁴⁾ D.F. III, III, 214.

⁵⁾ G.P. 33, 12069.

⁶⁾ Sch. 1912, p. 475.

⁷⁾ Br. D. IX¹, 595.

⁸⁾ Yovanowitsch, de Servische minister-president, had verklaard, dat Servië, hoewel er geen formeel accoord bestond, Bulgarije zou steunen, wanneer het door Turkije zou worden aangevallen (Br. D. IX¹, 596).

⁹⁾ Ö.-U. A. IV, 3649.

¹⁰⁾ Br. D. IX¹, 602.

moord.¹⁾ De slachtoffers waren bijna alle van Bulgaarse nationaliteit.²⁾ De opwinding op de Balkan was algemeen.³⁾ De Bulgaarse regering verzocht onmiddellijk aan Frankrijk⁴⁾ en Rusland⁵⁾ haar protest bij de Porte te steunen. In Sofia werden meetings belegd.⁶⁾

De positie van het Bulgaarse kabinet werd nu wel zeer moeilijk.⁷⁾ Geschow verklaarde, dat het hem onmogelijk zou wezen de vredes-toestand te bestendigen, als Turkije na dit schandelijk optreden in Macedonië concessies aan de Albanezen zou doen.⁸⁾ Zowel Ferdinand als Geschow ontvingen anonieme dreigbrieven.⁹⁾ De 14de Augustus 1912 had er in Sofia een grote protestmeeting plaats, die een beroep deed op de Bulgaarse regering om Macedonië van het Turkse juk te bevrijden.¹⁰⁾ Tien dagen later werd deze eis door een congres van Macedonische Bulgaren onderstreept.¹¹⁾ Gedurig hadden er overal op de Balkan grensconflicten met de Turken plaats.¹²⁾ De Bulgaarse officieren, die met verlof waren, werden teruggeroepen.¹³⁾

Een voorstel van Nikita om de vier Balkanstaten een actie te doen inzetten ten bate van de Christenen in Europees Turkije werd de 26ste Augustus aangenomen.¹⁴⁾ Na het Montenegrijns-Turkse

1) D.F. III, III, 246.

2) Br. D. IX¹, 607.

3) Ö.-U. A. IV, 3679.

4) D.F. III, III, 250.

5) D.F. III, III, 255.

6) Br. D. IX¹, 607.

7) Uit een brief van Spalaikowitsch aan zijn regering blijkt, dat Geschow elke actie tot de herfst wilde uitstellen en alles wilde vermijden, wat het conflict zou kunnen verhaasten. Dit stond in verband met de, wegens de Doemaverkiezingen, onzekere binnenlandse toestand van Rusland. Hij moest wachten, totdat deze gehouden waren (September) (Bogh. I, 180).

8) Br. D. IX¹, 612; Spalaikowitsch bracht deze verklaring over aan zijn Turksen collega (Bogh. I, 181). We zagen reeds, dat dit toch gebeurde (p. 114).

9) Br. D. IX¹, 614.

10) Br. D. IX¹, 615.

11) Gueshoff, p. 49.

12) Sosnosky II, p. 275.

13) Sch. 1912, p. 467.

14) Gueshoff, p. 50.

incident, waarover we spraken ¹⁾, was nl. de rust niet hersteld. Nikita nam militaire maatregelen, de Turken trokken troepen samen en er hadden botsingen plaats. Nikita had bij de mogendheden geappelleerd. ²⁾ Naar aanleiding hiervan verzocht de Porte hun te antwoorden, dat hij niet op de ratificatie van een conventie moest staan, die momenteel onuitvoerbaar was. Turkije toch zou er een nieuwe opstand van Albanië mee risqueren en bovendien iets doen, wat door de geïnteresseerden niet eens werd gewenst. ³⁾ De mogendheden antwoordden op Nikita's appèl helemaal niet, maar wel drongen zij er bij hem op aan, zijn vijandige houding te laten varen. ⁴⁾ De Porte eiste, dat Montenegro zou demobiliseren ⁵⁾ anders wilde ze niet onderhandelen. Nikita gaf toe ⁶⁾, daar hij zich verzekerd had, dat hij langs een andere weg tot zijn doel zou geraken. De Balkanstaten waren het nl. intussen eens geworden over een gezamenlijk optreden tegen Turkije.

¹⁾ p. 112.

²⁾ p. 112, 113.

³⁾ D.F. III, III, 287.

⁴⁾ G.P. 33, 12117.

⁵⁾ Nikita ontkende, dat hij gemobiliseerd had. Theoretisch had hij gelijk, maar practisch niet. (vgl. Br. D. IX¹, 669).

⁶⁾ Br. D. IX¹, 665.

DE BALKAN EN DE GROTE MOGENDHEDEN IN 1912.¹⁾

Terwijl de Russische diplomaten op de Balkan hun krachten inspanden om een Bulgaars-Servische overeenkomst tot stand te brengen, trachtte de Russische regering in Parijs te weten te komen, welke houding Frankrijk zou aannemen tegenover eventuele gebeurtenissen in het Nabije Oosten. Reeds in Januari 1912 had Iswolski er op aangedrongen, dat Frankrijk en Rusland met elkaar in contact zouden treden om te zamen aandachtig de gebeurtenissen op de Balkan te volgen. Poincaré verklaarde zich daartoe bereid²⁾, want hij kreeg zo de gelegenheid het standpunt van Rusland te leren kennen en zich te vergewissen of het nog volle vrijheid van handelen ten opzichte van die landen bezat. In deze zin gaf hij Georges Louis instructies.³⁾

Sasonow wenste ook Engeland in de gedachtenwisselingen over de Balkan-vraagstukken te betrekken en vroeg in het bijzonder de aandacht voor de toestanden in Macedonië, waar de activiteit der benden de schromelijkste gevolgen kon hebben. Het was volgens

¹⁾ Literatuur:

- Auffenberg-Komarów, *Aus Österreichs Höhe und Niedergang*;
- Beyens, Baron. *Deux années à Berlin I*;
- Boghitschewitsch, M. *Die auswärtige Politik Serbiens III*;
- Buchanan, S. *My mission to Russia and other Diplomatic Memories*;
- Giesl, Baron W. *Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient*;
- Hartung, F. *Die französische Aussenpolitik im Winter 1911—1912*;
- Helmreich, E. C. *Russlands Einfluss auf den Balkanbund im Oktober 1912*;
- Jäckh, E. *Kiderlen-Wächter, der Staatsman und Mensch II*;
- Judet, E. *Georges Louis*;
- Larmeroux, J. *La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875—1914 II*;
- Poincaré, R. *Au service de la France II*;
- Steed, H. W. *Through Thirty Years 1892—1922*.

²⁾ D.F. III, I, 513.

³⁾ D.F. III, I, 539.

hem noodzakelijk, dat de drie mogendheden er bij de Bulgaarse regering op aandrongen de woelingen, voorzover zij daartoe bij machte was, te beteugelen. De Russische regering kon verzekeren, dat een dergelijke *démarche* geheel overeenstemde met de openbare mening in eigen land. En, omdat het beter is de oorzaken weg te nemen, dan alleen de gevolgen te bestrijden, wilde zij in Constantinopel op verbetering van de toestanden in Macedonië aandringen.¹⁾

De Franse regering bracht Londen van een en ander op de hoogte. Nicolson bleek echter niet veel te gevoelen voor Sasonow's plan.²⁾ Jules Cambon³⁾ en Barrère, de Franse gezant te Rome, rieden aan in deze de uiterste bedachtzaamheid te betrachten.⁴⁾

Sasonow deelde op 15 Februari aan Georges Louis mee, welke onderwerpen hij zich had voorgesteld ter tafel te brengen, nl. een eventuele regeringscrisis in Turkije, een optreden van Oostenrijk bijv. in de Sandsjak Novibasar of in Albanië, een gewapend conflict tussen Turkije en een der Balkanstaten. Nu wilde hij overleggen, hoever men aan deze gebeurlijkheden de vrije loop zou laten, over welke morele middelen men beschikte om invloed op de betrokken staten te oefenen en hoe men een diplomatieke actie zou kunnen steunen.⁵⁾

In Engeland meende men, dat het Sasonow's bedoeling was in Sofia en Constantinopel stappen te doen. Hij ontkende dit nadrukkelijk tegenover den Engelsen gezant en preciseerde wat hij beoogde. De Entente moest het eerst onderling eens trachten te worden over de in bepaalde gevallen te volgen gedragslijn en dan de Dreibund in de beraadslagingen betrekken. Gezien de goede verstandhouding tot Oostenrijk zou het laatste zeer wel mogelijk zijn.⁶⁾

Louis had er in zijn bericht van 24 Februari aan Poincaré op gewezen, dat het dienstig zou wezen, de besprekingen aan te houden om niet de kans te lopen, dat Frankrijk voor verrassingen kwam

¹⁾ D.F. III, I, 566.

²⁾ D.F. III, I, 575.

³⁾ D.F. III, I, 577.

⁴⁾ D.F. III, I, 586.

⁵⁾ D.F. III, II, 43.

⁶⁾ Br. D, IX¹, 553.

te staan.¹⁾ Immers de Russische politiek in deze was voor Frankrijk nu eenmaal een bron van bezorgdheid. Werd Rusland in een oorlog gewikkeld, dan zou dit in ieder geval Oostenrijk in het veld brengen en was een wereldoorlog zeer waarschijnlijk het gevolg. Begin April verklaarde Sasonow, dat, als Oostenrijk op de Balkan ging ageren, Rusland door de publieke opinie zou gedwongen worden, zich ermee te bemoeien. Want al stond Rusland de status quo voor, indien deze werd verbroken, was het van plan zich in de regeling der situatie te doen gelden.²⁾ Wel verwachtte hij niet, dat Oostenrijk aldus zou handelen, maar hij achtte het toch gewenst met Frankrijk tot een afspraak te komen over een eventueel te volgen gedragslijn. De Franse en Russische gezanten te Wenen dienden zeer waakzaam te blijven, opdat Europa niet onverwachts voor een fait accompli zou worden geplaatst.³⁾

Poincaré was het voor een goed deel met zijn Russischen collega eens, maar meende, dat het vooral de gezanten op de Balkan waren, die scherp hadden toe te zien. Op een daad van Oostenrijk te wachten had geen zin, want dit land zou niet uit zichzelf, maar als reactie op een stap van een der Balkanstaten, tot ingrijpen overgaan. Daarom was het nodig deze nauwkeurig in het oog te houden. Zodra een hunner de status quo verbrak, zou het zaak wezen de kwestie aan Europa voor te leggen.⁴⁾

Grey had van het begin af sympathiek tegenover Sasonow's plan gestaan. Half Juni verklaarde hij zich dan ook bereid aan de gedachtenwisseling der Ententeleden deel te nemen, doch hij legde er de nadruk op, dat hij, mocht het tot een actie komen, slechts zou meedoen, indien alle vijf mogendheden samenwerkten.⁵⁾

Reeds in het begin van die maand was het bekend geworden, dat de Russische en Duitse monarchen elkaar in Juli te Baltischport zouden ontmoeten. Poincaré wilde van te voren een overeenkomst tussen de mogendheden der Entente tot stand brengen, wat betreft

¹⁾ D.F. III, II, 93.

²⁾ D.F. III, II, 304.

³⁾ D.F. III, II, 417.

⁴⁾ D.F. III, III, 5.

⁵⁾ Benck. II, 630.

mediatie tussen Italië en Turkije. ¹⁾ Hij werd het met Grey eens over een formule, waarin o.a. een verklaring was opgenomen van niet-geïnteresseerd-zijn ten opzichte van de Balkan. ²⁾ Sasonow weigerde echter deze verklaring af te leggen, daar zij een slechte indruk op de Balkanstaten zou maken. ³⁾ Toen hij niet tot andere gedachten was te brengen, werd ze uit de formule geschrapt. ⁴⁾

Duitsland en Oostenrijk hadden de Balkantoestand niet donker ingezien. Duitsland was van mening, dat Rusland de vrede moest bewaren, omdat het in geval van oorlog het gevaar van een binnenlandse revolutie liep. ⁵⁾ Bij de ontmoeting in Baltischport overtuigden de Russen hun burenen ten overvloede volkomen van hun vredeswil en bleken beide staten geheel eensgezind in hun verlangen, daartoe op de Balkan de status quo te handhaven. ⁶⁾ De Duitsers beloofden bovendien van hun kant, dat ze eventuele plannen van Oostenrijk in tegengestelde zin zouden trachten tegen te gaan. ⁷⁾

Oostenrijk had zich geen zorgen over de Balkan gemaakt, omdat het weinig gewicht aan de Balkanverdragen hechtte, zeker als het meende te zijn van zijn goede verstandhouding tot Bulgarije. Pas in Augustus zag het de ernst van de toestand in en begon de 8ste van die maand zijn actie en wel met een instructie te geven aan Thurn, zijn gezant te St. Petersburg, die met de Russische regering in overleg moest treden over de Balkankwesties. ⁸⁾ Een tweede instructie, voor Tarnowski in Sofia, verlangde van dezen, dat hij Bulgarije's welwillende gezindheid ten opzichte van de Donau-monarchie zo nodig zou versterken, want, mocht de toestand op de Balkan een

¹⁾ D.F. III, III, 79.

²⁾ D.F. III, III, 112.

³⁾ Br. D. IXI, 582.

⁴⁾ D.F. III, III, 140.

⁵⁾ Ö.-U. A. IV, 3394.

⁶⁾ D.F. III, III, 214; G.P. 31, 11542. Doordat Rusland, volgens de bepalingen van het Bulgaars-Servisch verdrag, zijn veto kon uitspreken tegen elke actie van deze Balkanstaten, maakte Duitsland zich ook niet bezorgd over de Balkanverdragen (Jäckh II, p. 185 vlg. gecit. door Helmreich).

⁷⁾ G.P. 31, 11541.

⁸⁾ Ö.-U. A. IV, 3675.

keer nemen en Turkije uiteenvallen, dan was er Oostenrijk veel aan gelegen met Bulgarije één lijn te trekken.¹⁾

Deze instructies werden 13 Augustus gevolgd door een voorstel van Berchtold aan de grote mogendheden om zich te verstaan over hun houding tegenover het Balkanprobleem. Wat Sasonow al enige maanden trachtte te bereiken, wilde hij nu met één slag tot stand brengen. Hij wees er op, dat de Turkse regering wel bereid was concessies aan de Albanezen te verlenen, maar, zoals door de Balkanstaten werd verondersteld, geen autonomie. Het was dus zaak dezen aan het verstand te brengen, dat ze inplaats van te protesteren, er de Turkse regering dankbaar voor moesten wezen, dat deze decentralisatie, zij het ook in beperkte mate, toestond. De moeilijkheden op de Balkan, zoals het conflict met Montenegro, de opwinning over het incident in Kochana en het optreden van Griekse benden in Epirus, waren echter ongunstig voor een appreciatie van de goede wil der Turken. Aan de Porte moest tijd worden gelaten om haar hervormingsplannen uit te voeren. Daarom stelde de Oostenrijkse minister voor, van gedachten te wisselen over een vriendschappelijk aandringen bij de Turkse regering om door te gaan met de decentralisatie en over een aan de Balkanstaten te geven raad om de Turken hiervoor de tijd te laten.²⁾ Aan Franz Joseph³⁾ werd een afschrift gegeven, waarop Berchtold in zes punten had aangegetekend, wat het doel van dit ondernemen was. Oostenrijk nam als eerst-geïnteresseerde het initiatief bij de vaststelling der richtlijnen voor een gezamenlijk optreden van de mogendheden tegenover de regeringen der Balkanstaten ter zake van de bestaande moeilijkheden: Turkije bijstaan in zijn pogen om orde en rust door een decentraliserende politiek te herstellen; steun verlenen aan de regeringen op de Balkan om het hoofd te bieden aan de elementen, die zonder steun van anderen hun doel wilden bereiken; bevestigen van het streven der mogendheden naar het behoud van de status quo op de Balkan en de integriteit van het Turkse rijk; aan het accoord, dat

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3678.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3687.

³⁾ Deze gaf uiting aan zijn tevredenheid over de politiek van zijn minister van Buitenlandsche Zaken door hem de Orde van het Gulden Vlies te verlenen (D.F. III, III, 285).

blijkbaar tussen de Entente-mogendheden bestond ten aanzien van de aangelegenheden in het Nabije Oosten, de reden van bestaan ontnemen; zeer beslist een eind maken aan het wantrouwen tegen de Balkanpolitiek van Oostenrijk en aan dit land te dezer zake een leidende rol verzekeren.¹⁾

De oorzaak van deze activiteit was mede, dat Oostenrijk zich in deze tijd vrijwel alleen voelde staan: zijn beide bondgenoten maakten nogal werk van de Entente-mogendheden. Ten opzichte van Italië had het reeds sinds lang geen illusies meer, maar met Duitsland was het een ander geval. En nu had dit land in het voorjaar met Engeland onderhandeld (zending Haldane) en in de vorige maand met Rusland (Baltischport).

Oostenrijk was niet de enige staat, die het spook van de isolatie kende, ook andere voelden zich niet meer zo zeker van hun respectieve bondgenoten. Zo had de zending Haldane ook grote bezorgdheid in Frankrijk verwekt, de ontmoeting in Baltischport, behalve in Wenen, ook te Londen²⁾ en Parijs. In Frankrijk troostte men zich met het bezoek van Poincaré aan St. Petersburg en het gerucht in de pers, dat er met den Russischen bondgenoot een marineconventie³⁾ tot stand was gekomen.

De Duitse regering geloofde niet aan het bestaan van een dergelijke overeenkomst en beschouwde de ophef, die er in de Franse pers van werd gemaakt, als een reactie op Baltischport. Wat haar wel tegenviel was, dat Rusland de Franse beweringen niet tegensprak en zich bepaalde tot de mededeling aan de Duitse regering, dat er in St. Petersburg niet aan de afspraken van Potsdam en Baltischport was getornd.⁴⁾ Daarom kwam het er nu voor Duitsland op aan te laten zien, dat het niet alleen stond en dus niet afhankelijk was van de gunst van Rusland.⁵⁾ Vandaar dan ook, dat

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3687, noot op p. 340.

²⁾ Daarom was het, dat Grey en de leider der oppositie, Bonar Law, in het Engelse Parlement verklaarden, dat ze de politiek van de Entente zouden voeren — wat meer was dan waartoe de Engelse regering zich ooit had verbonden (Benck, II, 647).

³⁾ De Turken maakten zich bezorgd, dat deze tegen hen was gericht, doch Paléologue stelde Rifaat Pasha in dit opzicht gerust (G.P. 31, 11588).

⁴⁾ G.P. 33, 12109.

⁵⁾ De teleurstelling blijkt heel duidelijk uit de instructie aan Pourtalès, den Duit-

Von Kiderlen, hoewel onaangenaam getroffen door het feit, dat zijn collega hem niet te voren van zijn plannen op de hoogte had gesteld ¹⁾, zich haastte zijn instemming met het voorstel van Berchtold te betuigen. Weliswaar eerst op voorwaarde, dat alle mogendheden mee zouden doen ²⁾, maar een dag later zelfs onvoorwaardelijk. ³⁾ Hij voor zich beschouwde het hele geval als een onschuldige gewichtigdoenerij van zijn Oostenrijks collega ⁴⁾, maar zag in zijn adhaesie een goede gelegenheid om getuigenis af te leggen van Duitslands vriendschappelijke gevoelens voor de Donau-monarchie. Daarom gaf hij aan de pers het consigne het voorstel in gunstige zin te bespreken. ⁵⁾ Hij kwam echter iets te laat, want de Franse kranten berichtten al vol leedvermaak, dat Berlijn door zijn bondgenoot volkomen was verrast. ⁵⁾

De Franse pers liet zich ook gunstig over het project uit om te laten zien op hoe goede voet Frankrijk en Oostenrijk stonden, juist als Rusland met Duitsland. ⁵⁾

Poincaré was nog in St. Petersburg, toen het voorstel werd gedaan en kon dus prachtig met Sasonow het antwoord opstellen. ⁶⁾ Berchtold kon geen beter moment hebben gekozen, want Sasonow, die met hetzelfde plan rondliep, — wat de Oostenrijker ook wel had vermoed ⁷⁾ — moest nu wel zijn instemming er mee betuigen. Hij had immers steeds naar hetzelfde doel als Berchtold gestreefd.

sen gezant te St. Petersburg, om aan Sasonow het volgende te zeggen, zelfs op gevaar af van onaangenaam te zijn; — maar alleen, wanneer het gesprek er toe leidde, zelf mocht hij er niet over beginnen —. Na de samenkomst in Potsdam was Duitsland bereid geweest tot een schriftelijke overeenkomst, wat Rusland toen wegens zijn verhouding tot Frankrijk en Engeland niet had gewild. Duitsland had zich tevreden betoond met het woord van de Russen. Het zou nu van Duitsland te veel gevergd zijn om pressie op Oostenrijk te oefenen, daar het aan zijn verbond met deze mogendheid moest vasthouden (G.P. 33, 12103).

1) Hij liet dit ook in Wenen meedelen, maar gaf daarbij de aanwijzing, dat dit vooral vriendschappelijk moest gebeuren, om vooral geen onaangename indruk te wekken (Ö.-U. A. IV, 3714).

2) Ö.-U. A. IV, 3693.

3) Ö.-U. A. IV, 3698.

4) G.P. 33, 12087.

5) Ö.-U. A. IV, 3718.

6) Poincaré II, p. 159 vlg.

7) G.P. 33, 12101.

Daarom verklaarde hij aan den Oostenrijksen gezant — *bonne mine à mauvais jeu* —, dat hij zich verheugde over de gelijkheid der Oostenrijkse en Russische Balkanpolitiek. De *démarche* te Constantinopel, indien door de gezanten afzonderlijk gedaan, achtte hij nuttig, van een stap bij de Balkanstaten verwachtte hij niets, maar was er niettemin toe bereid.¹⁾ De Engelse en Franse regeringen betuigden eveneens haar instemming²⁾, de laatste sloot zich bij de Russische aan wat betreft het niet-collectieve van de *démarche*.³⁾

Werd het voorstel dus door de Ententemogendheden en Duitsland gunstig ontvangen, veel groter nog was het enthousiasme in Italië, dat zich natuurlijk alleen voor dat gedeelte interesseerde, hetwelk op de Balkan betrekking had. Het wilde hier dan ook maar dadelijk de voorgestelde stap doen, wat echter, als in strijd met de opzet van het plan-Berchtold, moest worden afgeslagen.⁴⁾

Wat Europa betrof, kon Berchtold dus over de ontvangst van zijn voorstel tevreden zijn, doch de indruk, die het in Constantinopel en op de Balkan had gemaakt, was minder gunstig. In de Balkanstaten, waar het slechts door de pers bekend was geworden — Berchtold had, toen hij zijn voorstel rondzond, de „*Neue Freie Presse*” ingelicht⁵⁾ — werd de bestaande onrust vergroot door de vele en onjuiste geruchten, die er de ronde over deden. In Servië bijv. werd het opgevat als een poging om de autonomie van Albanië⁶⁾ in afzienbare tijd te verwezenlijken⁷⁾, terwijl in Bulgarije en Griekenland de regeringen voor een acuut probleem werden gesteld. Immers door de in die beide landen bestaande agitatie over het verlenen van concessies aan de Albanezen, was de toestand al moeilijk. En nu bevatte het voorstel-Berchtold de raad aan de Balkanstaten om rustig af te wachten in het vertrouwen, dat ook aan

1) Ö.-U. A. IV, 3702.

2) D.F. III, III, 279; Ö.-U. A. IV, 3717.

3) D.F. III, III, 279.

4) Ö.-U. A. IV, 3696.

5) Br. D. IX¹, 622.

6) Berchtold had zich ten gunste hiervan uitgesproken (D.F. III, III, 263).

7) D.F. III, III, 323; ook voor Bulgarije en Griekenland was dit een schrikbeeld, daar Albanië aanspraak maakte op het grootste deel van de vilajets Janina, Kossovo, Monastir en Saloniki (Br. D. IX¹, 614).

Macedonië dezelfde concessies zouden worden verleend. Maar deze deelden, na alles wat de Macedoniërs ondervonden hadden, het vertrouwen noch het optimisme van de Oostenrijkse regering. En daarom wendden de Bulgaarse en de Griekse regeringen zich tot Rusland met het verzoek het initiatief te willen nemen om van de Porte stellige toezeggingen te vragen.¹⁾ Wilde Europa, dat de vrede bewaard zou blijven, dan moest het hulp verlenen bij het verkrijgen der concessies.

Door het voorstel-Berchtold werd ook de Turkse regering in een heel moeilijk parket gebracht. Want, hoewel zij bereid was in dit voorstel — ook haar alleen uit de pers bekend — een bewijs van Oostenrijks vriendschap te zien²⁾, het leek toch bedenkelijk veel op een begin van hernieuwd ingrijpen der grote mogendheden in de Turkse zaken. Hierop legden vooral de Jong-Turken, als oppositie, de nadruk, terwijl zij er op wezen, dat zij het waren geweest, die indertijd aan dergelijke interventies van Europa een eind hadden gemaakt.³⁾ Het Turkse kabinet was trouwens ook tegen decentralisatie; hoogstens had het aan de Macedoniërs dezelfde concessies willen geven, die aan de Albanezen waren verleend.⁴⁾ Na het voorstel-Berchtold meende het niet eens meer zo ver te kunnen gaan, wilde het aan de oppositie geen troeven in handen geven.⁵⁾ Het Oostenrijks voorstel werkte hier dus juist het tegenovergestelde uit van wat het bedoelde. Pallavicini, aan wien de Porte haar bezwaren had kenbaar gemaakt, gaf haar de raad het oorspronkelijk voornemen uit te voeren en de concessies voor Macedonië onmiddellijk af te kondigen.⁶⁾ De Turkse gezant in Wenen deelde echter aan de Oostenrijkse regering mee, dat het 't beste zou wezen het voorstel terug te nemen⁷⁾, gezien de opwinding, die het had veroorzaakt. Ook Pallavicini, die in het geheel niet door Berchtold was geraadpleegd, was het met het voorstel van zijn chef niet eens, d.w.z. de idee achtte hij goed, maar de ge-

¹⁾ D.F. III, III, 299.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3729.

³⁾ Ö.-U. A. IV, 3731.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3729.

⁵⁾ Ö.-U. A. IV, 3741.

⁶⁾ D.F. III, III, 332.

⁷⁾ G.P. 33, 12105.

volgde politiek verkeerd.¹⁾ Onder zijn collega's in Constantinopel was er trouwens niet een, die het voorstel toejuichte.²⁾ De Turkse gezanten in Parijs en Londen ontrieden zelfs elke *démarche* bij de Porte, omdat het gevoel van eigenwaarde hunner landgenoten er door gekwetst zou worden³⁾, terwijl zij bovendien overbodig was, daar de Turkse regering immers uit zichzelf reeds bereid was, zoals Rifaat Pasha verklaarde, de aan de Albaneezen toegestane concessies ook aan de Macedoniërs te verlenen.⁴⁾

Deze waarschuwingen van kenners der toestanden op de Balkan misten hun uitwerking in Europa niet, waar ook de Russen trouwens hun invloed in dezelfde richting deden gelden. Neratow had nl. naar aanleiding van het verzoek der Bulgaarse en Griekse regeringen⁵⁾ Thurn al dadelijk op de wenselijkheid gewezen, dat de Porte de Albanese voorrechten ook aan de Macedoniërs zou schenken. In het bezit van zulk een Turkse belofte zouden de mogendheden met veel meer kans op succes tot rustig afwachten kunnen manen.⁶⁾ Tegelijkertijd gaf Sasonow tegenover verschillende gezanten te kennen, dat hij weinig goeds van Berchtold's onderneming verwachtte. Hij sprak zelfs het vermoeden uit, dat zij Albanië een stap dichterbij de autonomie zou brengen en daardoor natuurlijk de aspiraties van de andere nationaliteiten zou versterken.⁷⁾ Ook gaf de Russische pers een scheve voorstelling van Berchtold's bedoelingen.⁸⁾ Zo trachtte Sasonow dus aan de ene kant door een eigen lezing en uitleg, aan de andere kant door verdachtmaking van het Oostenrijkse voorstel, zich weer meester te maken van de leiding der Europese Balkan-politiek.

In Italië boekte hij dadelijk succes, want de aanvankelijk zeer gunstig gestemde pers noemde nu het voorstel van Berchtold een

1) G.P. 33, 12131.

2) G.P. 33, 12119.

3) D.F. III, III, 286.

4) D.F. III, III, 330.

5) p. 127.

6) Ö.-U. A. IV, 3710, 3720.

7) Br. D. IX¹, 652.

8) Ö.-U. A. IV, 3710.

verkapte aanval op Italië. ¹⁾ Het door de Russen opgeroepen schrikbeeld van Albanië's autonomie deed de Italiaanse regering naar middelen zoeken om haar zonder voorbehoud aan Wenen betuigde instemming te neutraliseren. ²⁾

Frankrijk, dat door de Russen op de hoogte was gesteld van het verzoek der beide Balkanstaten ³⁾, maakte het Russische standpunt tot het zijne en verklaarde zich op 23 Augustus in Wenen bereid van gedachten te wisselen over het verkrijgen van concessies voor Macedonië. ⁴⁾ Enkele dagen later, na de toezegging van Rifaat Pasha, ⁵⁾ meende het, dat de mogendheden met een aanmoediging van de Porte zouden kunnen volstaan. Deze wijze van handelen verdiende om meer dan een reden de voorkeur: ze zou Berchtold bevrediging schenken, het gevoel van eigenwaarde der Turken ontzien en de kwestie van Europees Turkije zou er niet door worden opgerakeld. ⁶⁾ Bompard kreeg hiertoe dus opdracht. ⁷⁾ Terzelfder tijd zei Noradunghian toe, dat hij een beslissing van de Turkse ministerraad in deze geest zou uitlokken en die dan laten publiceren. ⁸⁾

Engeland, dat in ieder geval het Turkse kabinet wilde steunen, had dadelijk eigener beweging aan zijn mede-Ententeleden een gelijk voorstel gedaan. ⁹⁾ Grey wilde zelfs nog verder gaan. Wanneer de Porte beloofde, dat ze de decentralisatie zou voortzetten, moesten de mogendheden alles doen om de Balkan rustig te houden en Constantinopel hiervan in kennis stellen. ¹⁰⁾ Gingen Frankrijk en Rusland uit van het belang der Balkanstaten, hij dus van dat van Turkije.

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3738.

²⁾ D.F. III, III, 303.

³⁾ D.F. III, III, 299.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3726.

⁵⁾ p. 128.

⁶⁾ D.F. III, III, 330.

⁷⁾ D.F. III, III, 324.

⁸⁾ D.F. III, III, 345.

⁹⁾ D.F. III, III, 286; in een minuut bij Br. D. IX¹, 671 (29 Augustus) zien we, dat Engeland bang is, dat, wanneer er pressie op de Porte geoefend wordt, zijn onderhandelingen over de Perzische Golf geen succes zullen hebben.

¹⁰⁾ Br. D. IX¹, 644.

Ondertussen maakte Sasonow zich weer over iets anders bezorgd en nam zijn maatregelen. Thurn had hem nl. gezegd, dat Berchtold binnenkort met nadere voorstellen zou komen¹⁾ en nu vermoedde hij, dat één er van dat voor een conferentie zou wezen.²⁾ Hier-voor voelde hij niets, maar hij wilde in elk geval voorkomen, dat, mocht zij onvermijdelijk zijn, Oostenrijk hiertoe het initiatief zou nemen. Hij vond Poincaré bereid om, wanneer het bekend werd, dat Oostenrijk dit werkelijk van plan was, zelf met een voorstel te komen.³⁾ Poincaré had de stille hoop, dat dan Parijs als plaats van bijeenkomst zou worden gekozen.⁴⁾

De Engelsen wilden er helemaal niets van weten, vreesden zelfs voor minder aangename gevolgen, maar het plan afwimpelen ging niet, want dan zouden ze wel eens alleen kunnen komen te staan.⁵⁾

De Russische manoeuvre leidde tot niets, want . . . Oostenrijk had nooit iets dergelijks willen voorstellen. Toen dit bleek, trok Sasonow zich onmiddellijk terug⁶⁾; de enige teleurgestelde was Poincaré.

Berchtold legde de 29ste Augustus zijn nadere voorstellen aan de mogendheden⁷⁾ voor. Hij wilde door hen afzonderlijk aan de Porte laten adviseren de komende verkiezingen zo in te richten, dat de nationaliteiten als zodanig in de Kamer vertegenwoordigd zouden zijn. Nu aan de Albanen concessies waren verleend en voor de anderen in het vooruitzicht gesteld, zou het van buitengewoon belang zijn als deze langs parlementaire weg hun wensen kenbaar konden maken. In de Balkanstaten zelf, waar een zekere détente was ingetreden⁸⁾ wilde hij pas weer stappen doen, als er nieuwe spanningen ontstonden.⁹⁾

Alle mogendheden betuigden hun instemming met zijn ideeën.

¹⁾ D.F. III, III, 306.

²⁾ Geheel ten onrechte, vrgl. Ö.-U. A. IV, 3723.

³⁾ D.F. III, III, 350, Br. D. IX¹, 671.

⁴⁾ Isw. II, 427.

⁵⁾ Br. D. IX¹, 640, minuut.

⁶⁾ Von Siebert, p. 518.

⁷⁾ D.w.z. de grote mogendheden; Berchtold deed hiervan geen mededeling aan de pers en verzocht ook geheimhouding in het buitenland (G.P. 33, 12121).

⁸⁾ Vrgl. ook Ö.-U. A. IV, 3750.

⁹⁾ Ö.-U. A. IV, 3744.

Het wantrouwen, door zijn eerste voorstel verwekt, was nu verdwenen. Berchtold kon dus tevreden zijn.

Op dezelfde dag (29 Aug.), dat Berchtold over een zekere ontspanning in de Balkanstaten schreef, liet Von Giers in een bericht aan St. Petersburg een geheel ander geluid horen. De toestand werd er met de dag kritieker. Hun gezanten in Constantinopel, inzonderheid de Bulgaarse, informeerden telkens, wanneer Rusland dan toch eindelijk eens tot daden zou komen. Bovendien was de politieke strijd in Constantinopel weer opgelaaid, zodat hij het niet onmogelijk achtte, dat de Balkan zelfs tegen de wil van Rusland naar de wapens zou grijpen.¹⁾ Von Gier's kijk op de toestand was veel juister dan die van Berchtold. Inderdaad werden er in de eerstvolgende weken allerwegen toebereidselen tot een oorlog gemaakt: wapenvoorraden werden aangevuld en de uitvoer van graan en andere levensmiddelen verboden. Spalaikowitsch bracht te Sofia een overeenkomst tot stand tussen de Servische regering en de Macedonische organisatie om in Macedonië en Oud-Servië een gemeenschappelijke bendenactie te voeren.²⁾ In Athene eiste een volksvergadering voor hun volksgenoten in Turkije zelfbestuur en gelijkgerechtigheid met de Turken.³⁾ Montenegro was reeds in het begin der maand met de mobilisatie begonnen en leverde plaatselijke gevechten tegen de Turken.⁴⁾

De 12de September schreef Iswolski aan Sasonow, dat, te oordelen naar de alarmerende berichten uit de hoofdsteden op de Balkan, het uitbreken van de oorlog nog slechts een kwestie van dagen was.⁵⁾ De verklaringen van de Russische regering, dat in geval van oorlog op haar niet viel te rekenen, noch de weigering van Frankrijk om onder deze omstandigheden de Bulgaarse lening te laten doorgaan⁶⁾, hadden enig effect. De regering in Bulgarije, waar de toestand het kritiekst was, had feitelijk te kiezen tussen oorlog en

¹⁾ Benck, II, 674.

²⁾ Sch. 1912, p. 475.

³⁾ Sch. 1912, p. 481.

⁴⁾ Giesl, p. 230.

⁵⁾ Isw. II, 429.

⁶⁾ Ö.-U. A. IV, 3735.

revolutie. Men zag, hoe zelfs Geschow, op wiens vredesgezindheid de mogendheden hun hoop hadden gevestigd, meer en meer tot de publieke opinie begon over te hellen.¹⁾

Alle berichten uit de Balkanstaten luidden ongunstig, behalve die van de Duitsers.²⁾ Ook Tarnowski zag nog maar steeds niet de ernst van de situatie in, want nog altijd achtte hij de mogelijkheid van het bestaan van Balkanverdragen onwaarschijnlijk.³⁾

De 14de September stelde Berchtold aan Von Kiderlen voor om ten opzichte van de Porte voorlopig een afwachtende houding aan te nemen, daar ze, volgens berichten uit Constantinopel, reeds eigener beweging met een kiesrechthervorming was begonnen in de zin van het Oostenrijkse voorstel. Wel wilde hij haar raden het initiatief voor maatregelen te nemen, die de gemoederen op de Balkan zouden kalmeren, waardoor aan ontevreden de wind uit de zeilen zou worden genomen.⁴⁾ Von Kiderlen kon met het eerste denkbeeld meegaan, maar met het tweede niet, omdat hij meer succes van stappen bij de Balkanstaten dan bij de Porte verwachtte.⁵⁾

Deze besprekingen werden niet voortgezet, daar Sasonow met een nieuw plan kwam. Deze achtte de ineensstorting van het Turkse rijk zeer nabij, want men bleek er niet in staat de aangekondigde hervormingen tot stand te brengen. Kon de uitbarsting tot de herfst worden voorkomen, dan was er grote kans, dat zij nog langer zou uitblijven, gezien de ongunst van het jaargetijde voor krijgsopera-

¹⁾ D.F. III, III, 379.

²⁾ G.P. 33, 12155; het merkwaardige is, dat volgens de documentenpublicatie in G.P. 33, de Duitse regering in het geheel geen berichten uit de Balkanstaten ontving vóór 28 September. De enige uitzondering hierop waren de schaarse berichten uit Montenegro sinds de 11de van die maand.

³⁾ 4 Sept. (Ö.-U. A. IV, 3764); Auffenberg vertelt, hoe midden September de militaire attaché in Constantinopel kalmerende verklaringen gaf over de politieke toestand, tenminste voor de naaste toekomst. De enorme oorlogscredieten in de Balkanstaten zouden voor een verre toekomst bestemd zijn. Ook het Turkse gezantschap in Wenen was in geen dele bezorgd, evenmin trouwens als de Oostenrijkse regering (Auffenberg, p. 203). Begin October lachte Tarnowski nog steeds om het idee van het bestaan van een Bulgaars-Servisch verbond (Bogh. I, 195).

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3782.

⁵⁾ Ö.-U. A. IV, 3793.

ties. ¹⁾ Tijd winnen was dus Sasonow's hoofddoel. Daarom wendde hij zich 17 September tot de mogendheden, meer in het bijzonder tot Oostenrijk als meest-geïnteresseerde, met een voorstel, hem feitelijk geïnspireerd door Paprikow, den Bulgaarsen gezant te St. Petersburg. Deze had hem nl. verzekerd, dat het doel van een eventuele aanval van Bulgarije op Turkije absoluut geen gebiedsuitbreiding was, maar verbetering in het lot der Macedoniërs. ²⁾ Hierop nu had Sasonow zijn voorstel gegrond. Het hield dan ook in: aan de Christenen wordt veiligheid van personen en bezittingen gegarandeerd; zij erlangen gelijkheid voor de wet en nemen aan het landsbestuur deel naar evenredigheid van hun aantal. Bij den Turksen gezant in St. Petersburg had hij er op aangedrongen steun aan zijn voorstel te verlenen. ³⁾

Aan de Oostenrijkse regering gaf hij de stellige verzekering, dat zijn voorstel hem als 't ware door de nood van het oogenblik was opgedrongen en hij dus geenszins bedoelde Berchtold concurrentie aan te doen. ⁴⁾ Het moest veeleer als een aanvulling van dat van zijn Oostenrijksen collega worden beschouwd. Deze was het hiermee volstrekt niet eens, want waar hij altijd het initiatief aan de Turkse regering had willen laten ⁵⁾, wenste Sasonow eigenlijk dwang op de Porte uit te oefenen. Hij was evenwel tot gedachtenwisseling bereid en hoopte, dat ze tot overeenstemming zouden geraken over de middelen ter bestendiging van de vrede. Hij voegde er de ernstige waarschuwing aan toe, zich toch vooral te onthouden van het opdringen der hervormingseisen aan de Porte, daar dit tot verzwakking der Turkse regering kon leiden en dus het oorlogsgevaar vergroten. ⁶⁾

Aan Pallavicini werd verboden de Russische détails over te nemen, omdat ze door de Porte als een poging tot interventie konden worden opgevat. Aangezien echter de onrust en het gevaar voor conflicten, althans voor een deel, aan het optreden van plaat-

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3797.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3801.

³⁾ Ö.-U. A. IV, 3816.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3801.

⁵⁾ Ö.-U. A. IV, 3812.

⁶⁾ Ö.-U. A. IV, 3814.

selijke autoriteiten waren toe te schrijven (zoals in Kochana), moest hij haar de raad geven eigener beweging enkele maatregelen ter verbetering te nemen. Als zodanig werden o.a. genoemd: onpartijdige verkiezingen, verzekering der veiligheid van de bewoners en hun bezittingen. Hierbij was ook de schijn van interventie uitgesloten omdat de Porte zelf daartoe het plan had. Deze maatregelen zouden alleen dan effect sorteren als de Porte zelf ze in zo duidelijke termen publiceerde, dat misverstaan niet mogelijk was of Oostenrijk machtigde ze ter kennis van de Balkanstaten te brengen.¹⁾ De Oostenrijkse regering wees er Sasonow op, dat in deze instructie ook over het kiesrecht werd gehandeld, omdat alle mogendheden dit punt als hoogst belangrijk beschouwden en een gedachtenwisseling er over nu verzekerd was, wat weer ten goede zou komen aan de eensgezindheid van Europa, die voor het behoud van de vrede vereist bleef.²⁾

Berchtold was echter met deze instructie te laat en te vroeg geweest. Te laat, omdat Sasonow, die het antwoord der mogendheden niet had afgewacht, reeds aan Von Giers had opgedragen zijn voorstel in Constantinopel ter sprake te brengen. Dit was geschied³⁾, Von Giers boekte een overweldigend succes, want alles wat hij verzocht, werd toegezegd. Noradunghian, de Turkse minister van Buitenlandse Zaken, beloofde onmiddellijke publicatie in het officiële regeringsorgaan van de concessies aan Macedonië verleend, welke volkomen aan die van Albanië gelijk waren; hij zou aandringen op spoedige bestraffing van de schuldigen aan het incident in Kochana⁴⁾; het grensprotocol met Montenegro zou, zodra de omstandigheden dit toelieten, geratificeerd en door de Porte uitgevoerd worden. Verder beloofde hij rekening te zullen houden met de wens

1) Ö.-U. A. IV, 3821.

2) Ö.-U. A. IV, 3828.

3) Volgens Pallavicini was zijn doel hiermee tweeledig: hij wilde een actie van de grote mogendheden, door Berchtold in gang gezet, voorkomen, om zelf niet uit de rol van beschermer van de Balkan te vallen, en bovendien de moeilijkheden van de Turken vergroten om ze toegeeflijker te stemmen in de Perzisch-Turkse grenskwestie (Ö.-U. A. IV, 3822).

4) Dit was nog steeds niet gebeurd, ondanks verschillende stappen van de grote mogendheden (o.a. Ö.-U. A. IV, 3691).

der Russische regering, dat er bij de aanstelling van ambtenaren ook Christenen in aanmerking zouden komen.¹⁾ Toen Pallavicini zich van zijn opdracht wilde kwijten, werd hij dan ook zeer gereserveerd ontvangen. Wat de verkiezingen betreft, kreeg hij van Noradunghian te horen, dat deze altijd strikt onpartijdig waren gehouden, volgens hem zelfs in overdreven mate. En voorts was de Turkse regering wel bereid om tegenover de grote mogendheden een bindende verklaring af te leggen, maar nooit of te nimmer jegens de Balkanstaten.²⁾

Was Oostenrijk hier dus te laat op het appèl verschenen, voor Berlijn was het met zijn instructie aan Pallavicini te voorbarig geweest. Want Sasonow had ook aan Von Kiderlen zijn voorstel gedaan en deze was voornemens geweest om samen met Oostenrijk daarop het antwoord te geven. In het ontwerp daarvan, dat hij Wenen deed toekomen, keurde hij de voorgestelde *démarche* te Constantinopel af, want deze zou alleen maar de oproerige elementen in Macedonië aanmoedigen. Bovendien, waartoe deze risico te lopen, nu de Porte toch reeds beloften in deze geest had gedaan.³⁾ Von Kiderlen meende, dat de mogendheden de bakens moesten verzetten. Had niet Sasonow aan den Duitsen gezant te St. Petersburg als zijn mening te kennen gegeven, dat de oorlog niet te vermijden was en de hoop uitgesproken, dat hij gelocaliseerd zou kunnen worden? Hierin was, naar Von Kiderlen meende, aan de mogendheden als taak aangewezen om door onderling overleg tot inperking te geraken van het terrein, waarop de oorlogsbrand zou woeden. Wie tot een gedachtenwisseling daarover het initiatief nam, kon op medewerking der Duitse regering rekenen.⁴⁾ Berchtold moest aan Von Kiderlen antwoorden, dat hij zijn instructies reeds naar Constantinopel had gezonden. Het was hem dus niet mogelijk op diens schrijven in te gaan. Bovendien, Oostenrijk wilde tot het uiterste pogen de vrede te bewaren en eerst als het alle hoop moest opgeven, was het bereid zich met de andere mogendheden te verstaan over

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3828.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3832.

³⁾ G.P. 33, 12155.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, bijl. bij 3814.

localisering van de oorlog.¹⁾ Ook voerde hij nog verontschuldigen aan voor de haast die hij had gemaakt, maar Von Kiderlen toonde er zich diep gegriefd over, dat Oostenrijk zonder overleg met zijn bondgenoot op Sasonow's voorstel had gereageerd, terwijl hij bij zijn doen en laten altijd bedacht was op de verplichtingen, die hun bondgenootschap hem oplegde.²⁾ Duitsland deed aan de demarche in Constantinopel dus niet mee, alle andere mogendheden wel.³⁾

De Turkse regering loste al haar aan Rusland gedane beloften in⁴⁾, maar dit mocht niet meer baten. De Balkanstaten hadden zich ten strijde gerust⁵⁾ en alle maatregelen waren genomen.⁶⁾ De opwinding allerwegen was groot en de kranten in Sofia schreven al, dat Ferdinand, als hij geen oorlog wilde, maar moest heengaan.⁷⁾ De waarschuwingen van de grote mogendheden werkten niets uit. Dat Rusland hen in de steek zou laten, geloofden zij niet, want dat zou de Russische publieke opinie nooit dulden.⁸⁾ De 21ste September vertrok Geschow naar Nisch om met de Servische regering de laatste beslissingen te nemen.⁹⁾

Poincaré, gealarmeerd door Sasonow en Rifaat Pasha, den Turk-

¹⁾ Ö.-U. A. IV, 3820.

²⁾ Ö.-U. A. IV, 3838. Von Kiderlen gaf 2 September de aanwijzing aan Bethmann-Hollweg, die Berchtold in Buchlau een bezoek zou brengen, om aan te dringen op gemeenschappelijk overleg. Wanneer de Duits-Russische ontmoeting in Baltischport ter sprake kwam, moest hij Berchtold geruststellen, maar niet zeggen, dat er eigenlijk niets was afgesproken, of dat Sasonow Oostenrijk wantrouwde (G.P. 33, 12135). Von Kiderlen toonde zich dus wel zeer vertrouwelijk met den bondgenoot!

³⁾ Ö.-U. A. IV, 3848.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3844.

⁵⁾ Sch. 1912, p. 467, 475; D.F. III, III, 385; Br. D. IXI, 720.

⁶⁾ G.P. 33, 12159.

⁷⁾ G.P. 33, 12149.

⁸⁾ Ze kregen ook van allerlei kanten verzekeringen hierover. De 8ste October bericht de Servische gezant uit St. Petersburg, dat men hem gezegd heeft, zich niet te storen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken, dat alleen voor zich zelf, maar niet voor Rusland verklaren kan, dat het geen oorlog wil (Bogh. I, 200).

⁹⁾ Larmeroux II, p. 245.

sen gezant in Parijs, die zeiden, dat de gebeurtenissen in het Nabije Oosten zich in steeds sneller tempo voltrokken ¹⁾, liet 22 September aan Grey en Sasonow — die in Engeland vertoefde — het volgende project voorleggen, waarmee hij wenste, dat zij zich gezamenlijk tot Duitsland en Oostenrijk zouden richten: De mogendheden zullen collectief aan de Balkanstaten de raad geven niets te ondernemen, dat de vrede kan verstoren of de status quo verbreken. Indien deze raad geen effect heeft, zullen de mogendheden ook gezamenlijk hun best doen de strijd te localiseren en er een eind aan maken. Aan de Balkanstaten moet de hoop worden ontnomen, dat ze door een oorlog territoriale voordelen kunnen behalen. Als de loop der gebeurtenissen het gebruik van krachtadiger middelen — bijv. een militaire of navale demonstratie — nodig maakt, zullen de mogendheden, alvorens hiertoe over te gaan, eerst overleg plegen. (Doel hiervan was een aparte actie van Oostenrijk te voorkomen.) Tegelijk met de raadgevingen aan de Balkanstaten zou bij de Porte worden aangedrongen op de administratieve hervormingen, waarop de Macedoniërs terecht aanspraak maakten. ²⁾

Op dezelfde dag (25 Sept.), dat Grey en Sasonow de eerste twee punten van dit voorstel aanvaardden ³⁾, ging Turkije over tot een gedeeltelijke mobilisatie in het vilajet Adrianopel om, naar Noradunghian tegen Sarafow, den Bulgaarsen gezant in Constantinopel, beweerde, de Bulgaren te kalmeren(!). Deze was van oordeel, dat Bulgarije nu ook zou moeten mobiliseren. ⁴⁾ Ondanks de raad van de mogendheden ⁵⁾ het niet te doen en het falen van den Bulgaarsen gezant te Parijs om een lening te sluiten ⁶⁾, gebeurde het toch en niet alleen hier, maar ook in de andere Balkanstaten ⁷⁾

¹⁾ Poincaré II, p. 213.

²⁾ D.F. III, III, 451.

³⁾ D.F. III, III, 459.

⁴⁾ Ö.-U. A. IV, 3851.

⁵⁾ George van Griekenland had de zaak in Parijs zo voorgesteld, als zou Bulgarije, dat zich zelf vredelievend voordeed, er bij Griekenland op aandringen, om daarna zelf de indruk te kunnen wekken, dat het gedwongen werd om hiertoe over te gaan (Poincaré II, p. 221).

⁶⁾ Poincaré II, p. 220.

⁷⁾ Poincaré: „Le volcan dont je redoutais l'éruption jetait ses premières flammes" (Poincaré II, p. 222).

en wel op de 30ste September.¹⁾ De Serven hadden het op raad van Hartwig zo lang mogelijk tegengehouden, wat hun tot deze dag was gelukt.²⁾

Nog gaf Europa de hoop op het behoud van de vrede niet op. Oostenrijk in het bijzonder was nog steeds optimist.³⁾ Von Kiderlen had de Franse regering laten weten, dat hij van haar verwachtte, dat ze nu een beslissende rol zou spelen.⁴⁾ Poincaré ging daarop door met zijn voorstellen terzake van een optreden in Constantinopel en de Balkanstaten. Engeland kantte zich speciaal tegen een collectieve démarche bij de Porte⁵⁾, die zich ondertussen tegenover de gezanten van de Entente bereid had verklaard de hervormingen, die genoemd waren in art. 23 van het Verdrag van Berlijn⁶⁾ en de wet op de vilajets van 1880⁷⁾ ten uitvoer te leggen.⁸⁾ Op 7 October werd ten slotte na heel wat overleg⁸⁾ overeengekomen, dat de gezanten in Constantinopel een collectieve démarche zouden doen, waarbij ze acte namen van de beloften der Porte, en werd aan de Russische en Oostenrijkse regeringen opgedragen het volgende aan de Balkanstaten te verklaren:

de mogendheden keuren elke maatregel, die de vrede kan verstoren, ten zeerste af;

zij nemen de hervormingen in Europees Turkije ter hand, uitgaande van art. 23 van het Verdrag van Berlijn; zoals van zelf spreekt, zal er noch aan de soevereiniteit van den sultan, noch aan de integriteit van het Turkse rijk afbreuk worden gedaan;

zij behouden zich de vrijheid voor, de hervormingen te bestuderen;

¹⁾ Griekenland 1 October.

²⁾ Br. D. IXI, 756; D.F. III, III, 477; Geschow had Nekludow n.l. 2 September zijn erewoord gegeven, dat Bulgarije niets zou ondernemen, als het alleen bleef. Rusland werkte daarom in op Servië om Bulgarije te isoleren (Bogh. I, 197).

³⁾ D.F. III, IV, 54.

⁴⁾ D.F. III, IV, 9.

⁵⁾ Poincaré II, p. 240; D.F. III, IV, 86.

⁶⁾ Bogh. I, 187. Bulgarije eiste n.l. de doorvoering hiervan (Bogh. I, 187, 189).

⁷⁾ Vrgl. p. 25.

⁸⁾ D.F. III, IV, 70; G.P. 33, 12238.

⁸⁾ Poincaré II, p. 224—242.

zij zullen, als de oorlog toch uitbreekt, geen verandering in de territoriale status quo toestaan en collectief in Constantinopel de nodige stappen doen.¹⁾

De eenheid van Europa was tot stand gebracht, maar het was te laat om de actie van de Balkanstaten te voorkomen.

De 8ste October verklaarde Montenegro de oorlog aan de Porte.²⁾ De mogendheden hoopten nog steeds, dat de strijd tot Montenegro en Turkije beperkt zou blijven. Daarom gingen zij door op de basis van hun overeenkomst en beraadslaagden over de hervormingen. Maar de 15de October, dezelfde dag, dat Poincaré hierover weer een nieuw voorstel deed³⁾, werden de betrekkingen tussen Turkije en de drie andere Balkanstaten verbroken.⁴⁾ Twee dagen daarna begonnen de vijandelijkheden.

De Balkanoorlog was uitgebroken.

¹⁾ D.F. III, IV, 82; Br. D. IX¹, 791; G.P. 33, 12243, 12244.

²⁾ Sch. 1912, p. 457; 2 October had Nikita, niet vrij van een zekere humor, Giesl verzocht voor hem een veldtochtsplan tegen Turkije uit te werken (Giesl, p. 230). Beyens vertelt, dat deze oorlogsverklaring werd toegeschreven aan 1. intriges van de Italiaanse regering om Turkije te dwingen vlug vrede te sluiten, 2. overmatige ijver van den Russischen gezant in Cetinje, 3. Turks geld — daar de Turkse gezant zich zichtbaar verheugd toonde — om uit de binnenlandse moeilijkheden te raken, en 4. beursspeculaties van Nikita (Beyens, p. 75, 76; zie voor het laatste punt ook Steed, p. 362).

³⁾ Isw. II, 507.

⁴⁾ Het ultimatum aan de Porte was 13 October overhandigd.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

DOCUMENTEN.

- Aussenpolitik**, Österreich-Ungarns, von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914 I—IV, Wien u. Leipzig 1930. (Aangehaald als: Ö-U-A.).
- Aktenstücke**, (Diplomatische), zur Geschichte der Entente-politik der Vorkriegsjahre, hrsg. von B. von Siebert, Berlin u.s.w. 1921.
- Balkan krieges**, Die diplomatische Vorbereitung des, in Berliner Monatshefte für internationale Aufklärung, hrsg. von der Zentralstelle für Erforschung der Kriegsursachen (aangehaald als: K.S.F.) VII (1929), VIII (1930).
- Benckendorff, A. von**, Diplomatischer Schriftwechsel, hrsg. von B. von Siebert II, Berlin u. Leipzig 1928. (Aangehaald als: Benck.).
- Boghitschewitsch, M.**, Die auswärtige Politik Serbiens, 1903—1914, I en II, Berlin 1928/29. (Aangehaald als: Bogh.).
- Documents, British**, on the origins of the war 1898—1914, ed. by G. P. Gooch and Harold Temperley, IX¹, London 1933. (Aangehaald als: Br. D.).
- Documents diplomatiques français** 1871—1914, 2e serie T. II, 3e serie T. I—IV, Paris 1931-'33. (Aangehaald als: D.F.).
- Iswolskis**, Der diplomatische Schriftwechsel, 1911—1914, hrsg. von Friedrich Stieve, I en II, Berlin 1926. (Aangehaald als: Isw.).
- Politik**, Die grosse, der europäischen Kabinette 1871—1914, hrsg. von Joh. Lepsius, A. Mendelsohn Bartholdy, Fr. Thimme [Neue Ausgabe] 26, 27¹, 30^{II}, 31, 33, Berlin 1922-'27. (Aangehaald als: G.P.).

BOEKEN EN TIJDSCHRIFTARTIKELEN.

- Ancel, J., Manuel historique de la Question d'Orient 1792—1923, Paris 1923.
- Anrich, E., Die Jugoslavische Frage und die Julikrise 1914, Stuttgart 1931.
- Arminjon, P., L'Avenir de la Turquie, in La Revue de Paris 1913, V (1 Oct.).
- Auffenberg-Komaró w, Aus Österreichs Höhe und Niedergang, München 1921.
- Baernreither, J. M., Fragmente eines politischen Tagebuches 1903—1911, Berlin 1928.
- Balkanicus, The Aspirations of Bulgaria, London 1915.
- Bărbulescu, I., Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liaison avec la Question Macédo-Roumaine, Iaşie 1912.
- Barnes, H. E., Neue Enthüllungen in der europäischen Diplomatie, in K.S.F. V (1927).
- Beyens, Baron, L'Allemagne avant la guerre, Bruxelles et Paris 1915.
- Bickel, O., Russland und die Entstehung des Balkanbundes 1912, diss. Göttingen 1932.
- Boghitschewitsch, M., Die serbische Gesellschaft „Vereinigung oder Tod“, genannt die „Schwarze Hand“, in K.S.F. IV (1926).
- Boghitschewitsch, M., Kriegsursachen, Zürich 1919.
- Boghitschewitsch, M., Die auswärtige Politik Serbiens 1903—1914 III (Serbien und der Weltkrieg), Berlin 1931.
- Bourgeois, E. et Pagès, G., Les origines et les responsabilités de la grande guerre, Paris 1921.
- Brandenburg, E., Von Bismarck zum Weltkrieg, 2e Aufl., Berlin 1925.

- Broch, Ph., Österreich-Ungarn und die wirtschaftliche Entwicklung Bulgariens, Vortrag 8 Mrt. 1916 in Balkan und Naher Orient, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Ćwikliński.
- Buchanan, George, My mission to Russia and other Diplomatic Memories, London etc. 1923.
- Burián, Stephan, Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Kriege, Berlin 1923.
- Carnegie Endowment for International Peace, Division of intercourse and education, Publication No. 4: Report of the International Commission to inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars.
- Chlumicky, L. von, Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen, Berlin 1929.
- Chlumicky, L. von, Österreich-Ungarn und Italien, 2e Aufl., Leipzig u. Wien 1907.
- Churchill, Winston S., The world-crisis 1911—1914, London 1923.
- Claar, Max., Tommaso Tittoni (1855—1931) und die Dreibundpolitik Italiens, in K.S.F. IX (1931).
- Conrad von Hötzendorff, Aus meiner Dienstzeit, II, Wien etc. 1922.
- Crozier, Phil. L'Autriche et l'Avant-guerre, in La Revue de France, I (1921, 1 April).
- Denis, E., La grande Serbie, Paris 1915.
- Dickinson, G. Lowes, The international anarchy 1904—1914, London 1926.
- Dietrich, R., Die Bemühungen Frankreichs zur Festigung der Entente cordiale 1911/12, in K.S.F. XII (1934).
- Doelter, Corn., Der Mineralreichtum der Balkanhalbinsel, Vortrag Mrt. 1916, in Balkan und Naher Orient, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Ćwikliński.
- Driault, E. et Lhéritier, M., Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours IV, V, Paris 1926.

- Earle, E. M., Turkey, the Great Powers and the Bagdad Railway, London 1923.
- Fay, Sidney B., Der Einfluss der Vorkriegspresse in Europa, in K.S.F. X (1932).
- Fay, Sidney B., The origins of the Worldwar, New-York 1929.
- Fischel, A., Der Panslawismus bis zum Weltkrieg, Stuttgart u. Berlin 1919.
- Fisher, J. A., Memories, London etc. 1919.
- Fournier, Aug., Wie wir zu Bosnien kamen, Wien 1919.
- Frankenfeld, A., Österreichs Spiel mit dem Kriege, Dresden 1928.
- Frankfurter, Alb., Schifffahrtverhältnisse Österreich-Ungarns in der Levante und in den Balkanstaaten bis zum Ausbruche des Weltkrieges, Vortrag 18 Mrt. 1916, in Balkan und Naher Orient, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Ćwikliński.
- Friedjung, H., Das Zeitalter des Imperialismus 1884—1914 II, Berlin 1919—1922.
- Gauvain, Aug., Les Guerres balkaniques I (Les Alliances), in La Revue de Paris 1913, VI.
- Geschichtskalender, Schulthess' europäischer, hrsg. von L. Riess, Neue Folge 28, 29 (1911-'12), München 1912 en 1913.
- Giesl, W., Zwei Jahrzehnte im Nahen Orient, hrsg. von Ritter von Steinitz, Berlin 1927.
- Giolitti, G., Denkwürdigkeiten meines Lebens, deutsch von W. C. L. Stein, Stuttgart u. Berlin 1923.
- Gottschalk, E., Rumänien und der Dreibund bis zur Krise 1914, in K.S.F. V (1927).
- Gravier, G., L'Albanie et ses Limites I, in La Revue de Paris 1913.
- Gravier, G., La Nouvelle Serbie, in La Revue de Paris 1913 VI (15 Nov.).

- Grey, Edward, *Speeches on Foreign Affairs 1904—1914*, selected by P. Knaplund, London 1931.
- Grünberg, K., *Wirtschaftszustände Rumäniens vor dem Kriege*, zwei Vorträge 10 Mrt. 1916, in *Balkan und Naher Orient*, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Ćwikliński.
- Gueshoff, I. E., *The Balkan League*, London 1915.
- Haldane, R. B., *An Autobiography*, London 1929.
- Hamann, O., *Deutsche Weltpolitik 1890—1912*, Berlin 1925.
- Hartung, F., *Die französische Aussenpolitik im Winter 1911—1912*, in *K.S.F. VIII* (1930).
- Hashagen, J., *Entspannungen 1908—1914*, in *K.S.F. IX* (1931).
- Hashagen, J., *Weltpolitische Entwicklungsstufen 1895—1914*, Bonn 1916.
- Helfferrich, K., *Die Vorgeschichte des Weltkrieges*, Berlin 1919.
- Helmreich, E. C., *Russlands Einfluss auf den Balkanbund im Oktober 1912*, in *K.S.F. X* (1932).
- Helmreich, E. C., *Die tieferen Ursachen der Politik Bercholds in Oktober 1912*, in *K.S.F. XI* (1933).
- Helmreich, E. C., *Die serbisch-bulgarischen Verträge von 1904*, in *K.S.F. XI* (1933).
- Horváth, E., *Die Kriegsschuldfrage in der ungarischen Politik*, in *K.S.F. IV* (1926).
- Hoschiller, Max, *L'Europe devant Constantinople*, Paris 1916.
- Hoyos, A., *Der deutsch-englische Gegensatz und sein Einfluss auf die Balkanpolitik Österreich-Ungarns*, Berlin u. Leipzig 1922.
- Iorga, N., *Histoire des Etats balkaniques jusqu'à 1924*, Paris 1925.
- Iswolski, A., *Mémoires 1906—1910*, Paris 1923.
- Izzet Pascha, *Denkwürdigkeiten des Marschalls*, hrsg. von K. Klinghardt, Leipzig 1927.

- Jäckh, E., Kiderlen-Wächter, der Staatsmann und Mensch, Berlin u. Leipzig 1925.
- Jonescu, Take, Some personal impressions, London 1919.
- Judet, E., Georges Louis, 5e ed., Paris 1925.
- Karathéodory Pacha, Le rapport secret sur le Congrès de Berlin, Paris 1919.
- Kerofilas, C., Eleftherios Venizelos, translated by Beatrice Barstow, London 1915.
- Kraelitz-Greifenhorst, Friedr. von, Die Bedeutung Konstantinopels und der Meerengen, Vortrag 14 Mrt. 1916, in Balkan und Naher Orient, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Cwikliński.
- Lamouche, Colonel, Quinze ans d'histoire balkanique 1904—1918, Paris 1928.
- Larmeroux, J., La politique extérieure de l'Autriche-Hongrie 1875—1914, Paris 1918.
- Louis, Les Carnets de George, 4e ed. 1926.
- Luckwaldt, F., Freiherr von Marschall als Botschafter in Konstantinopel, in K.S.F. XII (1934).
- Madol, H. R., Ferdinand von Bulgarien, Berlin 1931.
- Mandl, Leop., Die Habsburger und die serbische Frage, Wien 1918.
- Manger, J. B., De Triple-Entente, de internationale verhoudingen van 1902—1909, Utrecht 1934.
- Marco, Nicolaus Hartwig: Serbiens Aussenpolitik vor dem Weltkrieg, in K.S.F. VI (1928).
- Montgelas, M., Russland und Europa 1904—1914, in K.S.F. VIII (1930).
- Moukhtar Pacha, M., La Turquie, l'Allemagne et l'Europe, depuis le Traité de Berlin jusqu'à la Guerre Mondiale, Paris 1924.
- Nekludoff, A., Diplomatic Reminiscences before and during the world-war 1911—1917, London 1920.

- Pinon, R., *L'Europe et la Jeune Turquie*, Paris 1911.
- Poincaré, R., *Au service de la France I (Le Lendemain d'Agadir), II (Les Balkans en feu)*, Paris 1926.
- Pomiankowski, J., *Der Zusammenbruch des Ottomanischen Reiches*, Zürich u. Wien 1928.
- Pribram, A. F., *England and the international policy of the European Great Powers 1871—1914*, Oxford 1931.
- Pribram, A. F., *Die politischen Geheimverträge Österreich-Ungarns 1879—1914*, Wien u. Leipzig 1920.
- Question, L. a., *bulgare et les états balcaniques. Exposé et documents*, Sofia 1919.
- Radoslawoff, V., *Brief van — in K.S.F. IV (1926)*.
- Radoslawoff, V., *Bulgarien und die Weltkrise*, Berlin 1923.
- Rappaport, A., *Albaniens Werdegang*, in K.S.F. V (1927).
- Rappaport, A., *Mazedonien und die Komitadschis*, in K.S.F. VIII (1930).
- Rizoff, D., *Bulgarien und Russland, Heft II, Flugschriften des Berliner Tageblatt*, Berlin.
- Rosen, Fried., *Aus einem diplomatischen Wanderleben, Bukarest-Lissabon II*, Berlin 1932.
- Rupprich, S., *Der Anteil der serbischen Presse am Ausbruch des Weltkrieges*, in K.S.F. III (1925).
- Sasonoff, S. D., *Sechs schwere Jahre*, Berlin 1927.
- Schmitt, Bernadotte E., *The coming of the war*, New-York-London 1930.
- Schoen, Freih. von, *Erlebtes, Beiträge zur politischen Geschichte der neuesten Zeit*, Stuttgart u. Berlin 1921.
- Schwendemann, K., *Grundzüge der Balkanpolitik Österreich-Ungarns von 1908—1914*, in K.S.F. VIII (1930).
- Seton-Watson, R. W., *The Balkans, Italy and the Adriatic*, London.
- Seymour, Ch., *The Diplomatic Background of the War 1870—1914*, New Haven etc. 1916.

- Sosnosky, Th. von, Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866 II, Stuttgart 1914.
- Steed, H. W., Through thirty Years 1892—1922 I, London 1924.
- Steinitz, Ed. von, Berchtolds Politik zu Beginn der Balkan-krise 1912, in K.S.F. IX (1931).
- Steinitz, Ed. von, Rings um Sasonow, Berlin 1918.
- Stieve, F., Iswolski und der Weltkrieg, Berlin 1926.
- Suchomlinow, W. A., Erinnerungen, Berlin 1924.
- Uebersberger, H., Zur Vorkriegsgeschichte Serbiens, in K.S.F. XI (1933).
- Wilhelm, A., Das moderne Griechenland, zwei Vorträge 4 u. 18 Mrt. 1916, in Balkan und Naher Orient, 14 Vorträge, hrsg. von Ludwig Ćwikliński.
- Wroblewski, V. A., Zur Entstehung des serbisch-bulgari-schen Bündnisses von 1912, in K.S.F. III (1925).

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...

k3808.

STELLINGEN.

I.

Geen van de grote mogendheden heeft de Balkanoorlog gewild.

II.

Voor het bestaan van een schriftelijke overeenkomst tussen Servië en Griekenland in 1912 zijn geen bewijzen te vinden.

III.

Ten onrechte ziet Liman von Sanders, *Fünf Jahre Türkei*, blz. 12, in het feit, dat van de Duitse ambassade niemand bij zijn ontvangst in Constantinopel aanwezig was, een bewijs, „dass die Botschaft bereits von der Militärmission abzurücken begann.“

IV.

Terecht meent J. C. M. Warnsinck, *De vloot van den Koning-Stadhouder*, blz. 48 vlg., dat de leiding van de Franse vloot aansprakelijk is te stellen voor het feit, dat deze in September 1689 geen slag heeft geleverd.

V.

Het in vele opzichten voortreffelijke boek van Dr. J. B. Manger, getiteld „*De Triple-Entente, de internationale verhoudingen van 1902 tot 1909*“, zou zeer zeker nog aan waarde gewonnen hebben,

wanneer deze een ruimer gebruik had gemaakt van de bestaande literatuur.

VI.

Ten onrechte wordt door de bewerkers van het Oorkondenboek van het Sticht Utrecht, deel I, stilzwijgend aangenomen, dat de Indictie der Utrechtse bisschopsoorkonden altijd met de 24ste September wisselt.

VII.

Elke poging om de corrupte datering van O. B. S. No. 184 te verbeteren zal moeten uitgaan van het feit, dat paus Leo IX in deze oorkonde genoemd wordt. De in het O. B. S. voorgestelde datering is dan ook volkomen onjuist.

VIII.

De bewering door Dr. J. Romein in „De Lage Landen bij de Zee” op blz. 195 neergeschreven, dat de opkomst van de boekdrukkunst als een van de voornaamste oorzaken beschouwd moet worden van de ondergang der beweging van de Moderne Devotie, is onjuist.

IX.

De opvatting, door Dr. H. J. Hak in zijn „Marsilio Ficino”, blz. 156 weergegeven, dat Ficino bij zijn bezoek aan Parijs in 1495 Faber Stapulensis zou hebben ontmoet, is reeds door P. Mestwerdt, Die Anfänge des Erasmus, blz. 324 op goede gronden weerlegd.

X.

De mening van J. Carcopino, Sylla, ou la monarchie manquée, dat L. Cornelius Sulla een blijvende alleenheerschappij wilde vestigen, is onjuist.

